

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

NEOKLASİK REALİST GÜVENLİK PERSPEKTİFİNDEN
TÜRKİYE’NİN SURİYE POLİTİKASININ 2011-2020
YILLARI ARASINDA İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Furkan YALÇIN

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Uluslararası İlişkiler ve Terörizm Araştırmaları Programı

AĞUSTOS, 2022

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

NEOKLASİK REALİST GÜVENLİK PERSPEKTİFİNDEN
TÜRKİYE’NİN SURİYE POLİTİKASININ 2011-2020 YILLARI
ARASINDA İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Furkan YALÇIN
(Y2012.305004)

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Uluslararası İlişkiler ve Terörizm Araştırmaları Programı

Tez Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Turan ÇAĞLAR

AĞUSTOS, 2022

KABUL VE ONAY SAYFASI

ONUR SÖZÜ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Neoklasik Realist Güvenlik Perspektifinden Türkiye’nin Suriye Politikasının 2011-2020 Yılları Arasında İncelenmesi” isimli çalışmanın, tezin yazılma aşamasından sonuçlanmasına kadarki bütün aşamasında bilimsel ahlak ve etik ilkelere aykırı olacak bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Furkan YALÇIN

ÖNSÖZ

Yaklaşık bir yıllık süreçte hazırlanan ‘Neoklasik Realist Güvenlik Perspektifinden Türkiye’nin Suriye Politikasının 2011-2020 Yılları Arasında İncelenmesi’ başlıklı tez çalışmamın başlangıç aşamasından son aşamasına kadar akademik konulardaki tecrübeleri ile beni aydınlatan ve her bölümü titizlikle okuyup önerileri ile katkı sağlayan tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Turan ÇAĞLAR’a sonsuz teşekkür ve şükranlarımı sunarım. Bu süreçte manevi olarak yanımda olan eşim Emine YALÇIN, babam Mustafa YALÇIN ve annem Ayşe YALÇIN’a, teşekkürlerimi borç bilirim.

AĞUSTOS, 2022

Furkan YALÇIN

NEOKLASİK REALİST GÜVENLİK PERSPEKTİFİNDEN TÜRKİYE’NİN SURİYE POLİTİKASININ 2011-2020 YILLARI ARASINDA İNCELENMESİ

ÖZET

Dış politika Uluslararası İlişkiler disiplininin en temel uygulama alanlarından biridir ve bu konuda açıklamalar sunan yaklaşımların temel eğilimi, dış politikanın belirlenmesinde devletlerin genel özelliklerine veya uluslararası sistem gibi bazı unsurlara öncelik vermektir. Neoklasik realizm ise devletlerin içsel faktörleri ile uluslararası sistemi birlikte değerlendirerek bir model oluşturur. Bu doğrultuda uluslararası ilişkiler sisteminin temel aktörleri olan devletlerin üzerindeki baskısı sistemik sinyal olarak alınmakta ve bu sinyal ilgili devletin karar alıcıları tarafından yerel faktörlerin algı süzgecinden geçirilerek dış politika çıktısına dönüşmektedir. Böylece uluslararası sistem dış politikanın bağımsız değişkeni olarak kabul edilirken, devletin yerel dinamikleri ara değişken ve dış politika stratejisi ve çıktıları da bağımlı değişken olarak kabul edilmektedir. Çalışmada, Suriye politika incelemesi Türk dış politikasının 2011-2020 yılları arasına uygulanmaktadır. Bu doğrultuda Türk dış politikasının bağımsız, ara ve bağımlı değişkenleri ve sonrasında ise siyasilerin ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin dış politikaya etkileri açıklanmaktadır. Son dönemlerin en önemli uluslararası gelişmelerinden olan Suriye iç savaşına yönelik dış politika analizi dönemlere ayrılarak neoklasik realist çerçeveden incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Neoklasik realizm, dış politika, Türk dış politikası, Suriye iç savaşı.

AN EXAMINATION OF TURKEY'S SYRIAN POLICY BETWEEN 2011-2020 FROM THE PERSPECTIVE OF NEOCLASIC REALIST SECURITY

ABSTRACT

Foreign policy is one of the most fundamental areas of International Relations, and the main aim of foreign policy is to offer explanations by giving priority to some elements in the determination of foreign policy, such as the general characteristics of states or the international system. Neoclassical realism, on the other hand, creates a model by combining the states' internal conditions and the international system. In this direction, the pressure of the international system on states is taken as a systemic signal and this signal is transformed into a foreign policy output by the decision-makers of the relevant state through the filter of perception of local factors. Thus, while the international system is accepted as an independent variable of foreign policy, the local dynamics of the state are considered intervening variables, and foreign policy strategy and decisions are considered as dependent variables. In this study, the foreign policy process is applied to Turkish foreign policy towards Syria between 2011-2020. For this aim, the independent, intervening, and dependent variables of Turkish foreign policy and then the effects of politicians and the Turkish Armed Forces on foreign policy decisions are explained. The foreign policy analysis of the Syrian civil war, which is one of the most important international developments of recent times, is divided into periods and examined from the neoclassical realist framework.

Keywords: Neoclassical realism, foreign policy, Turkish foreign policy, Syrian civil war.

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ	i
ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiii
I. GİRİŞ.....	1
A. Araştırma Konusu.....	2
B. Literatür Taraması	2
C. Araştırmanın Önemi	3
D. Araştırmanın Soruları	3
E. Araştırmada Kullanılan Yöntem.....	4
F. Tezin Sınırlılıkları.....	4
G. Tezin Bölümleri	4
II. ULUSLARARASI İLİŞKİLERİN REALİST TEORİSİ: TEORİK	
VARSAYIMLAR VE GÜVENLİK	7
A. Uluslararası İlişkilerin Realist Teorisinin Felsefi Kökenleri	7
1. Thucydides ve Realizmin Doğuşu.....	8
2. Niccolò Machiavelli	9
3. Thomas Hobbes.....	11
B. Modern Realizm ve Uluslararası İlişkiler	14
1. Yirminci Yüzyıl Klasik Realizmi ve Uluslararası İlişkiler	17
a. Hans Morgenthau'nun realist ilkeleri	18
b. E. H. Carr'ın ütopyacı idealizme karşı mücadelesi	20
2. Neorealizm	22
3. Neoklasik Realizm	24
C. Realist Teori ve Uluslararası Güvenlik	26

III. 2002-2019 TÜRK DIŞ POLİTİKASININ NEOKLASİK REALİZM

BAĞLAMINDA ANALİZİ.....33

A. Bağımsız Değişken: Uluslararası ve Bölgesel Sistem 33

1. DEAŞ Terör Örgütü 38

2. YPG/PYD Terör Örgütü..... 40

B. Ara Değişkenler: Türkiye'nin Dış Politika Yönetimi ve İç Baskılar..... 42

1. Türkiye'nin Dış Politikasını Etkileyen Unsurları..... 42

2. Adalet ve Kalkınma Partisinin (AK Parti) Türk Dış Politikasına Etkisi 45

a. Recep Tayyip Erdoğan'ın Türk Dış Politikasına Etkisi 46

b. Ahmet Davutoğlu'nun Türk Dış Politikasına Etkisi 49

2. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve Dış Politika..... 57

3. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve Dış Politika 62

4. Halkların Demokratik Partisi (HDP) ve Dış Politika 63

5. Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) ve Dış Politika..... 65

a. 1923-1950 arası dönem..... 65

b. 1950- 1960 arası dönem..... 66

c. 1960-1980 arası dönem..... 66

d. 1980-1983 arası dönem..... 67

e. 1983-1993 arası dönem (Özal dönemi) 68

f. 2003'ten günümüze 71

6. Türkiye Büyük Millet Meclisinde (TBMM) 2011-2018 Yılları Arası Partilerin Milletvekili Dağılımları..... 73

a. 12 Haziran 2011 Türkiye Genel Seçimleri 73

b. 7 Haziran 2015 Türkiye Genel Seçimleri 73

c. 1 Kasım 2015 Türkiye Genel Seçimleri 73

d. 24 Haziran 2018 Türkiye Genel Seçimleri 74

C. Bağımlı Değişken Olarak Suriye'nin Kuzeyine Gerçekleştirilen Sınır Ötesi

Harekâtlar 74

1. Fırat Kalkanı Harekâtı (24 Ağustos 2016- 29 Mart 2017) 75

2. Zeytin Dalı Harekâtı (20 Ocak 2018- 24 Mart 2018)..... 79

3. Barış Pınarı Harekâtı (9 Ekim 2019- 25 Kasım 2019) 82

IV. SONUÇ 87

V. KAYNAKÇA 91

ÖZGEÇMİŞ 105

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AFAD	: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
AGSB	: Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası
AK Parti	: Adalet ve Kalkınma Bakanlığı
ANAP	: Anavatan Partisi
BDP	: Barış ve Demokrasi Partisi
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Genel Kurulu
BOP	: Büyük Orta Doğu Projesi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DEAŞ	: Devlet'ül Irak ve's Şam
FETÖ	: Fethullahçı Terör Örgütü
FP	: Fazilet Partisi
HDP	: Halkların Demokratik Partisi
IMF	: Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)
İYİP	: İyi Parti
KCK	: Kürdistan Topluluklar Birliği (Koma Civakên Kurdistanê)
KKK	: Kara Kuvvetleri Komutanlığı
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
MBK	: Milli Birlik Komitesi

MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MİT	: Milli İstihbarat Teşkilatı
MKYK	: Merkez Karar Yönetme Kurulu
MSP	: Milli Selamet Partisi
MÜSİAD	: Müstakil Sanayiciler ve İş Adamları Derneği
NATO	: Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization)
ÖSO	: Özgür Suriye Ordusu
PJAK	: Kürdistan Özgür Yaşam Partisi (Partiya Jiyana Azad a Kurdistanê)
PKK	: Kürdistan İşçi Partisi (Partîya Karkerên Kurdistanê)
PYD	: Demokratik Birlik Partisi (Partiya Yekîtiya Demokrat)
RP	: Refah Partisi
SMDK	: Suriye Muhalif ve Devrimci Güçler Ulusal Koalisyonu
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
TÜSİAD	: Türkiye Sanayiciler ve İş Adamları Derneği
YPG	: Halk Savunma Birlikleri (Yekîneyên Parastina Gel)

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1 Türkiye'nin Fırat Kalkanı Harekâtı Öncesi Bölge Haritası	79
Şekil 2 Türkiye'nin Fırat Kalkanı Harekatı Sonrası Bölge Haritası	79
Şekil 3 Zeytindalı Harekatı Sonrası Bölge Haritası	82
Şekil 4 Barış Pınarı Harekatı Sonrası Bölge Haritası	85

I. GİRİŞ

Uluslararası İlişkiler disiplinin temel inceleme alanlarından biri olan dış siyaset analizine dair söylemlerin ve yaklaşımların çeşidi çoktur. Bu yöntem ve açıklamalarda, dış politikanın ne olduğunu anlamada birtakım yaklaşımlar diğer yaklaşımlardan daha çok öneme sahipken, bazı yaklaşımların söylemleri ise zamanla zayıflamış ve önemini yitirmiştir. Bu kapsamda dış politika analizine ilişkin yaklaşımlar, devlet iç dinamiklerinin dış politikayı belirlediğini savunan innenpolitik teoriler ve uluslararası sistemin dış politikalarını nasıl belirleyeceği konusunda devletleri yönlendirdiğini savunan sistemik teoriler şeklinde ikiye ayrılabilir. Innenpolitik teoriler, dış politikada devletin yerel niteliklerinin aktif olması ve doğru analiz için bu niteliklerin incelenmesini savunmaktadır. İkinci grupta ise uluslararası sistemin devletlerin dış politikalarının belirlenmesinde etkin olduğunu savunan neorealizmin söylemlerini Kenneth Waltz ve Dünya Sistemleri Analizi isimli yaklaşımı ise Immanuel Wallerstein yapmıştır. Innenpolitik ve sistemik teorilerin tek taraflı bakış açıları dış politikanın bütüncül yaklaşımla ele alınmasında problemlere sebep olmaktadır. Innenpolitik teorilerde devlet aynı sorun için farklı politikaların açıklanmasında, sistemsel teoriler ise benzer uluslararası ortamda devletlerin nasıl farklı politikalar izlediğini açıklamada yetersiz kalmaktadır. Bu eksikler sebebi ile dış politikayı daha farklı açılardan inceleme gereksinimi ortaya çıkarmıştır.

Sovyet lider Gorbaçov tarafından başlatılan reformlar sonucunda zincirleme olaylar silsilesi başlamış ve Soğuk Savaş'ın bitmesine sebep olmuştur. Bu doğrultuda bir kuramsal inşa gerekliliği doğmuştur. Neorealizmin gereken teorik nosyonları barındırmamasından ötürü açıklık getiremediği bu olay, realist düşünürler tarafından yeni bir kuramın ortaya çıkmasına yol açmıştır. Neoklasik realizmin doğuşu, bu gelişmeler sebebiyle olmuştur. Sadece uluslararası sistemin yapısına yönelik söylemlerde bulunan neorealizmin uluslararası aktör olarak bir devletin tek başına dış politikası sonucunda iki kutuplu sistemin değişimine yol açmasına açıklık getirememesi, neoklasik realizmin doğuş sürecini başlatmıştır. Devletlerin dış politikada izlediği yol analizlerinin realizm açısından yapılması düşüncesi ile meydana

getirilen neoklasik realizme, kapsamlı açıklama için küresel sistemde meydana gelenlerin yanı sıra aktör olarak devletleri içeren unsurları da eklenmiştir. Böylelikle sadece uluslararası sistemsel sıkıntılardan kaynaklı salt yaklaşım geliştirilerek daha derinlemesine inceleme alanı oluşturulan yeni bir yaklaşım ortaya konulmuştur. Uluslararası sistemin devletler üzerindeki etkisi bağımsız değişken olarak kabul edilirken devletin iç dinamiklerinin de bağımlı değişkene dönüştüğünü öne sürülmektedir. Bu yaklaşım ile dış politikaya tek boyutlu bakma problemi giderilmeye çalışılmıştır.

A. Araştırma Konusu

Çalışmada 2011-2020 yılları arasında Türkiye'nin Suriye iç savaşı esnasındaki dış politika analizi kapsamlı şekilde ele alınarak değerlendirilmektedir. Sorunun temel sebebi iki şekilde karşımıza çıkmıştır. Suriye'de meydana gelen iç savaşa küresel, bölgesel ve yerel bazda birçok devletin dahil olması ve bu devletlerin bölgede meydana gelen olaylardan etkilenmesinden ötürü sürecin kendi akışıyla ilgilidir. Suriye'de yaşanan olayların Türkiye'yi komşu ülke olarak birçok konuda açıkça etkilemesi yaşanan sorunun diğer bir sebebini oluşturmaktadır. Bu sebeple Türkiye'nin Suriye konusunda izlediği yolun anlaşılabilmesi sebebi ile sorun iki açıdan değerlendirilecektir. Var olan dış politika analizi kuramları, Suriye sorununun bu özelliğini dikkate aldığı tek bir pencereden bakarak değerlendirme yapacağından çalışma için yeterli altyapı sağlamamış olacaktı. Neoklasik realizm ise uluslararası sistemde devletleri daha derinlemesine inceleyerek devleti oluşturan unsurların dış politika konusunda belirleyici özelliği olduğunu vurgulamıştır. Böylece Suriye'de meydana gelen olaylara yönelik bütün küresel ve bölgesel gelişmeler Türk dış politikasının yerel dinamiklerince değerlendirilecek ve nasıl dış politikaya dönüştürüleceği gösterilecektir.

B. Literatür Taraması

'Neoklasik Realist Güvenlik Perspektifinden Türkiye'nin Suriye Politikasının 2011-2020 Yılları Arasında İncelenmesi' isimli çalışmanın teorik çerçevesi itibari ile ilk olarak realizmi, realist düşünürler olan Machivelli ve Hobbes gibi düşünürlerin söylemleri ikincil kaynaklardan nakledilip daha sonra neorealistlerin söylemlerine yer verildi ancak uluslararası ilişkilerde meydana gelen olaylarla ilgili kalınan eksiklik

sebebi ile özellikle Soğuk Savaş'ın bitmesine yönelik yapılan eleştirilerle beraber ortaya çıkan neoklasik realist görüş, tez çalışmaları ve makalelerden naklederek açıklanmıştır. Daha sonra konu gereği 2011-2020 yılları arasında Türkiye'nin dış politikasını etkileyen iç ve dış etkiler, kitap, makale, tez ve elektronik haber kaynaklarından temin edilmiştir. Türkiye'nin, Suriye dış politikasını etkileyen iç unsurları olan liderler ve siyasi partileri ise makale, elektronik haber kaynakları, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tutanakları ve seçim bildirileri gibi kaynaklardan bulunup çalışmaya dahil edilmiştir. Çalışmanın bağımlı değişkeni olarak ele alınan Fırat Kalkanı, Barış Pınarı ve Zeytindalı Harekatlarına dair neoklasik realist perspektiften kapsamlı bir çalışma olmadığı yapılan literatür çalışmalarında görülmüş, yapılan çalışmalar daha çok realist perspektiften ele alınmıştır. Literatürde bu eksikliği gidermek amacıyla bu hareketlerin yapılmasında iç unsurlar, karar alıcılar ve siyasi ortamı incelenip çalışma bütüne kavuşturulmuştur.

C. Araştırmanın Önemi

Bu çalışmada amaç, sürecin değerlendirilmesiyle Türk dış politikasında hareket tarzının nasıl benimsendiğinin ve dış politika stratejilerinin nasıl dönüştüğünün detaylı bir analizini gerçekleştirmektir. Bu amaç, neoklasik realizmin bir araştırmada nasıl kullanılacağına örnek olayla gösterilmesini de beraberinde getirmektedir. Literatürde neoklasik realizm bakış açısı ile Suriye konusunda dış politika analizi konulu çalışmaların yetersiz olduğu göz önünde bulundurulduğunda, literatüre katkı sağlamak da çalışmanın amaçlarından biri olmuştur.

D. Araştırmanın Soruları

Çalışmanın ana konusu tek soru üzerinden cevaplanabilmektedir:

- Neoklasik realist kuram açısından Türkiye'nin 2011 sonrası Suriye politikası nasıl incelenebilir?

Bu soru çalışmanın temel taşlarını oluştururken bu soruya cevap vermek amacıyla yapılan literatür taraması ve ulaşılan bilgiler tezin sınırları içerisinde aşağıdaki sorulara cevap niteliğindedir.

- Neoklasik realist kuram açısından Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyine düzenlediği operasyonlar nasıl incelenebilir?

- Suriye'nin kuzeyine düzenlenen operasyonlar sırasındaki bağımsız değişkenler nelerdir ve operasyonları nasıl etkilemiştir?
- Suriye'nin kuzeyine düzenlenen operasyonlar sırasındaki ara değişkenler nelerdir ve operasyonları nasıl etkilemiştir?
- Suriye'nin kuzeyine düzenlenen operasyonlar sırasındaki bağımlı değişkenler nelerdir ve operasyonları nasıl etkilemiştir?

E. Araştırmada Kullanılan Yöntem

Tezde kullanılan araştırma yöntemi nitel araştırma yöntemidir. Nitel araştırma yöntemine anket, kaynak incelemesi, görüşme ve gözlem örnek olarak verilebilir. Çalışmamla alakalı konularda, kitap, doktora tezleri, yüksek lisans tezleri, makaleler, dergiler gibi akademik çalışmaların yanında konu ile ilgili bakanlık kaynakları ve TBMM tutanakları üzerinde literatür taraması yapılmış olup ayrıca çalışmam ile ilgili haber kaynakları da bu bağlamda kullanılmıştır.

F. Tezin Sınırlılıkları

Çalışmamın ana konusu olan Türkiye'nin Suriye'de meydana gelen iç savaşta 2011-2020 yılları arasında izlemiş olduğu politikayı neoklasik realist perspektiften yorumlanıp konuyu bu temeller üzerinden incelemek amacıyla ilk olarak realizm kavramı açıklanıp daha sonra neoklasik realizmin ne olduğu ortaya konulmuştur. Neoklasik realizmin ara değişkeni olarak ele aldığımız dönemin iktidar partisi AK Parti, ana muhalefet partisi olan CHP, MHP ve HDP'yi ayrıca dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun politikaları ile birlikte Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) de çalışmamızın sınırları içinde yerini almıştır. Ara değişken olarak birçok siyasi parti lider ve sivil toplum örgütleri, kurumların yapısı hatta ekonomik gelişmeler ve birçok grup çalışmanın konusu olabileceği halde çalışmayı TBMM meclisinin yapısı ve Türkiye'nin süreçle alakalı en aktif siyaset izleyen dört siyasi partisinin söylemleri ile sınırlı tutulmuştur.

G. Tezin Bölümleri

Belirlenmiş amaçların sağlanabilmesi için giriş ve sonuç bölümleri ile beraber dört bölümden meydana gelen bir çalışma yapılmış olup, 'Uluslararası İlişkilerin Realist Teorisi: Teorik Varsayımlar ve Güvenlik' başlıklı ikinci bölümünde

Uluslararası İlişkilerin realist teorisinin felsefi ve kuramsal kökenleri incelenerek realizmin ortaya çıkışı ele alınmıştır.

‘2002-2020 Türk Dış Politikasının Neoklasik Realizm Bağlamında Analizi’ başlıklı üçüncü bölümde Türkiye’nin dış politika stratejileri bağımlı, bağımsız ve ara değişkenler bağlamında ele alınmıştır. Ayrıca Türkiye’deki Cumhurbaşkanı, Başbakan, Dışişleri Bakanı, TSK, muhalefet parti liderleri gibi siyasi aktörlerin ve Partilerin TBMM’de milletvekili sayıları ve politikaların belirlenmesindeki etkileri kapsamlı olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca bu bölümde bağımlı değişken olarak ‘Neoklasik Realizm Bağlamında Türkiye’nin Suriye’nin Kuzeyine Düzenlediği Harekatlar’ başlığı altında; Suriye iç savaşında, Suriye’nin Kuzeyine gerçekleştirilen Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı Harekatları gibi sınır ötesi operasyonlarına yer verilmiştir.

Dördüncü bölüm olan sonuç bölümünde ise bu çalışmada Türkiye’nin güney sınır komşusu Suriye’de yaşanan iç savaş sürecindeki 10 yıllık zaman dilimi incelenmiş, politikaların şekillenmesinde belirleyici olan ara faktörler incelenerek ve değişkenler ortaya konularak detaylı bir analiz yapılmıştır. Ayrıca belirtilen yıllarda Suriye’deki iç savaşa dair Türk dış politikasının temel endişeleri sebep-sonuç ilişkisi bağlamında ele alınmış ve bu bağlamda kapsayıcı ve etraflı bir çalışmanın ortaya çıkması için uğraş verilmiştir.

II. ULUSLARARASI İLİŞKİLERİN REALİST TEORİSİ: TEORİK VARSAYIMLAR VE GÜVENLİK

A. Uluslararası İlişkilerin Realist Teorisinin Felsefi Kökenleri

Realizm, devletlerin birbirlerine göre davranışlarını belirleyen ve genel ilkelere dayanan bir fikir yelpazesidir. Siyasi ilişkilerin açıklanması ve modellenmesine hizmet eden siyaset felsefesi teorisi olarak karşımıza çıkmaktadır (Wohlforth, 2010: 132). Realizme göre uluslararası politikadaki bütün olaylar mantığa dayanır ve bir derece açık ilkeler ile açıklanabilmektedir. Bu nedenle realizm, yalnızca uluslararası ilişkilerin temel taşı değil, aynı zamanda daha geniş siyaset araştırmaları ve politik alanlarda da gelişme gösteren bir düşüncedir (Gold ve Mc Glinchey, 2017: 46-49).

Politik gerçekçilik olarak da bilinen realizm, uluslararası politikanın rekabetçi ve tartışmalı tarafına odaklanır ve genellikle idealizme veya liberalizme karşı çatışmayı vurgular. Realistlere göre devletler uluslararası ilişkilerin ana aktörleridir ve devletler kendi güvenlikleri için endişelenir, ulusal çıkarlarının peşinden koşar ve iktidar için savaşırlar. Realistlerin devletlerin gücüne ve bencilliğine yaptığı vurgunun diğer yüzü, etik normların devletler arasındaki ilişkilere uygunluğu konusundaki şüpheleridir. Realistlere göre uluslararası ilişkilerde adalet kavramı yoktur. Devletlerin kendi çıkarları ve faydaları söz konusu olduğunda aralarındaki çatışma sürekli olarak devam etmektedir.

Ancak, bütün realistler uluslararası ilişkilerdeki etik kuralların varlığını inkâr etmezler. Klasik realistler ulusal çıkar kavramını vurgularlar, ancak bahsettikleri ulusal çıkar, "devletin çıkarına olan her şey yasal"dır" şeklindeki Machiavelli doktrini olmamaktadır (Bull, 1995: 189). Çatışma ve savaşın yüceltilmesini içermemektedir. Klasik realistler, uluslararası politikada ahlaki düşünme olasılığını inkâr etmezler. Bunun yerine, siyasi gerçeklerle hiçbir ilgisi olmayan soyut ahlaki söylemi eleştirmektedirler. İhtiyatlı, başarılı siyasi eyleme, siyasi sonuçlarına dayanarak olası alternatiflerden yargılama yeteneğine öncelik verirler (Korab-Karpowicz, 2018).

Realizm birçok yaklaşımdan oluşmaktadır. Kurucu babaları arasında en çok alıntı yapılan düşünürler Thomas Hobbes, Thucydides ve Niccolo Machiavelli gibi düşünürlerdir. 20. yüzyılın klasik realizminin yerini artık büyük ölçüde neorealizm almıştır. Neorealizm, Uluslararası İlişkilerde bilimsel bir yaklaşım inşa etme girişimidir.

1. Thucydides ve Realizmin Doğuşu

Mevcut uluslararası ilişkiler sisteminin iyi analiz edilmesi tarihsel süreci detaylı şekilde analiz etmekten geçmektedir. Teknolojinin gelişmesiyle beraber imparatorlukların ve devletlerin ekonomik, askeri, sosyal ve siyasi düzeyleri gelişme göstermiş ve devletler arası ilişkiler büyük önem kazanmışlardır. Büyüyen bu ilişkiler doğrultusunda devletler arası ilişkilerin ne şekilde olacağına dair çeşitli yaklaşım ve görüşler ortaya atılmıştır. Bu teoriler arasında kuşkusuz en çarpıcı olanı realizmdir. Realizm kavramı İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle önem kazansa da tarihsel bir arka planı vardır (İlgen, 2019: 247). Devleti merkeze yerleştiren realizmin başlangıcı, 1648 Westphalia Barışı olarak kabul edilmektedir. Thucydides, Niccolo Machiavelli, Kenneth Waltz, Thomas Hobbes, Hans Morgenthau, Edward Halett Carr bu teorinin önemli isimleridir (Ateş, 2009: 12).

Thucydides (MÖ 460- MÖ 400), klasik siyaset teorisyenleri gibi, siyaseti ahlaki meselelerle ilişkilendirmiştir. Thucydides'in düşüncelerinin en önemlisi, devletler arasındaki ilişkinin adalet kurallarınca yönlendirilme-yönlendirilmeme hususunu merak etmesidir. Thucydides'e ve 'Mora Savaşı Tarihi'ne dayanan realizm zaman içinde bazı genel varsayımlar ile bir kuram ve yaklaşıma dönüşmüştür. Realizm, zenginliği yani ekonomiyi askeri kapasitenin önemli bir belirleyicisi biçiminde görür. (Korab-Karpowicz, 2010: 235). Örnek olarak Thucydides, Atina ve Sparta arasındaki savaşta parayı, ateşli silahlardan daha güçlü ve etkili bir araç olarak görmektedir (Cawkwell, 2006: 64).

İlgi çeken bilimsel konulardan biri de Mora Savaşları'dır. Bunun önem arz eden sebeplerinden biri, Thucydides'in tarihsel anlatısıyla son dönemde yaşanan uluslararası çatışmalar arasında bağlantı bulunmasıdır. Mora Savaşları'nın gerçekleştiği coğrafya, o dönem şartlarında siyasi, sosyokültürel ve ekonomik açıdan birliği simgeler niteliktedir. Bu doğrultuda o dönemde yapılan savaş, yirminci yüzyılın dünya savaşlarına benzemektedir. Aynı zamanda Atina İmparatorluğu'nun bölgedeki

hegemonya mücadelesi realistlerin iddialarını doğrulamıştır. Hegemonyaya geçiş bir karşı dengelemeye sebep olmuş ve Sparta, Atina'nın gücünü bir tehdit şeklinde algılamıştır. Sparta, dengeleme politikası doğrultusunda Makedonya devletleriyle ve Perslerle ittifak kurmuştur. Realizm açısından savaştan önce Atina'nın lehine bozulan güç dengesi, Atina'yı yeni arayışlar içeren politikalar izlemeye zorlamıştır. Thucydides, savaşların temel sebebinin güç dengesindeki değişim veya güç farklılığından kaynaklı korku olduğunu savunur. Devletin hayatta kalma stratejileri, mevcut güç dengesini bozma tehdidinde bulunan herhangi bir devlete karşı güç biriktirmeye ve ittifaklar yapmaya dayanır (Viotti ve Kauppi, 1987: 34-35).

Antik çağlardan benzer temaya sahip olan Pön Savaşları ve Truva Savaşı gibi önem arz eden iki savaşı araştırmak ilginç olacaktır. O dönemlerde (MÖ 264- MÖ 146) uluslararası sistemin baş aktörlerinden Kartaca şehir devleti ile Roma Cumhuriyeti karşı karşıya gelerek Akdeniz'de hakimiyet kurmak için mücadele etmişler, bu mücadelenin ve daha güçlü olma arzusunun sonu kanlı savaşlara yol açmıştır. Homeros'un İlyada'sı Sparta Kralı Menelaus'un karısı Helen'in Truva Prensi Paris'le birlikte kaçmasının ardından intikamın Truva Savaşı'nın katalizörü olduğunu belirtir. Bununla birlikte, birçok tarihçi, önemli ticaret yollarını kontrol edebilen bir bölge olduğu için Achaeanların daha fazla parasal kazanç amacıyla Truva'yı ele geçirdiğini iddia etmektedir (Edwards 2007: 125). Roma'nın bölgedeki baskın güç olması ve yeni kaynaklar ve pazarlar bulmak için genişlemeye devam etmesinin ana sebeplerinden biri kazandığı zaferlerdir (Aydın, 2004).

2. Niccolò Machiavelli

Machiavelli'nin uluslararası ilişkilere katkısı, 16. yüzyıl İtalyan prenslik sistemindeki devletler arası ilişkiler bağlamında incelediği, analiz ettiği ideal devlet yorumundan kaynaklanmaktadır (İbrahimov, 2015). Bu söylem klasik realizmle örtüşür niteliktedir. Machiavelli'nin Prens isimli eseri incelendiğinde “devletin yaşamını sürdürebilmesi için gücün önemi vurgulanarak güce sahip olmak için bütün politikaların mübah olacağı görüşü göze çarpmıştır” (İbrahimov, 2015). Bu sözler klasik realizmin yaklaşımı ile örtüşür durumdadır (Semercioğlu, 2016).

Machiavelli'ye göre gücün somutlaşması ve ifadesi anlamı taşıyan ‘devlet’, gündelik ve geleneksel ahlakın yargılarına tabi olmadan kendi yasalarını yapmaktadır. Bu yaklaşım prense İtalya'yı diğer devletlere karşı güçlü bir unsur yapma amacı

şeklinde görünür. Prens, gerekirse devletin çıkarları için güç kullanabilir. “Devletin amacı sağlam bir irade göstermek ve karşısında oluşacak tehditlere karşı tehdidi ortadan kaldırmaya yönelik hareket etmek olacaktır. Böylece; İktidarı umursamayan bir siyasetçi veya lider, iktidarında zafiyete uğrar, çünkü devletin güçlü olması gerekmektedir. Devletin en büyük tehlikesi anarşi, kaostur. Bir prens, gerektiğinde kendi halkına karşı dahi güç kullanabilmeli, tereddüt etmeden sert kararlar verebilmelidir.” (Çevik, 2010: 46).

Machiavelli, devletin iç siyasetinde sosyal ve ekonomik eşitliğe ve demokrasiye dayalı bir toplumda bir dengenin sağlanabileceğine ve anarşik bir uluslararası sistemdeki bütün devletlerin eşit güce sahip olmaları halinde sistemde savaşların olmayacağına inanmaktadır. Uluslararası ilişkiler alanında anlaşma ve ittifakların rolünün önemli olduğunu ve yabancı devletler ile olumlu ilişkilerin kurulması amacıyla uygun koşulların oluşturulması gerektiğini savunmaktadır. Prens eserinde bu hususu “bir iktidar iki meseleye dikkat etmelidir. Bunlardan ilki iyi bir askeri güce sahip olmak ikincisi ise iyi dostlara sahip olmak. İyi askeri güç ve dostlar her zaman iktidarı koruma özelliği taşımaktadır. İyi dosta sahip olmak için ise iyi bir askeri güce sahip olmak gereklidir. Devlet gücünü korumak ve uluslararası bir itibar oluşturmak, iyi bir ordu ve diplomasinin kullanımına dayanmalıdır” şeklinde ifade eder (Machiavelli, 2010: 115).

Machiavelli’nin ulusal güvenlik politikasının entelektüel temelleri ağırlıklı olarak realist bir paradigmada göze çarpmaktadır. Ona göre en önemli güvenlik koşulu iyi bir ordudur (Berdişli, 2012: 151). Erdemlerin korunması için ordunun önemi büyüktür. Bütün devletlerin iyi kanunlara ve iyi ordulara dayandığı rüyası “iyi bir askeri güce sahip değilsen iyi insanların olması çok faydalı olmayacaktır” şeklinde dile getirmiştir. ‘Prens’ adlı eserinde paralı askerlerin ordunun doğası gereği milli güvenliğe tehdit oluşturacağını tarihten örnekler ile açıklamıştır. Ayrıca oluşturulacak askeri gücün nasıl olması gerektiği ve hangi özellikleri taşıması gerektiği gibi önem arz eden ilkeleri ‘The Art of War’ başlıklı kitabında kullanmıştır (Lukes, 2004: 1092). Milli ordunun önemini vurgulamış, paralı askerlere yönelik olumsuz tutumunu şu ifade ile dile getirmiştir. “İktidar eğer devletin gücünü ve güvenliğini para ile çalıştırdığı askeri güçlere teslim etmişse şüphesiz büyük yanılgı içindedir çünkü paralı güçler hiçbir zaman güvenliği sağlamadığı gibi aynı zamanda disiplinsizdirler” (Machiavelli, 1999: 76).

Machiavelli (1999: 77), *The Art of War*'da askeri ve sivil yaşamı karşılaştırmış ve benzerliklerini şu cümlelerle ifade etmiştir. “Eski yaşamsal hayatı incelediğimiz zaman askerlerin yaşamları ile sivil vatandaşın yaşamları arasında büyük bir benzerlik görülür, askerin sivil vatandaş için önemi çoktur ve aralarında güçlü bağlar bulunur. İnsan yaşamının başlamasından bu tarafa bütün düzenlerin koruyucusu ve güvendiği nokta askeri güç olmuştur. İyi teşkilatlanmış bir askeri güç meydana gelecek her türlü kaos ortamında düzeni sağlayacak tek unsurdur.” İlginçtir ki düşünür asker olmasa da savaşın taktik ve teknik yönleri üzerine bir kitap yazarak düzenli bir ordu fikrini doğurmuştur. Bu, askeri güce ve orduya büyük önem vermek, eski çağlardan beri orduları ve askeri stratejileri üzerinde incelemelerde bulunmak ve diğer ülkelerin askeri güçlerini denetleyen iyi bir devlet adamı olmakla açıklanabilir (Semercioğlu, 2016).

3. Thomas Hobbes

Realizmin felsefi kökeni ve düşünce dünyasındaki temelleri düşünüldüğünde, Thomas Hobbes'un katkısı yadsınamaz. Liberal felsefenin kökeninde ve kuruluşunda John Locke ne ise Thomas Hobbes realizmin temel felsefesini ortaya koyması açısından odur. Hobbes, toplum sözleşmesi teorisi ile realizmin temel çerçevesini ortaya koymuştur.

Machiavelli gibi Hobbes'un da insan doğasına karşı olumsuz bir tutumu vardır. Aslında Hobbes'un devlet doktrini konusundaki görüşlerini anlatırken Thucydides'ten etkilendiği görülmektedir. Herkesin kendi çıkarına olduğu ve merkezi bir otoritenin olmadığı durumlarda neler olabileceğini tartışmış ve bu durumda ortaya çıkacak olan ‘savaş durumunun’ veya doğal durumun ancak güçlü bir hükümdar tarafından engellenebileceğini belirtmiştir. Hobbes açısından bir kişinin kendi varlığını sürdürme içgüdüğü, tüm eylemlerini etkilemektedir. İnsan doğası azami derecede bencildir. Bu nedenle herkese karşı bir savaş hali söz konusudur. Bunun sonucunda, ‘insan insanın kurdu’ söylemi göze çarpmaktadır. (Bozdağlıoğlu, 2007:139). Realizmin temel varsayımı sayılan ve Hobbes tarafından kabul edilen insanın doğal günahkarlığı ve kötülüğü, bu doğal kötülüğün sınırlandırılmasını gerektirdiği için daha yüksek bir gücün varlığı zorunludur. Sonuç olarak, bir devletin yokluğunda veya bir şekilde yok edildiğinde toplum, savaş hali olan doğal durumuna döner ve üstün gücünü yeniden kazanır (Arı, 2013: 9).

Hobbes, Leviathan'da yöneticilerin asıl sorumluluğunun halkın güvenliğini sağlamak olduğunu belirtmiştir. Devletin amacı güvenlidir. Buradan, devlet dediğimiz siyasal örgütün, onun içinden çıktığı toplumu oluşturan insanların bireysel ve toplu olarak korunması ve böylece daha mutlu bir yaşam sürmesi gerektiği anlaşılmalıdır (Aksoy, 2013: 6). Hobbes, “dönemin huzursuzluğundan esinlenerek yazdığı bu kitapta insan doğasını karamsar bir şekilde tartışmış ve kaosu engellemenin ve düzeni korumanın en etkili yolunun güçlü bir hükümrandan geçtiğini söylemiştir”. Hobbes açısından böyle bir egemenlik yoktur ve doğal bir durum olarak açıklanan bir yerde bireyler sürekli ölüm korkusu ve tehlikesi altındadır. Bu durumdan kurtulmak için insanların bir araya gelip tüm güç ve yetkilerini bir doğa durumunda anarşiye son verecek bir egemene devretmeleri gerekir (Bozdağlıoğlu, 2012: 40).

Hobbes'un realist düşünürleri etkilemiş olan çözümlemelerinde, ‘doğa durumu’ kavramı, onun bir toplum ya da devletin oluşumunun açıklanması amacıyla kurguladığı bir kavramdır ve bireylerin toplumda genel otoriteye boyun eğmeden önce içinde bulundukları varsayılan durumu göstermektedir. Doğa durumunda düzen, adalet ve hukuk yoktur. Bireyin hayatı tüm sosyal, ekonomik ve kültürel üretimden yoksundur. Bu pratikte bir savaş durumudur. Bunun temel nedeni, insan egoizmi, açgözlülük, kişisel çıkar, kişinin hayatını koruma arzusu ve buna bağlı olarak iktidar ve güç için susuzluktur. Doğa halinde tüm insanların hayatları tehlikededir ve kimseye güvenemeden sürekli çatışma halindedirler. İnsanların sürekli birbirinden korkarak yaşadığı bu ortamdan kurtulmanın yolu, egemen devletler inşa etmek ve devletleri korumak için bazı hak ve özgürlüklerinden vazgeçerek onları teslim etmektir (Türköne, 2013: 73). Bu nedenle insanlar ortak bir güvenlik paktı (commonwealth) imzalayarak birbirlerine karşı olan korkularını yenerler. Bunu mantıklı düşünce sebebi ile değil, korkudan yaparlar ve bunun sonucunda kendilerini dış tehditlerden ve birbirlerinden koruyacak mutlak güce ve yeterli güce sahip bir devlet (Leviathan) oluştururlar. Böylece o egemen yapının şemsiyesi altında insanlar kendini gerçekleştirme aşamasına ulaşırlar. Fakat bu oluşum başka bir sorunu beraberinde getirir. Bireyler doğa halinden kurtulmuştur fakat bu sefer sistemde egemen yapılar yani devletler kendi aralarında aynı handikaba düşmüşlerdir, ya da Uluslararası İlişkiler literatüründeki ifadesiyle güvenlik ikilemini ortaya çıkarmışlardır (Aydın, 2004:45).

Hobbes, doğal devletin korunduğu varsayımı yapılan uluslararası sistemde her devletin birbiri ile savaş halinde olduğunu ve bu nedenle sistemin anarşik olduğunu varsayar. Mahkûm ikilemi modelinde hapsedilenler gibi, her devlet dış dünyadan izole edilmiş gibi görünür. Niyetlerini bilmediği diğer devletlere karşı şüphedir ve kararlarını kendi mantığına dayandırır (Arı, 2013:9).

Hükümdarların bir yandan gizli anlaşmalar imzaladığı ve diğer yandan bu anlaşmalara karşı harekete geçtiği tüm olaylar, Hobbes'un egemen aktörlerin davranışlarının kabul edilebilirliği tezine karşılık gelmektedir. Diğer insanlar gibi bu yöneticilerin de kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettiklerini, eylemleri hiçbir kanunla sınırlandırılmayacağından, iktidarın tek kanun olarak kabul edildiği doğal hukuku uyguladıklarını belirtir (Knutsen, 2015:148).

Hobbes'dan esinlenerek yapılan realist çıkarımlarda uluslararası sistemde bir Leviathan, ya da hegemonik bir güç veya bir dünya devleti olmadığından anarşi devam etmektedir. Diğer bir ifadeyle düzeni sağlayacak üst bir otoritenin bulunmadığı uluslararası ilişkilerde şüphe, çatışma, savaş ve güvensizlik kaçınılmazdır. Bu sebeple toplumsal sözleşmenin bulunmadığı bu durumda hiçbir ahlaki ya da moral yükümlülüğün devletlerarası ilişkilerde istenen düzeni sağlayamayacağı savunulmaktadır. Herkesin herkese düşman olduğu ya da öyle görüldüğü bu ortamda doğru, yanlış, haklı, haksız, adalet ve adaletsizlik gibi kavramların oldukça göreceli kavramlar haline geleceğini öne sürmektedir (Arı, 2013: 150).

Realist geleneğe, kavram olarak anarşinin ne olduğunun hem iç siyasete hem de dış siyasete dair teorik yaklaşımını merkezine yerleştiren düşünür Hobbes olmuştur. Realist teori geleneği açısından, Hobbes'un anarşik ortamdaki rekabet ve çatışmayı, aktörlerin saikleri ile açıklayan yaklaşımı önemlidir (Ersoy, 2014:169). Böylece Hobbes açısından, devletlerin aksine burada anarşi hüküm sürer, çünkü uluslararası sistemde nihai bir otorite yoktur ve uluslararası güvenlik ikileminden kişisel güvenlik ikileminde olduğu gibi kaçış söz konusu değildir. Sonuç olarak, çatışma durumu, uluslararası ilişkilerin doğal durumudur. Doğal devletlerdeki bireylerin aksine, egemen devletler, küresel güvenlik garantileri karşılığında bağımsızlıklarından vazgeçmeyi kabul etmemektedirler. Uluslararası doğa hali, bireyler arası doğa hali kadar tehdit edici ve tehlikeli değildir. Bu çatışma durumu, devletlerin vatandaşları için daha fazlasını başarmalarını sağlayacak sürekli bir rekabet içinde olduklarından, devletlerin yetkilerini daha yüksek makamlara devrettiği bir dünya devleti anlamına

gelmez. Ancak bunun bedeli, egemen devletler arasında kalıcı ve garantili bir barışı sürdürememekten ziyade, potansiyel bir savaşın varlığıdır. Çünkü devletler, diğerleri kendilerinden daha güçlü olduğunda kendilerini zayıf hissederler ve güvenlik ve koruma içgüdüsü ile güçlenmeye çalışırlar (Aydın, 2004: 45).

B. Modern Realizm ve Uluslararası İlişkiler

Uluslararası İlişkiler disiplinindeki teorik yaklaşımlar, araştırma yapmak için önemli bir araçtır. Bu nedenle, çalışmaya teoriye genel bir girişle başlamak tavsiye edilebilir. Jack Donnelly'e göre teori, dikkati karmaşık ayrıntılardan uzaklaştırmamızı ve bir olaydaki en önemli ana odaklanmamızı sağlayan zekice hazırlanmış bir soyutlamadır (Burchill, 2005: 29). Kenneth Waltz, Donnelly'le benzer olarak, teorilerin belirli bir eylem veya olayla ilgili bir dizi veya kural olduğunu savunur. Ancak Waltz, teorileri basit 'yasalar' olarak görmenin yanlış olduğunu savunarak, teorinin kanunlardan özellik açısından farklı olduğunu ve kanunları tanımlayan açıklamaların bulunduğunu savunmaktadır (Waltz, 1979: 2-5).

Öte yandan, Steve Smith bu yaklaşımın önemini anlatırken onu eylem yoluyla tanımlamıştır. Ona göre eylem ancak teori olmadan belirlenebilir. Eylemi açıklamak için teori dünyasına girmek gerekir. Bu bilgiler ışığında teori, bir olayı araştıranların ayrıntılarda boğulmasına izin vermeden kendilerine bir temel oluşturmalarını sağlayan ve böylece belirli bir dizi set kullanarak bu tür olayları anlamayı kolaylaştıracak genellemelere varan araçlar olarak tanımlanabilmektedir (Ertay, 2019).

Uluslararası İlişkiler alanındaki tüm çalışmalarda bu doğrudan bahsedilmemesine rağmen, akademisyenler değişik teorik perspektifler kullanmaktadır. Bu perspektifler akademisyenlerin belirli bir alana odaklanmasına yardımcı olurken, aynı zamanda araştırmacının olayla ilgili en doğru görüşe sahip olduğu görüşünü ortaya koymasına da yardımcı olur. Başka bir deyişle, Uluslararası İlişkilerde kesin bir doğrudan bahsetmek mümkün olmamaktadır, fakat çeşitli eleştirel söylemlerin dışında her teori, olaylara yol açtığı açıklamaların en doğru açıklama olduğunu iddia eder. Her teorinin kendi metodolojisi ve epistemolojisi olduğu göz önüne alındığında, teorilerin kullandığı araç ve açıklamaların, araştırdıkları olaylarla aynı şekilde farklılık gösterdiğini iddia etmek doğru olacaktır (Ertay, 2019).

İlk Uluslararası İlişkiler Bölümü 1919'da Birleşik Krallık'ın bir parçası olan Galler Üniversitesi Aberystwyth'de açıldığında, amacı yeni sona ermiş olan Birinci Dünya Savaşı'nın patlak verme nedenlerinin araştırılması ve neyin ne olduğunu belirlemektir. Fakat ortaya çıkan çözümlerle 'Milletler Cemiyeti' ve 'açık diplomasi' gibi dünyaya gelen ikinci bir savaşı engelleyemeyen bu fikir, Edward Hallett Carr tarafından ilk kez 1939'da yayınlanan ve 'Ütopyacılık' olarak adlandırılan 'Yirmi Yıl Krizi' adlı kitabında sert bir şekilde eleştirildi (Carr, 1946). Bugün 'idealizm' olarak isimlendirilen görüşlere rağmen, Carr gerçekçi bir teori ortaya koydu. Dolayısıyla Uluslararası İlişkiler disiplininin çeşitliliğinin Carr ile başladığı söylenebilir. (Ertoý, 2019).

Daha sonraki dönemlerde disiplin içindeki kuram çeşitliliği, kuram dışından ve realist kuramın içinden oldukça fazla eleştirinin gelmesiyle bugünkü şeklini almıştır. Bu disiplin çeşitliliğine rağmen realizm, araştırmalarda en sık kullanılan ve eleştirilen teorilerden biri olmuştur. Öyle ki Mustafa Aydın, 1930'lu yılların sonundan 1980'li yılların ortasına kadar gerçekçi okulun disiplinin mutlak hâkimi olduğunu savunur (Aydın, 2004: 34). Fakat takvimler 1991 senesini gösterirken Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) çöküşünü tahmin edemeyen realizmin popüleritesi sarsılmıştır. Fakat 2008'de Gürcistan sorunu, ardından 2014'te Ukrayna sorunu Rusya'nın revizyonist adımlar atmaya başladığını göstermiştir. Bu gelişmeler sayesinde realist yaklaşım, kaybolan popülerliğini tekrardan kazanmaya başlamıştır. (Tsygankov, 2018: 7).

Realizm, belki de Uluslararası İlişkilerin en köklü ve en kabul gören teorik perspektifi olmakla birlikte, idealizmi savunanların Birinci Dünya Savaşı sebebi ile idealist görüşün zayıflaması ve devletlerin güvenliklerini güce dayandırması sonucunda realizm, diğer Uluslararası İlişkiler teorilerine göre daha çok meşruiyet kazanmıştır. Realizmin savunucuları, idealizm yandaşlarını ütöpik olmak ile suçlar ve dünyayı anlamaktan yoksun olduklarına dikkat çekerler. İdealistlerin dünyayı anlamaktan aciz olduklarını, çünkü ne olduğuyla değil ne olması gerektiğiyle ilgilendiklerini savunurlar (Bell, 2017: 3).

Realizm, tüm devletlerin ulusal çıkarları elde etme arzusuyla yönlendirilen güç arayışında olduğunu belirten devlet düzeyinde bir teori olarak karşımıza çıkar. Güç, realizm savunucularının kilit kelimesidir ve hayatta kalabilmek için küresel aktörlerin güçlerini ekonomik sistemler, askeri, diplomatik ve teknoloji gibi dış siyaseti etkileyen

iç siyasetin geliştirilmesi içinde ne kadar güçlü olunursa dışarda o kadar sağlam durulacağını ifade ederler. Teoriye göre, devletlerin güçleri artırılmalı ve düşmanların gücü azaltılmalı ve yaptıkları her şey güç biriktirme adına yapılmalıdır (Nayef, 2007: 21).

Korab-Karpowicz' e (2006, 234) göre realizmin Uluslararası İlişkiler alanında en önemli özellikleri şunlardır:

Realizmin başlangıç noktası insan doğasıdır. Realistler insanları çıkarıcı ve bencil olarak görürler. Aslında, çıkarlar ahlaki ilkelerden önce gelir. Thucydides'in 'Tarih'in ilk kitabında anlattığı Sparta'daki tartışmalarda, Atinalılar çıkarların ahlaktan önce geldiğini kabul ederler.

Neorealistler, uluslararası ilişkilerde hükümetlerin liderlerini ve hükümetlerin politikalarını uluslararası siyaseti etkileyen hayati bir faktör şeklinde görmektedirler. Realistler için, bir kural koyma ve yürütme organının olmaması, uluslararası alanı bir tür 'öz yardım' sistemi haline getirir. Küresel sistemdeki her aktör kendi bekasından sorumlu olarak, şahsi çıkarlarını özgürce belirler ve iktidar için çabalar. Böylece anarşi, devletler arasındaki ilişkilere şekil vermede gücün baskın bir rol oynadığı bir duruma yol açmaktadır. Melos'taki Atinalı büyükelçiler, düzen oluşturacak bir genel otoritenin yokluğunda, 'Uluslar arasındaki karışık ve düzensiz sistemde sadece güçlü devletin ayakta kalabileceğini savunurlar.'

Realizm savunucularına göre devletler dünyası anarşik yapıdadır ve güvenlik de temel bir meseledir. Güvenliğin sağlanması amacıyla devletler, potansiyel saldırganları engellemek için güçlerini artırmaya ve bir güç dengesi ilişkisine girmeye çalışırlar. Thucydides, Peloponez Savaşı'na sebep olan nedenler arasında ayırım yapsa da savaşın temel nedenini, başlamadan kısa bir süre önce meydana gelen herhangi bir olayda görmez. Savaşın sebebini iki Yunan şehir devleti bloğu (Atina liderliğindeki Delos Ligi ve Sparta liderliğindeki Peloponnesos Birliği) arasındaki güç dağılımındaki bir değişiklik olarak açıklar. Thucydides açısından Atinalıların artan gücü, Spartalıları güvenlik hususunda endişelendirmiş ve bu da onları birbirleriyle savaşmaya sevk etmiştir.

Realist düşünürler, uluslararası ilişkilerde ahlak kavramının var olup olmadığı noktasında kararsızlardır. Ahlak kavramının uluslararası ilişkilerde olmadığını ve çıkarın ahlak kavramının önüne geçtiğini söyleyenler, ahlaklı politika izlemek ile

başarılı bir politika izlemenin aynı olmadığını savunurlar. Ahlak konusunda farklı görüşler olduğu gibi bunlara uyanlar da vardır. Devletler arasındaki ilişkilerde ahlaki kuralların reddedilmesine ilişkin çarpıcı bir örnek Melian Diyaloğu'nda göze çarpmaktadır. Bu diyalog; MÖ 416'da Atina'nın Melos adasının işgali olaylarıyla ilişkilidir. Atina elçileri Melianlara iki yol sunmuşlardır: 'Teslim ol ya da yok ol.' Bu seçim sunulduğunda, adalete başvurmadan yalnızca kendi hayatlarını düşünmeleri istenmiştir. Elçilerin sözleri ile "Adalet kavramının her iki eşit güç arasında olabileceğini ve güçler arasında denge olmadığı zaman adalet kavramının ne olduğunun güçlü olan tarafın belirlediğini söylemek gerekir". 'Güçlerin ve konumun eşit' olması yasaların önünde eşit olduğu ve dolaylı olarak genel yasal otoriteye uymak anlamına gelir (Korab-Karpovich, 2006: 234). Atinalılar; bu şekilde bir ulus üstü otorite bulunmadığından dolayı, uluslararası anarşinin hukuksuzluğu koşullarında, tek gerçeğin güçlünün zayıfı yönetme hakkı olduğunu savunur. Hukuk kavramını doğrudan kuvvet kavramı ile özdeşleştirirler ve adalet fikrini dış ilişkilerden soyutlamaktadırlar.

Realizm, Uluslararası İlişkiler disiplinde genellikle bir monolit olarak görülse de bu yaklaşım başlangıcından bu yana büyük dönüşümler ve çeşitlenmeler geçirmiştir. Bu çeşitlilik ve dönüşüm dünyadaki değişimlerle paralel olarak ortaya çıkmıştır. Aslında iki kutuplu düzenin sona ermesiyle neoklasik realizm ortaya çıkmıştır. Bu teori ile öncülleri arasındaki farkları belirlemede zorluklar oluşturan önceki iki realist yaklaşımdan bir dereceye kadar etkilenmiştir (Ertoý, 2019).

1. Yirminci Yüzyıl Klasik Realizmi ve Uluslararası İlişkiler

20.yy. realizmi, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Uluslararası İlişkiler alanına hâkim olan idealist bakış açısına bir yanıt olarak doğdu. 1920'lerin ve 1930'ların idealistleri (ayrıca liberal enternasyonalistler), başka bir dünya çatışmasının önlenmesi için barış inşa etme hedefini takip ettiler. Bunda devletler arası sorunlara bir çözüm olarak uluslararası örgütlerin desteğiyle uluslararası hukukun kurulmasını öngördüler. Bu dünya savaşı sonrasında idealizm dönemi, 1920 yılında Milletler Cemiyeti'nin kurulmasına, savaşın yasaklanmasına ve 1928 yılında imzalanan Briand Paktı'yla problemlerin barışçıl şekilde çözülmesine yol açtı. ABD Başkanı Woodrow Wilson ve dönemin diğer önde gelen idealistleri Raymond B. Fosdick, Alfred Zimmern, Norman Angell, Milletler Cemiyeti'ne destek verdiler. Devlet otoritesi ile vatandaşının

arasındaki çatışmaların kaçınılmazlığını vurgulayanların tersine, toplumu birleştiren ortak çıkarlara vurgu yapmayı tercih ederek ahlak ve akla başvurmaya çalışmışlardır. Onlara göre savaş, insanın bencil doğası nedeniyle değil, yanlış sosyal koşullar ve iyileştirilebilecek siyasi anlaşmalar nedeniyle ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte, 1930 yılının başlarında Reinhold Niebuhr ve sonraki yıllarda E. H. Carr tarafından idealistlerin fikirleri eleştirilmiştir. ABD'yi ve daha sonra Japonya ve Almanya'yı içermeyen 'Milletler Cemiyeti', İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesini engelleyememiştir. Meydana gelen bu savaş, realist düşünürlerin idealistlere karşı eleştirisine sebep olmuştur.

20. yüzyıl Uluslararası İlişkiler realistleri, insan doğasını ve uluslararası hükümetin olmayışının dayattığı siyasetin sınırlandırılmasını vurgular. Bu faktörler, kavram olarak ahlaka hemen hemen yer vermemekle beraber, temel sorunların güvenlik ve güç arayışı olduğunu ve devletlerin ana aktörler olduğu çatışmalara dayalı bir uluslararası ilişkiler paradigmasının oluşumuna katkıda bulunur.

Özellikle E. Carr ve H. Morgenthau gibi klasik realizm savunucuları ulus devlet modelini esas almışlar ve sistemi bu model üzerinden tanımlamışlardır. Bu manada devlet, uluslararası sistemin insan doğası gibi realizm savunucularının ikinci çıkış noktasını oluşturmaktadır. Realist teori devletler arası güç ilişkilerini de tıpkı insanlar gibi uluslararası sistemde devletleri birbirleriyle çatışma içinde olarak tanımlar. Bu bağlamda uluslararası sistemin çelişkili bir yapıya sahip olduğuna inanılmakta ve bu durum uluslararası sistemin doğasını belirlemektedir. Uluslararası sistem üzerindeki ontolojik üstünlük algısı, devletin uluslararası ilişkilerde, tarafsız bir belirleyici ve karar verici olduğunun anlaşılmasına sebep olmuştur (Hobson, 2000: 36).

a. Hans Morgenthau'nun realist ilkeleri

Klasik realizmin en büyük savunucusu Hans Morgenthau, İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası siyasetin, güç kavramı açısından inşa edilen ulusal çıkarlara dayalı nesnel ve evrensel kurallar tarafından yönetildiğini savunur. Hans J. Morgenthau (1904-1980), klasik realizmi geliştirerek çok yönlü bir Uluslararası İlişkiler teorisine dönüştürmüştür. Reinhold, Hobbes ve Niebuhr'dan etkilenen Morgenthau, güç arayışı ve bencilliği insan varoluşunun merkezine yerleştirmiştir. İnsanın *animus dominandi* ile özdeşleştirdiği zamansız ve evrensel doyumsuz iktidar arzusu ve ona göre hükmetme arzusu, çatışmaların ana nedenidir. 1948'de yayınlanan '*International Politics: The*

Struggle for Power and Peace (Uluslararası Politika: Güç ve Barış İçin Mücadele)' adlı büyük çalışmasında belirttiği gibi, "uluslararası siyaset, bir güç ve çıkar mücadelesidir". (Korab-Karpowicz, 2018).

Morgenthau için uluslararası politika bir güç mücadelesi alanıdır. Morgenthau açısından realizmin 6 önemli ilkesi bulunmaktadır (Feng ve Ruizhuang, 2006:109). Bu ilkeler şu şekilde listelenmiştir:

- Nesnel ve evrensel kurallar ile uluslararası politika yönetilmektedir. İnsan doğası, bu kuralların kaynağıdır. Realistler için insan doğası, liberallerin ya da idealistlerin ifade ettiği kadar iyi değildir. Tersine, insanlar bencil ve kendi kendine hizmet eden canlılardır.
- Ulusal çıkarların güç açısından tanımlanması gerekmektedir. Bir devletin amacı gücünü arttırmaktır. Dolayısıyla eylemlerin bu çerçevede değerlendirilmesi gerekmektedir.
- İktidar açısından, çıkarlar değişmez ve sabittir fakat içinde bulunduğu kültürel ortama bağlı olarak çıkar için uygulanacak politikalar zaman içinde değişebilir.
- Ahlaki ve etik değerler uluslararası siyaseti etkilemez.
- Uluslararası ilişkiler, ekonomi ve hukuk gibi başka bilimlerden ayrılan ayrı bir alanı kapsar. Ana tema, devletlerin politik-askeri çıkarları ve gücüdür.
- Ulus devletler, uluslararası politikanın şekillenmesinde temel aktörlerdir. Ulus üstü veya uluslararası yapılar etkili değildir.

Morgenthau (1930), bireylerin sosyo-politik yaşam dünyalarına katkı sağlayarak kendilerini ifade etme arzularıyla daha çok ilgilenmiştir. Ancak insanlar için kendileri ve yaşam dünyası hakkında kesin bilgiye sahip olmamaları başarı elde etmeyi zorlaştırmıştır. Alınan politik kararlar her zaman değişebilir ve gelişebilir olmalı ve şartlar değiştikçe ya da bilgi yayıldıkça yenilemeye tabi olmalıdır. Hırsın boşuna olduğunu anlamak, hayatın başka bir acı yönünü ön plana çıkarır. Morgenthau'a göre bu trajik yönü tanımak, onu aşmanın ilk adımıdır. İnsanlar varlıklarını eleştirebilirler ve hayatın ancak kendi çabaları ile anlamlı hale gelebileceğini anlayabilirler (Feng ve Ruizhuang, 2006).

Morgenthau ve Schumann gibi klasik realist düşünürler, bütün politikaların uluslararası sistemde daha güçlü olmak için bir mücadele olduğunu savunurlar. Uluslararası ilişkilerin baş aktörleri olan devletler, varlıklarını devam ettirebilmek için güç arayışına girerler. Morgenthau'un güç tanımı psikolojik temellidir. (Morgenthau 1954: 27

Akt: Donnelly,1995: 175). Morgenthau açısından askeri güç, gücün en büyük unsuru olarak adlandırılır, gücün maddi kaynakları ise doğal kaynaklar, coğrafya, endüstriyel potansiyel, askeri güç ve nüfus sayılabilirken, maddi olmayan kaynaklar ise ahlak, milli değer, benlik, vb. olarak düşünülebilmektedir.

b. E. H. Carr'ın ütopyacı idealizme karşı mücadelesi

Edward Hallett Carr (1892-1982), Uluslararası İlişkiler üzerine gerçekleştirdiği ana çalışması *The Twenty Years Crisis of July 1939* (Yirmi Yıl Krizi) isimli eserinde 'ütopyacılık' adını verdiği idealizmi eleştirmiştir. İdealizmi güven, akla inanç, ahlaki doğruluk duygusu olarak tanımlamıştır. İdealistler için savaş, normal hayattan bir kopuştur ve onu engellemenin yolu, insanların saldırmazlık konusunda eğitilmesi, 'Milletler Cemiyeti' ya da bugünkü 'Birleşmiş Milletler' gibi toplu güvenlik sistemleri oluşturmaktır. Carr, idealizmin ortaya attığı çıkarların uyumu ve evrensel ahlak kavramlarına ve dolayısıyla idealizme meydan okumaktadır. Evrensel bir ahlak olmayacağını, ancak ahlakın göreceli olabileceğini ve 'çıkarların uyumu' doktrininin ayrıcalıklı gruplar tarafından egemen konumlarının meşrulaştırılması için oluşturulduğunu savunur (1946: 75).

Carr'a göre görelilik kavramının temel fikir, bir tarafın çıkarlarının her zaman neyin ahlaki ve neyin ahlaksız olduğunu belirlediği ve bu nedenle bu ilkelerin evrensel olmadığıdır. Örneğin, politikacıların adalet kavramını ülkelerinin belirli menfaatlerini kamufle etmek için bir tür örtü olarak kullandıklarını veya başka hedeflere yönelttikleri saldırganlıklarını meşruluk kazandırmak için kötü bir şekilde resmedildiklerini belirtmektedir. Potansiyel bir düşmanın ahlaki olarak gözden düşmesine veya kişinin kendi konumunun ahlaki olarak güçlendirilmesine ilişkin bu tür örneklerin varlığı, ahlaki ideallerin gelişmiş politikalardan kaynaklandığını göstermektedir. Siyasette, idealistlerin söylediği gibi evrensel kurallar yoktur ve her aktörün kendi çıkarı ön plandadır.

Carr'ın kullanmış olduğu sav, belirli ahlak kurallarına ve çıkarlara dayanıyorsa, mutlaka kabul görülebiliyor olmasıdır. İdealizm adalet ya da barış gibi değerleri evrensel kabul edip bu değerleri savunmanın tüm toplumun çıkarına olduğunu savunurken, Carr bu düşüncelere karşıdır. Carr'a göre ortak insani değerler veya ortak insani çıkarlar yoktur. Evrensel değerlerden alıntı yapan herkesin aslında kendi

çıkarları doğrultusunda hareket ettiğini savunur. “Devletler, kendi menfaatlerini evrensel çıkarları olarak görürler” şeklinde tanımlar (1946:71).

İdealist ‘çıkarların uyumu’ kavramı, insanların ortak çıkarlara sahip olduğunun ve dolayısıyla iş birliğinin mümkün olduğunun rasyonel kabulüne dayanır. Carr (1946), bu fikri bir ‘çakar çatışması’ olduğu gerçeğiyle karşılaştırır. Carr’a göre dünya, farklı kişi ve grupların belirli çıkarlarına bölünmüştür. Böyle bir çatışma ortamında düzeni sağlamanın yolu ahlak değil güçtür. Hobbes’a benzer şekilde, Carr’ın savına göre ahlak kavramı iktidar tarafından ortaya çıkarılmış ve hukuk sistemi tarafından kabul görmüştür. Evrensel ahlaki normlar, kendilerini uluslararası toplumlar olarak konumlandıran uluslar veya ulus grupları tarafından diğer ülkelere dayatılır (1946:61).

İdealistlerin herkes için faydalı gördüğü sosyal adalet, barış, uluslararası düzen ve refah gibi değerleri Carr, ‘salt statüko’ şeklinde ifade etmiştir. Statükoyla yetinen güçler, mevcut düzene değer verir ve bu sebeple barışı vaaz eder. Herkesi kendi fikirleri gibi düşünceleri için manipüle etmeye çalışırlar. Bir devlet yöneticisi kendi menfaatlerini ve iktidarının sürekliliği sebebiyle halklar arasında çatışmanın yaşanmaması için elinden geleni yapması gerekir. Diğer taraftan hoşnutsuz güçler mevcut düzeni adil görmemekte ve savaşa hazırlanmaktadırlar. Bu nedenle barışı sağlamanın yolu, mecbur edilemiyorsa tatmin edilemeyen güçleri tatmin etmekten geçmektedir.

Uluslararası sistemden en çok faydayı sağlayanlar, belirli konuları tolere ederek sistemi bozmadan sürdürerek, uzun vadede sistemi korumayı ve menfaatlerini sürdürmeyi umabilirler. Bu yüzden Carr’ın kitabını okuyan herkesin varacağı sonuç, ‘politikada yatıştırıcıdır.’

Carr, çok doğrultulu bir düşünür olarak karşımıza çıkmaktadır. İdealizmin ‘mevcut ütopyası’ dediği şeyi yıkmaya çalışır iken, ayrıca yeni bir ütopya olarak gerçekçi dünya sistemi kurmaya çalışmıştır. Bu nedenle, insanların genel kabul görmüş belirli temel kurallara ve değerlere ihtiyacı olduğunu söylemektedir. Değerlerin ve kuralların küreselliğini inkâr ederek kendi argümanı ile çelişmektedir.

Bazı evrensel değerlere atıfta bulunan ‘Yirmi Yıl Krizi’ ayrıca zamanın ruhunu da yansıtmaktadır. İkinci Dünya Savaşı’nın patlak vermesini önleyebilmek için güçlü uluslararası kurumları oluşturulamamasından idealistler suçlanabilir, ancak bu kitap aynı dönemin realistlerinin bu durumu önlemeye hazır olmadığını göstermektedir.

Carr (1946) sürekli olarak Nazi yönetimi altındaki Almanya'dan bahsetmektedir. Almanya'nın hoşnutsuz bir güç olmaktan kurtulup 'Avrupa'da bir süper güç haline gelebildiği' bir durumda, diğer Batılı güçlerinkine benzer bir uluslararası dayanışma dilini benimseyeceğini savunmuştur (1946: 79). Carr ve realizmin diğer savunucularının Nazizm'in tehlikeli doğasını fark edememeleri ve Almanya'nın toprak imtiyazlarından memnun olabileceği inancı, Çekoslovakya'nın işgal edildiği siyasi ortama katkıda bulunmuştur (Korab-Karpowicz, 2018).

Realist Uluslararası İlişkiler yaklaşımı yalnızca entelektüel bir arayış değil, ayrıca pratik sonuçları da barındırmaktadır. Bu bizim düşüncemizi ve politik pratiğimizi etkilemektedir. Pratik anlamda, Carr'ın entelektüel olarak desteklediği 1930'ların realizm savunucuları Milletler Cemiyeti'nde oluşturulan güvenlik kavramını eleştiren kişilerdi. Birliği zayıflatarak, toplu güvenlik sistemine alternatif olarak Almanya ile bir uzlaşma politikası sunmuşlardır (Ashworth, 2002: 46). Çekoslovakya'nın işgal edilmesinden sonra anti-sosyalist muhafazakâr realistler başarısız olunca Neville Chamberlain'in çevresinde toplanmışlar ve önceden istemedikleri güvenlik düzenini yeniden kurmaya çalışmışlardır. Bu yüzden kolektif güvenlik savunucuları idealistler olarak damgalanmıştır (Korab-Karpowicz, 2018).

2. Neorealizm

Kenneth Waltz, *Theory of International Politics* (Uluslararası Siyasetin Teorisi) isimli 1979 senesinde kaleme aldığı Uluslararası İlişkiler kitabında neorealizmi özetlemiştir. Neorealizmin odaklandığı konularda daha önce araştırmalar yapılmış olmasına rağmen, teorinin tümdengelimli, kendi içinde tutarlı ve kapsamlı bir şekilde kullandığı bazı varsayımları yapan Waltz olmuştur (Gözen, 2014: 172). Walforth'a göre realizm Kenneth Waltz'ın gölgesinde gelişmiştir (Wohlforth, 2011: 500-501).

Öncelikle neorealizmin klasik realizmden tamamıyla farklı kavramlar kullandığı veya bunun tam tersi bir yaklaşım olduğunu düşünmemek gerekir. Klasik realizmde var olan devlet tanımı Waltz tarafından reddedilmedi ve devlet hala hayatta kalmak isteyen bütünleşmiş bir özne olarak tanımlandı. Fakat geleneksel realizmde olduğu gibi neorealizmde devletin merkeziliği kabul edilirken, yeni geliştirilen yaklaşımda bazı değişimler gözlenmektedir. Bu bağlamda yapıların her aktör tarafından değil, sadece ana aktörler tarafından belirlendiğini ve ona göre devletin uluslararası yapıda baş aktör olduğunu savunur. Yani neorealizmde devlet, klasik realizmde olduğu gibi sistemdeki tek

özne değil, aynı zamanda en önemli öznedir. Ancak klasik realizmle birlikte neorealizmde de devletin tek amacı bekadur. Waltz açısından devletler varlıklarını devam ettirmenin yollarını aramaktadırlar. Devletin beka güdüsü dışındaki amaçları sürekli değişse de herhangi bir amaca ulaşmanın ön koşulu bekadur. Waltz, devletin anarşideki temel amacının güvenliğin sağlanması ve hayatta kalma güvencesi verilmesi halinde eşitlik, çıkarlar ve güç için çaba gösterebileceğini savunmuştur (Waltz, 1979: 126).

Devlete bu yaklaşımın yanı sıra neorealizm her bir devlete tek tek odaklanmaz. Bir sistemde yer alan tüm öznelerin tanımlanmasının mümkün olmadığı gibi, her durum arasındaki ilişki de odaklı değildir. Neorealizm genellikle büyük güçlerin arasındaki ilişkilere odaklanmaktadır (Götz, 2016: 301). Aslında neorealistlere göre küçük veya orta ölçekli devletler Soğuk Savaş döneminde Türkiye gibi pek çok ülkenin izlediği ardıllık politikalarıyla kendilerini savunmaya çalışmaktadırlar (Waltz, 1987: 19-20). Realist geleneğin savunduğu gibi hayatta kalabilmek için küçük ve orta ölçekli devletler, çıkarlarını savunmaya çalışmaktadırlar. Fakat bu güçler, sistemin yapısında herhangi bir değişikliğe neden olmaz. Bu nedenle sistem ve yapı vurgusuyla öne çıkan neorealizm, büyük güçleri araştırmaların merkezine yerleştirir (Ertoý, 2019).

Klasik realizmde görüldüğü gibi neorealizmde de anarşi uluslararası sistemde mevcuttur. Teorinin savunucusu Waltz açısından, ulusal sistem hiyerarşik ve merkezi iken, uluslararası sistem anarşik ve adem-i merkezîyettir. Bütün devletler yasal olarak eşittir ve birinin diğerine hükmetmesi veya itaat etmesi gerekmez (Waltz, 1979: 88). Waltz'ın bu görüşü, realist çizgide olan bu iki görüşün yani neorealizm ve klasik realizmin birbirine bir noktada benzer olduğudur. Anarşinin yükselişinin okuması farklıdır ve bu fark neorealizmde iktidarın okunmasıyla doğrudan alakalıdır (Ertoý, 2019).

Realizmin iki perspektifi olan neo ve klasik realizmde devletler sistem içerisinde diğer devletlere karşı güç kavramı çerçevesinde dikkatli olmalıdırlar. Sadece finansal güce sahip olmak değil, aynı zamanda güç dengesini değiştirmeye çalışan koşullara dayanacak kadar güçlü olmak da gereklidir. Bu bağlamda neorealizm paradigmasında görelî kazanımları vurgulanmaktadır (Schweller, 2016). Bu yaygın inanışa rağmen, devletlerin niçin güç aradığına dair açıklamalar farklılaşmaktadır.

Klasik realistler için cevap, daha önce belirtildiği gibi insan doğasında yatar. Neorealistler açısından, devletlerin iktidar özemlerinin insan doğası ile hiçbir ilgisi bulunmamaktadır. Tersine, sistemde meydana gelen olayların devletlere kendilerine güç

aramaya ittiği tartışılmaktadır. John Mearsheimer’a göre sistemin anarşik yapısı devletleri bu şekilde davranmaya itmiştir. Bu sebeple devletler varlıklarını devam ettirmek istiyorlar ise birbirleri ile savaşmaktan başka seçeneklerinin olmadığı ‘demir bir kafese’ kapatılmıştır (Dunne vd., 2013: 77- 78). Kısaca şu açıklamayı yapmak doğru olacaktır; İnsanın doğasını kötü olarak tanımlayan klasik realist görüş devletleri de küresel bazda insanlar gibi kötü görür. Bu durum sistemin anarşik hale gelmesine neden olmaktadır. Neorealist savunucularına göre devletlerin olduğu yapı anarşiktir ve aktörler bu sistem içinde varlıklarını sürdürebilmek amacıyla güç arayışı içine girmişlerdir (Ertoý, 2019).

3. Neoklasik Realizm

Neoklasik realizm, uluslararası ilişkilerinde yer alan realist teorisyenlerin fikir ayrılıklarından doğmuş bir kuramdır. Neoklasik realist teorisyenler neorealizmi uluslararası ilişkilerdeki olaylar karşısında açıklamalarını yetersiz bulmuş ve eleştirmişlerdir. Neoklasik realizmin temellerini atan olay ise Soğuk Savaş’ın bitmesindeki sebeplerin neorealist teorisyenlerin incelemelerinin yetersiz olduğu görüşü olmuştur. Neoklasik realizm, neorealizme eleştiri olarak ortaya çıkmış bir teori olarak kabul edilmiştir.

Neorealizm sisteme anarşinin egemen olduğu başlıca yapısal varsayımlarından biridir. Çünkü uluslararası sistemde ulusal siyasi sistem gibi yasal bir hiyerarşi bulunmamaktadır. Neorealizm aslında anarşik yapıda olan sistem içeresinden devletlerin güç çekişmesi içinde olmaları ve topluca potansiyel ya da ulusal güç olarak isimlendirilen bu psikolojik ve fiziksel unsurların ulusal güvenliği sağlamayı çalıştığını ifade eder (Schweller, 2016: 2).

Neorealizmde ‘güvenlik’ değer olarak, devletler arası ilişkiler ve askeri güç açısından değerlendirilmeye alınmıştır. Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Milletler Cemiyeti’nin güvenliği sağlayamaması ve ikinci bir savaşa engel olamaması uluslararası ilişkiler için güvenliği önemli hale getirmiştir (Küçükşolak, 2012: 203).

Neoklasik realizmin literatürde kullanılmasına öncülük eden Rose, bu teorisinin kendisinden önceki bazı realist yazarlarca kullanıldığını ve bu isimlerin çalışmalarında neorealizmin genel varsayımlarından ayrı perspektif açısıyla hareket ettiğini savunur (Rose, 1998: 146). William Wolfort (1993), Farid Zakaria (1998) ve Randall L. Schweller (1998) tarafından yapılan araştırmalarda, İkinci Dünya Savaşı’nın yaşandığı dönem incelendiği zaman bu dönemin politika açısından eşit güce sahip olmamasından

kaynaklandığını görmüşlerdir (Rose, 1998: 154). Bu araştırmalarda dış politikada karar vericilerin algıları ve ideolojik unsurlar gibi birim düzeyindeki etkenler de dış politikada belirlenmiş ve diğer dış politika analizleri sorgulanmıştır. Rose, tüm bu yaklaşımları neoklasik realizme dahil ederek teori için sistematik açıklamalar yapmıştır.

Rose, neorealizmde olduğu gibi devletlerin dış politikasını tanımlarken, sadece uluslararası sistemin liderliği neticeleri, benzer politikalar izlememeleri gerektiğini, ilgili devletlerin yerel dinamiklerinin de bu konuda kritik olduğunu savunur. Fakat bu iddiasını yaparken uluslararası sistem ile yerel dinamikler arasında dengeli bir yaklaşım benimser ve faktörleri bu dengeye göre konumlandırır. Bu duruma göre neoklasik realizm açısından dış politika analizi yapılırken sistemik faktörler önceliklidir. Fakat belirleyici olarak kabul edilen bu faktörlerin dış politika için önemli veriler olabilmesi için ne anlama geldiklerini, birim düzeyinde ara değişkenler kullanarak ve filtreleyerek değerlendirmek gerekir. Böylece, neoklasik realizmde, Waltz'ın üç görüntüsü (birey, devlet, sistem) birleştirilir. Neoklasik realizmin bu niteliğini açıklayan Rose, ister Hobbesçu ister daha ılımlı olsun, uluslararası anarşinin tamamını okumanın zor olduğunu ve bu nedenle güvenliğin ne olduğunu anlamamanın zor olduğunu savunur. Politika, karar vericiler gibi ara değişkenlerin algılanmasının bir sonucudur (Rose, 1998: 152).

Neoklasik realizm için liderler dış siyaset analizinde çok önemli paya sahip olsalar da bu metodu kullanan ilk teorik görüş değildir. Uluslararası İlişkiler alanı içerisinde farklı geleneklere dayalı yaklaşımlar, karar vericilerin dış politika üzerindeki etkisini vurgulamıştır. Bunlar arasında, Robert Putnam ve Andrew Moravczyk tarafından neoklasik realizme benzer bir yaklaşım önerilmiştir (Evans, Jacobson and Putnam, 1993). Liderler bu yaklaşıma göre devletlerin diğer devletler ve sistemle bağlantı kurması şeklindeki aşamaların merkezi şeklinedirler. (Hermann and Hagan, 2008:129). Dolayısıyla liderler konjonktüre bağlı olarak iç ve dış politikaları dengeleyen ve rekabetçi veya uzlaştırmacı iç siyasi ortamı dış politikada temel yaklaşımlara dönüştüren sistemin ana aktörleri olarak kabul edilmektedirler.

Neoklasik realizm ayrıca karar vericileri, dış politika analizinde ana aktörler olarak görür (Lobell, 2009: 43). Bu kadrolar devletin ulusal güvenliğini sağlamakla yükümlüdür. Aynı zamanda devleti oluşturan unsurların dış politikada liderlerin karar almasını etkilediği görülmektedir. Neoklasik realizmde dış politika liderlerine böyle bir rol verilmesinin temel sebebi, ulusla alakalı her türlü veriye ulaşabilme yetenekleri olmasıdır. Aynı zamanda uluslararası sistemin görece güç kavramından çıkan sinyallerin

değerlendirilmesi ve bu değerlendirme doğrultusunda dış politika çıktılarının karar verme sürecinde oluşturulması karar vericileri de ön plana çıkarmaktadır. Dış politika karar alıcılarının bilgiye daha çabuk ulaşım sağlamaları devleti etkileyen diğer unsurlardan daha özel bir konumda ve güçte olmalarına sebep olmaktadır ve bu sebeple sisteme daha geniş bakmalarını sağlamaktadır (Ripsman, 2009:172).

Neoklasik realizmde dış politika, dış ilişkiler sorumluları ve karar alıcıları tarafından yürütüldüğü için bu kadroların algı sistemi de önemlidir. Yöneticilerin ideolojileri, siyasi görüşleri, başlıca kişisel özellikleri ve dünyayı nasıl yorumladıkları dış politikanın belirlenmesinde oldukça önem taşımaktadır. Burada neoklasik realizmde dış politika yöneticilerinin iki aşamalı öneminden bahsedebiliriz: Birincisi, devletlerin birbirleri arasında gücün dağılımı ve bu devlet içindeki imkânlar ve olanaklar hakkında sahip oldukları bilgiler ve ikincisi; söz konusu bilginin nasıl değerlendireceğinin ve dış siyaset kararının nasıl verileceğinin yöneticilerin algısı ile ilişkilidir. Bu unsuru, dış politikayı şekillendirirken önemli olanın mevcut gücün değil, o gücün nasıl algılandığı olduğu gerçeğiyle açıklar (Rose (1998).

Konuyla alakalı bir başka neoklasik yazar olan Zakaria, uluslararası politikada devlet adamlarının ana aktörler olduğunu ve bu nedenle önemli olanın devletin gücü değil, bu gücün liderler tarafından nasıl algılandığı olduğunu biraz daha vurgulu bir şekilde savunur (1998: 42). Wohlforth ise Soğuk Savaş yıllarında karar vericilerin yönettikleri devletler ve diğer devletlerin yeteneklerine ilişkin algıları kapsamında farklı politik davranışlar sergiledikleri için liderlerin algılarının dış politika analizinde çok önemli olduğunu vurgulamıştır (1993: 310).

C. Realist Teori ve Uluslararası Güvenlik

Devletler, 1648 tarihli Vestfalya Antlaşması ile uluslararası arenada önemli oyuncular haline gelmiştir. Yusuf Has Hacib, Machiavelli, Sun Tzu, Kenneth Waltz, Vegetius, vb. devlet egemenliği ve buna bağlı olarak güvenlikleri hakkında geniş çapta düşünmüşlerdir. Uluslararası sistemlerde devletlerin komşuları pahasına kendi güvenliklerini sağlama çabaları ve devletlerin kendi çıkarları doğrultusunda birbirleriyle ilişkileri devletlerarası bir iktidar mücadelesinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Realistler için, savaşlar doğanın gereğidir. Bu nedenle devletler kendi güvenliklerini sağlama konusunda güvenliği birincil sorumluluk olarak benimsemişlerdir. Aslında geçmişten günümüze kadar devletler elinde silah olan her bireyi asker kabul etmiş ve devletin güvenliğine bu çerçevede dinamiklik kazandırmak için çabalamışlardır. Böylece, geçmişte Perslerin vatandaşlığı ve vatani bilgisi ile silah tutabilenleri ‘kamu hizmeti’ yapmak üzere orduya almalarına, Sparta ve Atina’nın sürekli savaş halinde olmalarına ve şimdilerde ise askerlik hizmetine devam etmelerine bir örnek olarak gösterilebilir.

Machiavelli açısından devletler iki dönemden geçer. Buna yükseliş ve düşüş dönemi denilse de dünya coğrafyasında bu durumun sürekli değiştiğini ve istikrarlı olmadığını savunur. Bu durumda etkili faktörler içinde, devletlerin sosyal yozlaşması, askeri yapısı ve toplum-siyaset ilişkisi sayılabilmektedir. Machiavelli, antik dönemde Roma’ya romantik bir bakış açısı göstermeden, bu durumu analiziyle doğrulamaya çalışmıştır (Machivelli, 2002).

Machiavelli ayrıca toplum ve ordunun siyasetle ilişkisinin devlet güvenliği ve çıkarları ilişkisine dayandığını savunur. Sun Tzu da devlet (hanedan) güvenliğine gerçekçi yaklaşımlar göstermiş ve bu sistemde savaşın bitmeyeceğini söylemiştir. Ayrıca bu savaşta antlaşmasız bir barış arayışının kazanç ve aldatmadan ibaret olduğunu şu sözlerle ifade etmektedir:

“Savaşan iki devletten birisi savaş sırasında eğer diğer devletten saldırmazlık anlaşması istiyorsa bu mutlaka barış isteyen devletin içinde bir sorun olduğuna işaretler ve kendi içindeki sorunu çözüp fırsatını bulduğu zaman tekrar savaşmak için hazırlıklara başlayacağını söylemek mümkündür” (Machivelli, 2002).

Sun Tzu’nun yukarıda bahsedilen karamsar yaklaşımı, realist yaklaşımların farklı eserlerine yansımaktadır. John Baileys (2008), ‘Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı’ adlı çalışmasında, neorealistlerin devletlerin ulusal güvenliğini devletin faydaları çerçevesinde tanımladıklarını ifade etmiştir.

Devlet güvenliği Tao felsefesinde ‘ölüm kalım, hayata veya yok oluşa giden yol’ olarak formüle edilmiştir. Fakat Yusuf Has Hacib açısından devlet güvenliği yalnızca askeri operasyonlarla sağlanamamaktadır. Devletin iyi yönetimi, ulusal güvenliğin sağlanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Buna ek olarak, vatanın (devletin) güvenliğinin yalnızca dışarıdan saldırılarla değil, aynı zamanda yöneticilerin ihmalkâr

davranışlarıyla da tehdit edileceğini açıklar. Yusuf Has Hasib görece daha iyimser ifade etse de uluslararası arenada sözü geçen devletler diğer devletlere karşı yine askeri gücü ile ön plana çıkar. Yusuf Has Hacib, kılıç ve baltanın devletin güvenliğini sağlayan muhafızlar olduğunu iddia etse de potansiyel gücün devletin güvenliğinin sağlanmasında önemli bir faktör olduğuna da dikkat çeker. (Sun Tzu, 2005).

Emekli Tuğgeneral Ömer Eseniel, Vegetius'un 'Stratejinin Öncüleri' eserinde Roma'nın güvenli olmasının askerlerin gücüne bağımlı olduğunu belirtir. Vegetius'un bu kapsamda sürekli olarak dinamik bir askeri yapı üzerinde çalıştığını ve uzun süreli barışın ulusal güvenliği olumsuz etkilediğini anlatır. Ömer Eseniel, Roma güvenliğini aşağıdaki şekilde açıklamıştır: "Askerler uzun süre savaş olmaması sebebi ile savaşçı özelliklerini kaybetmişler, askerlik hariç sivil işlere yönelmişler ve bu yönelim onlara disiplinsizliğe ve rahatlığa sevk etmiştir" (Esenyel, 2013). Roma'daki uzun süren barış döneminin askerlerde askeri disiplin ve düzeni unutturduğunun, ayrıca atalete neden olduğunun kanıtı Roma II. Pön Savaşı'nda Hannibal'da aldığı yenilgidir (Karabulut ve Değer, 2015).

Realistler, geçmişteki savaşların varlığı göz önüne alındığında, gelecekteki savaşların kaçınılmaz bir gerçeklik olduğunu savunmaktadır. Zbigniew Brzezinski, 'İkinci Şans' isimli kitabında, ABD'nin gücü varsa, tüm devletleri kendi tarafına çekeceğini savunmaktadır. Aynı zamanda nükleer silahlar, güç artışını etkileyen en önemli faktör olarak ön plana çıkmaktadır. (Brzezinski, 2008).

Realistler, dünyayı gördükleri şekilde yorumlarlar. Devletler için, güvenlik her zaman en önemli endişeyken, onu tehdit eden faktörler hep olacaktır. Bu bağlamda devletlerin kendi aralarındaki ilişkilerinin sadece çıkarlara dayalı olmasına rağmen kalıcı barışın sağlanmasının zor olduğu belirtilmiştir. Geçmişten alınan dersler, bu durumdan kurtulmanın en önemli yolunun 'güç' bulmak olduğunu göstermektedir (Karabulut ve Değer, 2015).

Bir dış politika yorumu olarak meydana gelen neoklasik realizm görüldüğü gibi bağımlı değişken olarak uluslararası ilişkilerde aktör olarak karşımıza çıkan devletlerin dış politikalarını esas almaktadır. Bağımlı değişken ise bağımsız değişken olarak görülen uluslararası sistemde meydana gelen olaylar ile ara değişkenlerin etkileri ile ortaya çıkan sonuca denir. Bu söylemde, uluslararası ilişkilerin aktörleri

olan devletlerin dış politikasının oluşması için yerel dinamikler ara değişken olarak karşımıza çıkmaktadır.

Neoklasik realizm dış politikayı, uluslararası sistemdeki baskıları devletin yerel dinamikleri ile inceleyip yorumlarken aynı devletin dış politikadaki stratejisini bağımlı değişken olarak kabul etmektedir (Nobel, Ripsman & Taliaferro, 2009: 19) Devletlerin dış politikada uluslararası ilişkilerde meydana gelen olaylara verdiği tepkiler ve davranışlarının altında yatan sebep olarak uluslararası sistemde meydana gelen olaylar (bağımsız değişken) devletin yerel dinamikleri (ara değişkenler) aracılığıyla çıktıya yani meydana gelen olay karşısında devletin izlemiş olduğu politika (bağımlı değişken) olarak ele alırsak bunu neoklasik realist perspektifinden inceleyebiliriz.

Neoklasik realizmin dış politika analizinde kendinden önceki realist teorilerden ayrılmasına sebep olan en önemli nokta, devletlerin iç yapılarından kaynaklanan faktörler ve yerel sebeplerdir. Her ne kadar sistemin yapısının anarşik olduğu görüşü var olsa da bu sistemin devletleri aynı şekilde davranışlar sergilemek zorunda bırakmaması, bu etkenlerin, devletlerin dış politikasındaki davranışları ile açıklanmaktadır. Ara değişkenler olarak ele alınan devletlerin iç yapıları ve unsurları, dış politika çıktısının oluşmasında büyük bir rol oynamaktadır. Sistemin en önemli unsuru olarak kabul edilmiş olan görece güç dağılımının bahis konusu olan devlet noktasında ne ifade ettiği, dış politikasını analiz ederken önemli bir yere sahiptir. Ara değişkenlerin ise dış politikada belirleyici olduğu noktasında teorisyenler hemfikir olmuş olsa da neler olabileceği konusunda tartışmışlardır. Ancak neoklasik realizmde her devletin ara değişkenlerinin aynı olmasını beklemek doğru olmayabilir. Fakat yerel faktörler incelendiğinde çoğunlukla aynı olduğunu söyleyebiliriz (Rose, 1998: 152).

Karar alıcıları, neoklasik realistler açısından bakıldığında en önemli ara değişken olarak görebiliriz. Bütün karar alma sürecinin içerisinde yer almaları ve sahip oldukları yetkiler en önemli etkenlerdir (Lobell, 2009: 43). Dış politikada devletin kararlarının alınmasında ve uygulanmasında büyük rollere sahip olan karar alıcılar neoklasik realizmin temel araştırmalarını oluşturmaktadırlar. Bu sebeple karar alıcılar ve liderler, neoklasik realizminde, neorealizm gibi diğer realist teorilerin eksik yanı olarak gördüğü ve eleştirdiği kısım olarak karşımıza çıkmıştır. Liderler ve karar alıcılar, devlet güvenliğinin sağlanmasına yönelik sorumlulardır. Böylece söz konusu devletin yerel dinamiklerine bağlı meydana gelen olaylardan etkilendikleri için karar alma sürecindeki değişkenleri bütün hatlarıyla ele almaktadırlar. Ayrıca sadece devletin

yerel dinamikleri değil uluslararası sistemde meydana gelen olayları da analiz ettikten sonra karar almaları liderleri daha da önemli bir konuma getirmiştir. Bilgiye ulaşma noktasında söz konusu devletteki diğer herkesten daha yetkili bir pozisyonda olmaları karar alıcıların ve liderlerin, olaylar karşısında daha realist ve öngörülü olmalarına sebep olmaktadır (Ripsman, 2009: 172). Karar alıcıların ve liderlerin ideolojileri, şahsi özellikleri, eğitim durumları, çevreleri, dünyaya hangi pencereden baktıkları gibi etkenler söz konusu devletlerinin dış politikada oluşturduğu etkileri önemli ölçüde kanallandır. Zakaria (1998: 42) karar alıcıları ve liderleri uluslararası ilişkilerde, dış politikanın en önemli aktörleri olarak görmekte ve ayrıca liderin gücü nasıl algılandığının devletin mevcut askeri ve ekonomik gücünden önemli bir konumda olduğunu iddia etmektedir. Wohlforth (1993: 310) da Zakaria ile benzer şekilde Soğuk Savaş zamanında karar alıcıların devletlerin mevcut güçleri noktasındaki algılamalarının ilgili devletlerin farklı dış politikalar izlemesinde belirleyici bir unsur olduğunu söylemiş ve bu bağlamda karar alıcıların algılarının ve görüşlerinin çok önemli bir unsur olduğunun altını çizmiştir. Liderler dış politika açısından karar alma ve yürütme konusunda önemli bir yere sahip olmuş olsalar bile yine de bütünü ile liderlere bunu yüklemek doğru değildir. Yukarıda da anlaşıldığı şekilde devletlerin dış politika da izlediği yollarda liderlerin nasıl davranacağını belirleyen iç dinamikler (toplumsal yapı, bürokrasi, iş dünyası, siyasî partiler vb.) mevcuttur. Bu sebeple bir diğer ara değişken olarak ele alabileceğimiz şey devletlerin iç yapılarından kaynaklanan faktörlerdir. Yerel faktörler neoklasik realizm ana çerçevesinde dış politikayı etkileyen unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Hangi unsurları yerel faktörler olarak alınabileceğimiz konusunda ise bu, devletlerden devletlere değişmektedir. Söz konusu devletin tarihsel geçmişi, toplumsal yapısı, kültürel değerleri ve kurumsal yapıları ayrıca baskı grupları gibi çeşitli unsurlar, söz konusu devletin yerel dinamikleri olarak ele alınmaktadır (Ripsman, 2009: 179-186). Ripsman, yerel faktörlerin, dolayısıyla devletin iç yapısını oluşturan unsurların toplum gibi, dış politika sürecinde belirleyici aktörler olduğunu kabul etmektedir. Bu aktörlerin belirleme kapasiteleri ise ilgili devletin nitelikleriyle doğrudan doğruya bağlantılıdır. Kararlardan etkilenmeleri ile kararları etkileyebilme güçleri bağlamında yerel faktörler, belirleyici unsurlar arasında yer almaktadır. Örneğin, savaş gibi kararlar bütün toplumu etkileyebilir ve sonucu bütün toplumu bağlamaktadır. Askeriye

başta olmak üzere çeşitli kurumlar, iş dünyası, etnik ya da çıkar grupları ve medya, dış politikayı etkileyen unsurlar içerisinde yer almaktadır (Ripsman, 2009: 180).

Tüm bu deliller karşısında yerel faktörlerin dış politikada yok sayılması doğru bir analiz değildir. Söz konusu devletin toplumsal gruplarının karar alıcılar üzerinde etkileri kabul edilebilir bir şeydir. Bu etkinin anlaşılabilir olması için toplumsal grupların yapısını analize eklemek gereklidir. Bu noktada, devletin gerek askeri ve ekonomik gücü gerek diğer devletlerle kurduğu siyasi ilişkileri, genel devlet yapısı ve uluslararası çevre gibi unsurlar belirleyici bir role sahip olmaktadır. Demokrasiyi kullanan devletlerde seçim bile bu unsurlardandır. Demokrasi devletin yapısı olarak ele alındığında vatandaşların toplu bir şekilde oy kullanma kapasitesinin bulunması karar alıcıları etkileyebilmektedir. Ekonomik çıkar grupları ticari pazarlar ya da ticari imkanlar noktasında karar alma mekanizmasını etkileyebilmektedirler. Askeri kurumların ise bulundukları devletlerdeki siyasi etkisi kadar dış politikada da askeriye'nin etkisi mevcuttur. Medya ve baskı grupları ise güçleri nispetinde kamuoyu oluşturması ile karar alıcıları devletin farklı dış politikasına yönlendirilebilmektedirler. Sonuç olarak, devletlerin yerel dinamikleri de dış politika noktasında karar alma mekanizmalarını etkilemektedirler ve neoklasik realizm bunu dikkate almaktadır. Realist teoriye bir dış politika perspektifi sunan neoklasik realizmin bakış açısı farklılığı bu çerçevede ara değişkenlerin incelemeye dahil edilmesidir. Bu sebeple karar alma mekanizmasını etkileyici unsura sahip devletlerin nasıl dış politika davranışı sergileyebileceğine dair ayrıntılı bir çerçeve ortaya konabilmiştir.

Neoklasik realizmde karar alıcıların ve liderlerin dış politikaya etkisini görmek için 1970 ve 1980'li yıllarda SSCB liderlerinin, ABD'nin savunma harcamalarını arttırmasının nedenleri konusunda, bunun kendiliğinden gelişen bir durum mu yoksa SSCB'nin Brejnev Doktrini, Afganistan'ın işgali ve Üçüncü Dünya ülkelerindeki hareketlere verdiği maddi ve askeri desteklerinden mi kaynaklandığı konusunda düşükleri ikilemi incelemiştir. Liderlerin bilgi eksikliğinden dolayı dış politika ve iç politikada geç kararlar almış ve SSCB stratejik avantajını kaybetmiştir. Aynı konuya diğer bir örnek ABD'nin İkinci Dünya Savaşı sonrasında SSCB'yi çevreleme politikasında ABD diplomatı olan George Kennan'ın büyük öneme sahip olmasıdır (Kiraz, 2020).

III. 2002-2019 TÜRK DIŞ POLİTİKASININ NEOKLASİK REALİZM BAĞLAMINDA ANALİZİ

A. Bağımsız Değişken: Uluslararası ve Bölgesel Sistem

Aralık 2010'da Arap dünyasını etkileyen Arap Baharı, bölgedeki ülkelere (Mısır, Tunus, Libya, Yemen, Suriye, Ürdün, Bahreyn, Cezayir, Fas, Irak, Umman, Kuveyt, Sudan ve Suudi Arabistan) büyük değişiklikler getirdi. (Salih, 2011: 184). Arap Baharı'nın nedenleri ülkeden ülkeye farklılık göstermekle birlikte, genellikle demokrasi eksikliği, işsizlik, insan hakları ihlalleri, artan gıda fiyatları, ekonomik sebepler, gelir dağılımı, yoksulluk gibi yerel sorunlar ve bazı demografik faktörlerden oluşmaktadır (Aissa, 2012: 2-4). Orta Doğu'daki otoriter yönetimler bu ekonomik, sosyolojik, psikolojik ve politik nedenlerden sorumludur. Arap Baharı, demokratikleşme yolunda olumlu bir kayma olarak görülmesine rağmen, Orta Doğu coğrafyasında istikrarsız bir dönemin başlamasına neden olmuş ve farklı ülke toplulukları kaosa sürüklenmiştir. Mezhepsel, etnik ve dini farklılıklara ve ekonomik zorluklara da değinen bu süreç, bölgede yeni karmaşıklıkların önünü açarken, aynı zamanda bölge dışı devletlerin bölgedeki kalkınmayı yönetebileceği ya da yönlendirebileceği bir konjonktür haline gelmiştir (Sandıklı ve Semin, 2012).

2011-2020 dönemi bağımsız değişkenler üzerinden incelediğimiz zaman bölgesel krizler, belirsizlik ve savaşlar uluslararası arenada mevcuttur. Özellikle de Suriye iç savaşı Türkiye'yi etkileyen bölgesel bir sorundur. Bu dönemde Türkiye uluslararası ilişkilerde önüne çıkan tehditlere yumuşak güç yerine sert güç unsurunu kullanarak cevap aramaya çalışmaktadır. 2011 yılında Suriye'de başlayan iç savaş ve Haziran 2013'te Mısır'da meydana gelen askeri darbeler, Türkiye'yi en çok etkileyen bölgesel olaylar olmuştur. Mısır'da meydana gelen askeri darbe, Suriye'de iç savaş, Libya'da yıllardır iktidar olan Kaddafi rejiminin yıkılması sonucu Libya'da meydana gelen otorite boşluğu ve bunun sonucu olarak kaos ve karmaşanın hakim olması, İsrail'le Türkiye arasında meydana gelen Mavi Marmara olayından sonra bozulan ilişkiler, Körfez ülkeleri arasında yaşanan sorunlar sonucunda Orta Doğu ülkeleri ile

ilişkiler bozulmuş ve Türkiye'nin hedeflediği iyi ilişkiler bu olaylar sonucunda gerçekleşmemiştir. Orta Doğu ülkeleri ile geçmiş bağları olan ve politika hedefleri olan Türkiye, Orta Doğu ülkelerinde meydana gelen bu olaylara ister istemez taraf olmuştur. Bu sebeple bu ülkelerde yaşanan gelişmeler ve özellikle Suriye iç savaşı, yeni bir Türk dış politikası oluşturmak, meydana gelen tehlikelerden korunmak ve krizleri fırsata çevirmek için gerekli görülmüştür. Suriye'de ortaya çıkan otorite boşluğu sebebi ile küresel güçler ve bölgesel güçler arası bir jeopolitik mücadele alanına dönmesi, bu krizin uluslararasılaşmasına sebep olmuştur. Ayrıca burada küresel güçler ile bölgesel güçlerin mücadelesi, Türkiye ve ABD gibi ülkelerin müttefiklik ilişkilerine zarar vermiştir. Suriye iç savaşında Türkiye'nin müttefiki ABD başta olmak üzere diğer müttefiklerle yaşanan zorluklar ve Suriye'nin kuzeyinde ve Türkiye'nin sınırında ortaya çıkmakta olan YPG'nin terör koridoru Türkiye için ciddi bir ulusal güvenlik sorunu oluşturmaktadır. Aynı zamanda Rusya'nın küresel güç olarak Suriye savaşına Türkiye'nin karşısına aldığı ve Suriye iç savaşının sorumlusu olarak gördüğü Esad'ın yanında müdahil oluşu, bölgede otorite boşluğundan kaynaklı devlet dışı silahlı gruplar da bölgesel düzeyde Türkiye için büyük jeopolitik ve uluslararası güvenlik tehdidi olmaktadır. Bölgede yaşanan bu bilinmezlik ve karmaşık ilişkiler Türkiye için sorunların ve tehditlerin artmasına sebep olmuştur. Türkiye hemen sınırında yaşanan bu tehdit karşısında müttefiklerinden başta ABD olmak üzere destek görmemesi ve yaşanan çıkar çatışmaları, Türkiye'yi farklı müttefikler aramaya ve sert güç kullanmaya itmiştir (Mehmetçik ve Dal, 2020).

Orta Doğu'da yaşanan bölgesel sorunlara küresel güçlerin müdahalesine baktığımızda, Irak'ta 2011 yılında Amerikan birliklerinin Irak'tan çekilmesi, bölgesel güç dağılımında önemli değişikliklere yol açmıştır. Merkezi hükümetin İran'a yakınlığının önemli etkileri olmuş ve İran-Suriye ilişkileri göz önüne alındığında bölgede İran bir güç merkezi olarak ortaya çıkmıştır. Bölgede değişen güç dengeleri, Suriye'yle ilişkilerin dönüşümüne yol açan etkenlerden biri olmuştur (Kiraz, 2018). 2011 yılında Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü'nün (North Atlantic Treaty Organization-NATO) Libya'ya müdahalesi bölgedeki dengeleri tekrardan bozmuştur. BM Güvenlik Konseyi'nin önce yaptırım uygulamak, ardından uçuşa yasak bölge oluşturmak ve sivillerin ölümünü önlemek için mümkün olan tüm önlemlerin alınabileceğini belirten kararları kabul edilmiştir. Bu temelde, müdahale NATO üzerinden gerçekleşti. Gerekli prosedürlerin izlenmemesi, Libya'ya oldu bitti ile

girilmesi gibi birçok eleştiri dile getirilirken, sonuç değişmedi ve Muammer Kaddafi'nin 20 Ekim 2011 yılında Libya'nın lideri olarak öldürülmesine sebep olan olaylar başladı. Türkiye, Libya'dan başka kimsenin Libya'yı kontrol etmemesi ve tüm komutaların NATO'da kalması şartıyla, Libya'ya müdahaleyi onayladı. Bu olay, müdahale seçeneğinin bir fırsat olarak var olduğunu ve gerektiğinde uluslararası hukuka aykırı olarak başvurulabileceğini göstermesi açısından önemli bir emsal olmuş ve başta Türkiye olmak üzere birçok devleti dış politikasına bu seçeneği dahil etmeye sevk etmiştir (Kiraz, 2018).

Suriye'de, 2011 senesinde Devlet Başkanı Beşar Esad'ın istifasını talep eden gösteriler zamanla etki alanlarını genişleterek büyük bir ayaklanmaya yol açtı. Protestolar, cumhurbaşkanına güvenen ve destekleyenlerle muhalefet grupları arasında kaosa ve çatışmaya neden oldu ve daha sonra yaşananlar bir iç savaşa dönüştü. Bu talepler arasında tipik olarak bazı devlet kurumlarının askerden arındırılması, yargının bağımsızlığı ve yasama, yürütme ve yargı organlarının yeniden yapılandırılması, uzatılmış olağanüstü halin kaldırılması, bireysel hakların iyileştirilmesi ve ülkelerdeki gelir dağılımının daha adil olması yer almaktadır. (Sandıklı ve Semin, 2012). Yönetime yönelik ayaklanma, başlangıçta belirli haklar için kitlesel yürüyüş biçimini aldı ve Suriye yönetiminin bu kitle yürüyüşlerine şiddetle karşılık vermesi ile ülkede silahlı ayaklanmalar patlak verdi. Suriye yönetimi, ayaklanma ve gösterileri bir kriz şeklinde görmüş ve insanların konuşmak istediği konulara cevap vermemeyi tercih etmiştir (Kilo, 2011:442).

Suriye yönetimi, gösterileri ulusal bir sorun olarak görmedi. Aksine kendi bölgesel faktörlerinden kaynaklanan sorunlar olarak tanımladı. Bu nedenle genel ve yapısal çözümler önermek yerine bu bölgesel sorunlara somut çözümlerin yeterli olacağını düşündü. Yönetim bu problemi Suriye'deki bölgesel ve uluslararası arenadaki iktidar mücadelesinin bir yansıması şeklinde gördü. Bu değerlendirmeye Suriye yönetimi, protesto ve gösterileri şiddetle engellemeye çalışmıştır ve güvenlik ve istikrar sağlayıcı konumunu sürdürmek istemiştir (Şen, 2013:60). Suriye yönetimin bir kanadının muhalefet ayaklanmalarına karşı uyguladığı şiddet, yüz binlerce insanın ülkeyi terk etmesine ve on binlerce Suriye vatandaşının ölümüne neden oldu. Bu süreçte Suriye yönetimiyle muhalif protestocular arasındaki güç gösterisi ülkeyi çıkmaza sürüklerken, aynı zamanda ülkenin içinde bulunduğu zorlukların iç savaşa dönüşmesine neden oldu. Uluslararası aktörlerin de iç savaşa müdahil olmasıyla

birlikte isyan ülkenin farklı bölgelerine yayılmış olup, bu iç savaş bölgesel ve küresel hakimiyet mücadelesine dönüşmüştür (Sandıklı ve Semin, 2012). 2011 sonrası Suriye iç savaşı, katliamların ve insan acılarının nedeni olmuştur. 350 binden fazla kişinin yaşamını yitirdiği, 11 milyondan fazla kişinin göç etmek zorunda kaldığı bu süreç, uluslararası ve bölgesel askeri müdahalelerle daha çok şiddetlenmektedir. Batılı güçler (İngiltere, ABD ve Fransa), Rusya ve İran'ın vekil güçleri destekleyen çeşitli tebaa ve birlikleri bölgede bulunmakta ve faaliyetlerini sürdürmektedir. Her oyuncu şiddetli ve çok yönlü bir mücadelede yer aldı. Bazı açılardan, iç savaşın kökleri de aynı derecede karmaşıktır (Ağır ve Tatlı, 2020).

Bağımsız değişken olarak, küresel sistemde söz sahibi devletlerin politikalarını kabul etmek mümkündür. Buna örnek olarak ABD, başlangıçta bölgedeki bozulan imajını düzeltmek için harekete geçti ve çıkarları tehdit edilmedikçe aktif bir politika izlememeyi tercih etti. Sadece yaşamını yitiren insanların sayısındaki artıştan sonra Esad'sız bir Suriye hükümeti kurmanın gerekli olduğunu söyledi. Kimyasal silah kullanıldığına dair söylentilere cevaben 21 Ağustos 2012'de bunun kırmızı bir çizgi olduğunu ve bu silahların kullanılması halinde mümkün olan tüm önlemleri alacağını belirtti. Son olarak 13 Haziran 2013'te dönemin ABD Ulusal Güvenlik Danışmanı Rhodes, Suriye yönetimin kimyasal silah kullandığının çeşitli kaynaklar tarafından kanıtlandığını duyurdu. Rhodos ayrıca muhaliflere daha fazla destek olacağını ve onlara savaşmaları için silah sağlanacağını söyledi. Böylece Türkiye'den de eleştiri alan Demokratik Birlik Partisi'ni (Partiya Yekîtiya Demokrat-PYD) silahlandırma süreci başladı (Kiraz, 2001). ABD çıkarlarına karşı konumlanan İran'ın sistem ile barışarak bu mücadeleden kurtulması anlamına geliyordu (Sinkaya, 2016). Bu olay bölgesel dengeleri İran lehine değiştirirken özellikle Türkiye için olumsuz bir tablo oluşturmuş ve bu konu Türkiye'nin dış politikasında kendini göstermiştir (Wei, 2019). Temmuz 2015'te Obama, Devlet'ül Irak ve's Şam (DEAŞ) komutanları da dahil olmak üzere çok sayıda militanın etkisiz hale getirildiğini duyurdu ve DEAŞ'ın geri çekilmesinin sağlanabileceğini belirtti. (Kiraz, 2018). DEAŞ tehdidinin ardından ABD, uluslararası koalisyon aracılığı ile hava harekâtı başlatmış ve böylece iç savaşa dış müdahale aşamasına geçmiştir. DEAŞ karşıtı söylemler Esad yönetimi tarafından da desteklenirken, bu durum Suriye yönetimin duruşunu güçlendirdi. Fakat Türkiye, Halk Savunma Birlikleri'nin (Yekîneyên Parastina Gel-YPG) sınır bölgelerinde aktif

olmasından- rahatsız olmuş ve bu nedenle politikasını değiştirerek ABD ile karşılıklı politik sorunlarla karşılaşmıştır.

Olayların başından beri Esad yönetiminin yanında olan Rusya'nın 2011'de yaşananlar neticesinde daha aktif bir pozisyon aldığı ifade edilebilir. Birincisi, Mısır'da ve Libya'da yeni hükümetler, önceki anlaşmaları iptal ederek Rusya'ya ciddi zararlar vermiştir (Erşen, 2016). Dolayısıyla Suriye'de benzer bir senaryodan kaçınmanın Rusya için bir öncelik haline geldiği söylenebilir. Rusya, Suriye'nin Tartus'taki askeri üssünü kaybetmemesine de yardım etti. Diplomatik, ekonomik ve askeri yardımlarla bu süreci ilerletirken, Suriye yönetiminin direnmesi ve savaşı kaybetmemesi için veto yetkisini de kullandı (Kelkitli, 2016). Bu dönemde Rusya, Suriye'ye asker gönderme kararı aldı. Tartus'taki mevcut üs yenilendi ve kapasitesi genişletildi. Ayrıca Hmeymim'de kalıcı bir askeri üs kuruldu. Türkiye'nin Rusya uçağını düşürmesinin ardından Rusya, Suriye'de S-400 hava savunma sistemini konuşlandırdı. Bu nedenle tüm Suriye hava sahası Rusya'nın kontrolüne girdi. Rusya'nın iç savaşa bu kadar etkin bir şekilde katılması, başta Türkiye olmak üzere bölgesel ve küresel oyuncular için yeni bir dış politika stratejisini gerektirdi (Kiraz, 2018). DEAŞ tehdidiyle uluslararası toplumun dikkatini Esad'dan uzaklaştırmaya çalışan Rusya, bu politikada kısmen başarılı oldu. ABD'nin Suriye'ye daha aktif katılımı ve Esad yönetiminin zayıflamasıyla Eylül 2015'te savaş alanına çıkan Rusya, Suriye yanlısı politikasını her durumda sürdüreceğini de gösterdi.

Suriye iç savaşındaki aktörler iki gruba ayrılabilir: devlet dışı ve devletler. 2011'den bu yana Suriye'de karmaşık bir güvenlik ortamının meydana gelmesinde hem devlet dışı aktörler hem de devletler önemli rol oynamıştır. Ancak devlet dışı aktörler Suriye'de kaotik bir güvenlik duruma sebep oldu. Suriye'deki gruplar dini, etnik ve aşiret kimliklerine sıkı sıkıya bağlı ve ulusa sadakatten yoksundurlar. Ayrılcılık fikri ideolojik duygular tarafından yönlendirilirken, Suriye hükümetinin otoriterliği, çeşitli sosyal grupların devlet iktidarına ve diğer gruplara tepki göstermesinin sebebi olarak görüldü (Celso, 2019: 101-103). Suriye'deki savaş farklı gruplar tarafından desteklenmekte ve iç savaş sonucunda farklı taleplerde bulunmaktadır. El Nusra Cephesi, DEAŞ, El Kaide ve YPG/PYD-PKK gibi terör örgütleri ortaya çıktı. Ülkede yaşayan Kürtler özgürlük talebiyle silahlı ayaklanmaya başvurmuş, bu durum Kürt bölgesinde yaşayan Türkmenleri korkutmuş ve olası bir tehcir ihtimali ile karşı karşıya kalmışlardır. Ayrıca nüfusun çoğunluğunu oluşturan

Sünni Araplar arasında kültürel çatışmalar baş göstermiş ve ülke içinde temsil sorunu doğmuştur. ‘Demokratik Birlik Partisi’ne’ katılan çeşitli Kürt gruplar, ‘İran Devrim Muhafızları’ ve ‘Hizbullah’a katılan Şii gerillalar’ ve ‘Özgür Suriye Ordusu’na (ÖSO) katılan Sünniler’, kendi talepleri doğrultusunda uluslararası aktörlerin desteğiyle çatışmaya dahil olmuştur. Böylece Rusya ve ABD gibi yüksek düzeyde caydırıcılık ve nükleer güce sahip küresel güçler, devlet dışı aktörler aracılığıyla Suriye’de bir hibrit savaşı tetiklemiştir (Özçelik, 2017:10-13).

Suriye iç savaşında yer alan terör örgütleri, etnik gruplar ve devlet dışı silahlı örgütler, sadece Suriye için değil, Türkiye adına da ciddi anlamda tehdit oluşturmaktadır. Suriye’deki terör örgütlerinden Türkiye’ye karşı iki tehditten söz edilebilmektedir. “Birincisi, bölgedeki istikrarsızlık ve karmaşıklıktan yararlanarak Suriye ve İrağı kapsayan bir alanda şeriat devleti oluşturmayı planlayan DEAŞ, ikincisi ise Türkiye’de bulunan Kürdistan İşçi Partisi (Partîya Karkerên Kurdistanê- PKK) terör örgütünün Suriye uzantısı olan YPG/PYD’dir” (Kadioğlu, 2019).

1. DEAŞ Terör Örgütü

‘Tevhid ve Cihad Örgütü’ ismiyle 1999 senesinde Afganistan sınırlarında kurulan DEAŞ, 2001 senesinde Irak’taki örgütüne son vermiş ve ABD’nin Irak işgali sırasında ABD Ordusuna saldırarak adından söz ettirmiştir. 2004 yılında Irak El Kaidesi adı altında örgütlenmiş ve 2006 yılında Irak’taki diğer radikal örgütlere katılarak Mücahidin Şura Konseyi’ni kurmuştur. Ekim 2006’da örgüt, Bağdat da dahil olmak üzere Irak’ta altı şehri kapsayan sözde Irak İslam Devleti’nin kurulduğunu duyurdu. ABD’nin 2011’de Irak’tan ayrılmasından sonra daha geniş bir faaliyet alanına sahip oldu. Suriye iç savaşının oluşturduğu güç boşluğu sayesinde 2013 yılında Suriye’nin Rakka kentini devraldı ve adını ‘Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD)’ olarak değiştirdi (İçişleri Bakanlığı, 2017: 6). Bundan sonra Arapça DEAŞ adıyla anılmaya başlandı. Dolayısıyla bu örgüt Suriye’deki iç savaş sonucunda sıfırdan ortaya çıkmış bir terör örgütü olarak ortaya çıkmamıştır.

T.C. İçişleri Bakanlığı tarafından yayınlanan ‘Türkiye’nin DEAŞ ile Mücadelesi’ başlıklı resmi bir rapora göre DEAŞ’ın 2014 senesinde Ebubekir el-Bağdadi’yi halife olarak atayarak, Musul, Irak ve Suriye’yi içine alacak bir hilafet devletinin kurulması öngörmüştür. (İçişleri Bakanlığı, 2017: 6). Belge, terör unsurlarını hareketlerini ve davranışlarını şu şekilde açıklıyor: “Terör örgütü DEAŞ,

(sözde) hilafeti ve yalana dayalı devleti ile şehidin itibarını zedeleyen intihar eylemleriyle insanları özgürlüklerinden yoksun bırakıyor. Cihat kavramının kirlenmesi ve işkence, katliam, terör, soykırım gibi insanlığa karşı suçlar bölgedeki insanlara ve İslam alemine en büyük zarara sebep olmaktadır” (İçişleri Bakanlığı, 2017: 11).

DEAŞ, Suriye ve Irak merkezli bir terör örgütü olmasına karşın dünyanın farklı yerlerinde intihar saldırıları, kalabalık yerlerde sivillere silahlı saldırılar gibi birçok farklı saldırı gerçekleştirmiştir. Örnek olarak, 2016’da ABD’nin Florida eyaletinden bir Afgan uyruklu Amerika vatandaşı olan Omar Matin, bir gece kulübünde 49 kişiyi otomatik tüfekle öldürmüş, 53 kişiyi yaralamıştı. Saldırı sırasında polisi arayan Matin, DEAŞ’e biat etmiştir. Dolayısıyla bu eylemin herhangi bir grubun desteğini içermeyen ve terör örgütüne ideolojik bağlılık içeren bir ‘yalnız kurt’ terör eylemi olduğu söylenebilir. (Zapotosky ve Berman, 2016).

DEAŞ, Türkiye’de de birçok terör saldırısı gerçekleştirdi. 2014-2017 yılları arasında DEAŞ’ın düzenlediği saldırılarda 315 kişi öldü, 1.345 kişi yaralandı. DEAŞ’ın Suriye iç savaşında oluşturduğu tehdide ve can kayıplarının artmasına paralel olarak terör tehdidi Türkiye’ye de sıçramıştır. Salehian’ın (2007) önerisine benzer biçimde, terör örgütlerinin komşu ülkelerde silahlarını rahatlıkla kullanabilmeleri, çatışmanın şiddetinin Türkiye’ye kaydığını göstermektedir. Bu nedenle terör örgütlerinin mali kaynakları amaçlarına ulaşmak için elzemdir. Ulusal İstihbarat Müdürlüğü’nün ‘ISIL Finances: Future Scenarios’ (DEAŞ’ın Finans Kaynakları: Gelecek Senaryoları) resmi raporuna göre, DEAŞ’ın birçok farklı gelir kaynağı bulunuyor. DEAŞ’ın Suriye ve Irak’ta ele geçirilen petrol sahaları ve rafinerilerinden büyük gelir elde ettiği ayrıca Orta Doğu’daki bitcoin ve döviz büroları gibi sanal para birimlerinden gelir elde ettiği iddia ediliyor. Ayrıca önemli gelir kaynaklarından bazıları uyuşturucu kaçakçılığı, adam kaçırma, insan kaçakçılığı, dış destek ve bağışlardır (DNI, 2016). Böylece sadece Suriye’de değil, Türkiye başta olarak komşu ülkelerde de saldırılar için gerekli mali kaynaklara sahiptir (Kadioğlu, 2020).

Türkiye’deki DEAŞ saldırılarının coğrafi bölgelere yayılımı göz önüne alındığında, terör saldırılarının üç bölgede gerçekleştiği ve birbirine yakın ölümlerle sonuçlandığı açıktır. Ayrıca DEAŞ, Türkiye’nin güney sınırlarını kullanarak Güneydoğu Anadolu bölgesinde eylemlerini gerçekleştirmiştir. Bu, terörün

yayılmasının sadece iç savaşa yakınlığı ile değil, aynı zamanda Türkiye'nin coğrafi yakınlığıyla da bağlantısını gösterir. Coğrafi yakınlık sadece sınır yakınlığı ile açıklanabilecek bir unsur olmamaktadır. Suriye iç savaşında olduğu üzere, hedef ülkeyle kaynak ülke arasındaki çevre bölgeleri daha spesifik olarak tanımlayan bir terimdir (Kadioğlu, 2020).

2. YPG/PYD Terör Örgütü

Suriye iç savaşının yayılma etkisinin Türkiye güvenliğine ikinci temel yansımasıysa PKK'nın Suriye'deki uzantısı olan terör örgütü YPG/PYD'dir. 2003 senesinde Suriye'deki Kürtler tarafından kurulan YPG/PYD, PKK ile aynı kök ve ideolojiye sahip ve PKK gibi Abdullah Öcalan'ı merkeze almaktadır. YPG/PYD'nin silahlı örgütü YPG/PYD, Suriye iç savaşının patlak vermesiyle birlikte PKK-YPG/PYD'nin Suriye'de Kürdistan oluşturma hedefini gerçekleştirmek için kuruldu. YPG'nin kurulmasından kısa bir süre sonra Türkiye Cumhuriyeti, YPG/PYD'yi terör örgütü listesine aldı ve YPG'nin PKK'yla ilişkisine dair kamuya belgeler paylaştı. PKK/KCK üyesi terörist Zind Ruken, 'Wall Street Journal'a' verdiği röportajda şunları söyledi: "Zaman zaman PKK'yım, zaman zaman da PJAK, bazen de YPG. Bunlar gerçekten önemli değil. Bunların hepsi PKK'nın bir üyesi" dedi. (Kadioğlu, 2020).

T.C. İçişleri Bakanlığı'nın 'PKK/KCK Terör Örgütü'nün Suriye Şubesi: YPG/PYD' başlıklı raporu, Abdullah Öcalan'ın 25 Aralık 2001 ve 13 Ağustos 2003 tarihli toplantı tutanaklarında PKK'yla YPG/PYD arasındaki ilişkiyi açıkça ortaya koyuyor: "Bunu dört ülke için önerdim. İran'daki demokratik İslam hakkında bir şaka olmalı. PKK Irak'ta yaşamak zorunda, Güney PKK şeklinde olabilir. Suriye için Demokratik Birlik Partisi... Savunmamda Suriye Kürtlerinin Demokratik Partisi dedim. Demokratik Birlik Partisi'ni de Suriye halkına tavsiye ediyorum." (Kadioğlu, 2020).

Savaşın ilk gününden itibaren Türkiye'nin güneydoğusunu da içeren bir Kürt devleti kurma hayali, kendini göstermeye başlamıştı. Sonuçta, en önemli yan etkilerden biri, Türkiye'de 2013 yılında resmi olarak başlatılan çözüm sürecinin, 2015 yılında Suriye iç savaşının şiddetlenmesiyle sona ermesidir (Kadioğlu, 2019). YPG/PYD tehdidinin yayılmasının bir diğer sebebi, küresel ve bölgesel güçlerin YPG/PYD'yi DEAŞ'a karşı koalisyonda yerel bir ortak olarak görmesidir. Burada

belirtmek gerekir ki ABD'nin önceliği Esad'ı devirmek değil, DEAŞ tehdidini ortadan kaldırmaktır. Aynı zamanda YPG, Türkiye'nin direnişine rağmen ABD'nin müttefiki olarak tanımlanıyor (Kınacıoğlu, 2017). 2017 yılının başlarında göreve başlayan Trump, Nisan ayında Suriye iç savaşını sona erdirmenin zamanının geldiğini duyurdu ve Suriye ordusuna ait uçakların ABD füzeleri tarafından vurulduğunu ifade etti. DEAŞ konusunda Türkiye ile aynı görüşte olan ABD, YPG/PYD'ye silah tedarikine devam etmiştir. Mayıs ayında Erdoğan Trump'a bundan rahatsızlık duyduklarını ifade etmiş ancak sonuç alınamamıştır. Mayıs ayında Trump ile görüşen Erdoğan, Türkiye'nin rahatsızlığını dile getirdi, fakat iki ülke arasındaki ilişkiler gergin kaldı. Trump, Rakka'nın temizlendiğini belirttikten sonra ABD'nin desteklediği YPG'nin kentin kontrolünü ele geçirdiğini ve ABD'nin yerel grupları desteklemeye devam edeceğini duyurdu. Sonuç olarak ABD, DEAŞ'ı mücadelenin merkezine yerleştirdi. 2015 sonrası dönemde Obama ve Trump yönetimlerinde ABD, Suriye'de YPG/PYD'yi DEAŞ'e müdahale için bir araç olarak belirledi. Bu durum Türkiye'nin yeni bir strateji belirlemesine yol açtı (Kiraz, 2018). Burada büyük ölçüde Suriye yönetiminin meşruiyetini yitirmesi ve ABD liderliğindeki Batı koalisyonundan destek görmemesi etkili oldu. Bu bağlamda YPG/PYD ve DEAŞ'ın yayılma etkisinin birbirine bağlı olduğu söylenebilmektedir. Bu durum Batı koalisyonunun Suriye'de DEAŞ ile mücadelede YPG/PYD'yi ortak olarak kullanmasına neden oldu. Türkiye ise 2016-2017 dönemde 'Fırat Kalkanı' Harekâtı, 2018'de 'Zeytin Dalı Harekâtı' ve 2019 yılında da 'Bahar Barış Harekâtı'nı' Suriye sınırlarındaki yan etkilerin önüne geçmek amacıyla gerçekleştirmiştir. Bu operasyonların temel amacı, Türkiye sınırlarının güvenliğini sağlamak ve sınırlarında bir terör devleti veya özerk bir YPG/PYD bölgesi oluşturulmasını önlemektir. Ancak bu yayılma etkisini önlemeye yönelik girişimler, başta ABD ve Rusya olmak üzere birçok dünya gücünden tepkilere yol açmıştır. Bu nedenle YPG/PYD'nin yan etkilerini anlamak için bu etkinin uluslararası projeksiyonu incelenmelidir. Türkiye'nin başlangıçta Batı koalisyonuna katılmaması, ABD'nin YPG/PYD'ye verdiği desteğin Türkiye'nin toprak bütünlüğünü ve sınırlarının güvenliğini tehdit olarak algılamasıyla açıklanabilmektedir. Bunun en bariz örneği, 2015 yılında ABD'nin YPG/PYD'ye tanksavar füzeleri de dahil olmak üzere ağır silahların devasa sevkiyatıdır (NYT, 2015). Bu silahların savaş sırasında veya sonrasında Türkiye'ye karşı kullanılabileceği endişesi, Türkiye'nin güvenlik kararlarında belirleyici olmuştur. İngiliz Parlamentosu Dış İlişkiler Komisyonu,

yayınladığı bir raporda, PKK ile YPG/PYD arasında bağlantı olduğuna dair kanıtları olduğunu ve YPG/PYD'nin PKK'nın bir uzantısı olduğunu kabul etti (FAC, 2018). Parlar-Dal'in (2016: 1407) belirttiği gibi, Türkiye'nin başlangıçta DEAŞ'e karşı koalisyonunda yer almaması ABD'nin tepkisine neden oldu. Bununla birlikte, Türkiye daha sonra, Iraklı Kürt Peşmergeleri eğitmek ve onları Türkiye sınırlarının ötesine DEAŞ'le savaşmak için göndermek de dahil olmak üzere, ABD'nin stratejisinin bir parçası olarak DEAŞ'e karşı koalisyonunda yer aldı (Martin, 2018: 549).

YPG/PYD'nin Suriye'nin kuzeyinde geniş bir bölgeyi kontrol etmesi ve özerk bölge ilan etmesi nedeniyle Suriye yönetimi ile YPG arasında zayıf bir bağ olduğu ileri sürülmektedir (Khan ve Khan, 2017: 94). Fakat DEAŞ'ın tasfiyesinin ardından Suriye'deki DEAŞ'ı diğer muhalif gruplara karşı temizlemek için açıklanan ortak operasyonların devam etmesi, bu iddiayı sorgulamayı gerekli kılıyor (Kadioğlu, 2020). Örneğin, Şubat 2020'de Esad yönetimin askerleri ve YPG, İdlib'i muhalefetin elinden almak için birlikte çok sayıda saldırı başlattı (Milliyet, 2020). Aynı zamanda Suriye yönetimine bağlı askerler ile YPG/PYD'nin özerk bölge ilan ettiği alanlarda iki taraf arasında herhangi bir çatışma yaşanmadı. Aksine yönetim ile YPG/PYD arasında ticari bir ilişki olduğu da kanıtlanmıştır (Acun ve Keskin, 2017: 58).

B. Ara Değişkenler: Türkiye'nin Dış Politika Yönetimi ve İç Baskılar

1. Türkiye'nin Dış Politikasını Etkileyen Unsurları

Devletlerin dış politikasını etkileyen unsurlarını (ara değişkenleri) ele alacağımız bu bölümde ara değişkenlere örnek olarak halk, kamu kurumları, medya, devletin siyasi yapısı, devletin askeri gücü, devletin siyasi ilişkileri, devletin ekonomik yapısı ve durumu, baskı grupları, muhalefet partileri olarak sayılabilir.

Türk dış politikasını etkileyen unsurlar (ara değişkenleri) açısından birçok şeyden bahsetmemiz gerekir lakin bu bölümde daha çok siyasi partiler ile liderleri ve TSK ağırlıklı olarak ele alınacaktır.

2011'de Suriye'de başlayan toplumsal eylemlerin bir iç çatışmaya dönüşmesiyle beraber Türkiye'deki siyasi partiler ve liderler de bu sorunu grup toplantılarında gündemlerine getirmişlerdir. Çalışmanın konu edildiği zaman aralığında 2014 yılı ağustos ayına kadar AK Parti'nin Suriye konusundaki konuşmaları o dönemde başbakan olan Recep Tayyip Erdoğan tarafından yapılmıştır. Erdoğan'ın

cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından ise AK Parti grup konuşmaları AK Parti Genel Başkanı olarak seçilen Ahmet Davutoğlu tarafından yapılmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'nin grup konuşmalarını ise CHP'nin Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu, Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)'nin grup konuşmalarını MHP Genel Başkan Devlet Bahçeli yapmıştır (Devran ve Özcan, 2016).

Neoklasik realist perspektifin ara değişkeni olarak ele alacağımız partiler ve parti liderlerinin konuşmaları yaşanan gelişmelerden soyutlayarak sadece Suriye sorunu perspektifinde değerlendirmek mümkün olmayacaktır. Bu zaman diliminde 2012 yılında Türkiye'nin keşif uçağının düşürülmesi, 2013 yılında Cıvegözü sınır kapısı ve Reyhanlı saldırıları, 2014 yılında DEAŞ'ın Kobani baskını ve 2015 yılında Rus jetinin düşürülmesi gibi Türkiye'nin iç ve dış güvenliğinin söz konusu olduğu dönemlerde Suriye'de meydana gelen iç çatışmaları ve Suriye sorununu ön plana aldığı görülmüştür. AK Parti, mevcut olayları Suriye halkına yardım etmek, din kardeşlerine el uzatmak, baskıcı bir yönetimin karşısında durmak gibi gerekçelerle ilişkilendirerek kendi söylemlerini ve Suriye'de izleyeceği politikalarının meşruiyetine vurgu yapmak istemiştir. CHP ve MHP ise Suriye yönetimi yanlısı olmamakla beraber AK Parti'nin Suriye konusunda görüşleri ve izleyeceği politikanın başarısızlığı üzerinden söylemlerini iletmışlerdir. Suriye'de yaşanan iç çatışmaların ve olayların gelişiminin partilerin ve liderlerinin söylemlerinde önemli ayrımlara ve değişikliklere yol açtığı görülmüştür. Partiler arasında bu ayrımın en önemli göstergelerinden birisi Suriye'de iktidarın tanımlanması hususudur. Partilerin ve liderlerin bu tanımlama biçimleri olayların seyri değiştikçe yani bağımsız değişken değiştikçe, iktidar ve muhalefet partilerinin Suriye hakkında söylemleri de değişmektedir. Olayların başında Suriye'de sivil ölümlerin münferit vakalar olarak görüldüğü ilk dönemde tüm partiler Suriye'de yönetimin meşruiyetini onaylayan ifadeler kullanırken AK Parti'nin bu süreç içerisinde kullanmış olduğu söylemlerde değişiklik olmuştur. CHP ve MHP'nin söylemleri ise yönetimin meşruiyetini kabul ederken meydana gelen olaylardan Suriye yönetimini suçlu tutmuşlardır (Devran ve Özcan, 2016).

Türkiye'nin 2011-2015 yılları arasında Suriye politikasını belirleme noktasında halkın etkilenmesinde muhalefet partilerinin önemli rolleri vardır. Bu dönemde halkı etkileme konusunda önemli rol oynayan iki parti vardır. CHP ve HDP. Suriye'de olayların ve iç savaşın ilk zamanlarında CHP, Suriye'ye bir ekip görevlendirerek Suriye'de bulunan iç çatışmanın sebebi noktasında incelemelerde bulunmuş ve buna

göre politika izlemiştir. Suriye’de yaşanan iç savaşta, AK Parti’yi Suriye’deki olaylara mezhepsel yaklaştığını söylemiş ve bu konuda eleştirmiştir. CHP, Erdoğan’ın “Aleviler yönetim içinde ve güvenlik birimlerinde önemli pozisyonlardalar ve halkın öfkesi de onlara yönelik” ifadelerini ele alarak, bu ifadenin demokrasi ile bağdaşmayacağını ve olaylara mezhep penceresinden yaklaşmasının doğru olmadığını, olaylara demokrasi penceresinden bakması gerektiğini ifade etmiştir. (Kiraz, 2018). Türkiye’deki çözüm süreci ile Suriye’deki olaylara paralel olarak Suriye iç savaşına doğrudan katılan Barış ve Demokrasi Partisi (BDP-sonrasında ismi Halkların Demokratik Partisi-HDP- olarak değişecektir), Suriye’deki olaylarda Kürt milliyetçiliği üzerinden bir politika yürütmüştür. BDP, Türkiye’nin Suriye’deki Kürtlerin yanında olması gerektiğini söylemiş ve olayların en başından bu yana politikalarının temelini bunun üzerine oturtmuştur. BDP’nin Türkiye’deki mevcut hükümetin üzerindeki etkisi ve baskısının temel sebeplerinden bir tanesi de 2014 yılında yürürlüğe giren çözüm süreci olarak değerlendirilmektedir (Kiraz, 2018).

Türkiye’nin Suriye politikasında 2015 ve sonrasını ele aldığımızda muhalefet partilerinin ve halkın ara değişkenler olarak önemli rol oynadığını söyleyebiliriz. Özellikle dönemin muhalefet partilerini ele alacak olursak Suriye politikası noktasında MHP’nin önemli bir yere sahip olduğunu söyleyebiliriz. Türkiye, PKK terör örgütü ile silah bırakma anlaşması yaparak iç siyasetinde çözüm süreci politikası başlatmış ancak istediği gibi gitmeyen süreç sonrasında sürecin resmen bittiğini 2015 yılındaki Ceylanpınar saldırısı ile ilan etmiştir. İç siyasette çözüm sürecinin bitmesi ile beraber sınır içinde PKK sınır dışında ise DEAŞ ile her türlü terör örgütünün karşısındayız diyerek terör örgütleri ile mücadelelere başlamıştır. AK Parti’nin bu yol haritası MHP tarafından desteklenmiştir. AK Parti ile MHP’nin arasında parti politikaları noktasında ayrımlar mevcutken ve gerek iç politika gerek dış politika noktasında ortak paydada buluşulamazken 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında iki parti terör örgütleri noktasında hem iç politika hem de dış politika noktasında ortak kararlar almışlar ve birbirlerini desteklemişlerdir. AK Parti ve MHP’nin ikili ilişkilerinde darbe girişiminin sonrasında başlayan yakınlaşma, ‘Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ tartışılırken MHP referandum ve meclis oylamasında AK Parti’nin yanında yer almış ve bu yönetim sisteminin Türkiye için önemli olduğunu her fırsatta dile getirmiştir. Bütün bu gelişmeler AK Parti ve MHP’yi iç politika ve dış politikada beraber hareket etme ve birbirlerine destek olma noktasında birleştirici olmuştur. MHP’nin milliyetçi

politikası ve devletin sınır güvenliği siyaset politikasının temelleri olmuştur. Fırat Kalkanı Harekatı'nı desteklediğini beyan eden Bahçeli, Türkiye'nin İdlib'e ait harekatı noktasında Erdoğan'ın mantıklı ve tutarlı politika izlediğini dile getirmiştir. Tüm bu yaklaşımlar, MHP'nin 2015 sonrasında AK Parti hükümeti ile ortak görüş ve fikir içinde olması Türkiye'nin sınırında bulunan YPG terör örgütüne yönelik düzenlediği operasyonların karar alma sürecini hızlandıran bir ara değişken olarak karşımıza çıkmasına sebep olmuştur (Kiraz, 2018).

2015 ve sonrasında yaşanan tüm iç ve dış gelişmeler, Türkiye'nin ABD ile ilişkilerinde karşılıklı güven problemine yol açarken, halk bu süreç içerisinde belirleyici bir unsur olmuştur. ABD'nin Suriye'de PKK terör örgütünün kolu olan YPG/PYD'ye silah desteği ayrıca iç politikada meydana gelen 15 Temmuz darbe girişimini yapan Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ) liderinin ABD'de bulunması, ABD'nin Erdoğan hükümetine verdiği sözlerde durmaması ve Suriye politikasında müttefikliğe uygun düşmeyen politikası sonucu halk, Türkiye'nin dış politikada tek başına çıkarları doğrultusunda hareket etmesi noktasında Erdoğan hükümetine destek vererek yerel unsurlar içinde önemli bir yere sahip olmuştur. Ancak teröre karşı gösterilen hassasiyet YPG/PYD'nin Türkiye'nin dış politikasına öncelik vermesine de katkı sağlamıştır. Türkiye'nin, Suriye'ye düzenleyeceği askeri harekatlar sonucunda bölgenin YPG/PYD terör örgütünden temizlenerek bu bölgelere Türkiye'de bulunan tahmini 3 milyon Suriyelinin yerleştirileceği söylentileri halkın Suriye politikasına destek olma sebeplerinden biri olmuştur (Kiraz, 2018).

2. Adalet ve Kalkınma Partisinin (AK Parti) Türk Dış Politikasına Etkisi

Suriye'de yaşanan iç savaşta sınır kasabalarında bulunan halk doğrudan bir savaşın içinde kalmış ve bu bölgede ekonomik ve yaşamsal açıdan büyük bozulmalar olmuştur. Burada bulunan halklar göç etmeye mecbur kalmışlardır. Sınır kasabalarında bulunan Suriyeli halka, Türkiye'nin sınır kapılarını açması sonucunda Türkiye'ye gelmesi ile beraber Türkiye'de ciddi olarak sosyal ve ekonomik problemlere yol açmıştır. Türkiye'nin sosyal ve ekonomik olarak problemler yaşaması sebebi ile gerek halk tarafından gerek ana muhalefet partisi CHP tarafından hükümet üzerinde ciddi bir baskı oluşturmuş ve AK Partili yetkililer Türkiye'nin Suriyeli sığınmacılar konusundaki kendilerine destek vermeleri için çok çaba sarf etmişlerdir. AK Parti hükümetinin Suriyeli sığınmacılar noktasında izledikleri politikanın bir sonucu olarak,

Suriyelilerin, Türkiye topraklarında nüfusları giderek artmış ve bazı yerleşim yerlerinde kendi mahallelerini kurmaları Türk halkının bundan rahatsızlık duymasına sebep olmuştur. Halk, hükümetin Suriye’de bulunan terör örgütlerine yönelik düzenlediği askeri operasyonlara destek verirken, Suriyeli sığınmacılar noktasında hükümet ile ortak bir paydada buluşamamıştır (Kiraz, 2018).

a. Recep Tayyip Erdoğan’ın Türk Dış Politikasına Etkisi

Erdoğan’ın hayatını incelediğimiz zaman siyaset hayatına Necmettin Erbakan’ın genel başkanı olduğu 1976 yılında Milli Selamet Partisi’nin (MSP) Beyoğlu Gençlik Kolu Başkanlığı’na ve aynı yıl MSP İstanbul Gençlik Kolları Başkanlığı’na seçilerek siyaset hayatına giriş yapmıştır. Erdoğan, 1980 yılına kadar 4 yıl bu görevde kalmış ardından partilerin 1980 yılında kapatılması sebebi ile özel bir sektörde yöneticilik yapmıştır. Siyasi parti yasaklarının kalkması üzerine Necmeddin Erbakan’ın 1983 senesinde kurduğu Refah Partisi (RP) ile tekrar siyasete dönen Erdoğan, 1984 yılında ‘Refah Partisi Beyoğlu İlçe Başkanı’ seçilmiş, 1985 yılında ise ‘Refah Partisi İstanbul İl Başkanı’ ve ‘Refah Partisi MKYK’ üyesi seçilerek siyaset hayatına devam etmiştir. 27 Mart 1994’te İstanbul’da yapılan Belediye seçimlerini kazanarak İstanbul Belediye Başkanı olmuştur. Tarihler 12 Aralık 1997’yi gösterirken Siirt’te halka seslenirken, Ziya Gökalp’e ait olan ‘asker duası’ isimli şiiri okuması sebebi ile hapis cezası alarak ‘İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı’ görevine son verilmiştir (Besli ve Özbay, 2014).

Post-modern darbe olarak isimlendirilen 28 Şubat ve Erbakan’ın 18 Haziran’da başbakanlığı görevinden istifası ile sonuçlanan bu dönem, Millî Görüş hareketi olarak isimlendirilen ve aralarında Erdoğan gibi isimlerinde bulunduğu bir grup kendilerini yenilikçi olarak görmekteydi. Yenilikçiler için önemli bir dönüm noktası olan bu post-modern darbe sonrasında Erdoğan’ın ve Abdullah Gül’ün liderliğinde yenilikçiler artık yeni bir yol çizme sürecine girmişlerdi. Bu gelişmeler neticesinde 28 Şubat tarihi, AK Parti’nin kurulmasında önemli bir tetikleyici olmuştur. Milli Güvenlik Kurulu’nun (MGK) bu dönemde sık sık irtica söylemleri ve bu konuda aldığı kararlar Erdoğan ve yenilikçilerin yeni bir yol seçmesine sebep olmuştur. Yenilikçiler kendilerini dönemin dinamikleri ile uyumlu olduğunu ve bu şekilde bir politika yürüteceklerinin sinyallerini veriyorlardı. Yenilikçi olarak isimlendirdiğimiz kesim için büyük bir ders niteliği taşıyan 28 Şubat süreci sonucunda yeni bir iç siyasetin adımları atılmıştı (Üçbaş, 2020).

Batı karşıtlığı ve emperyalizme olan tutumu ile kendisine bir konum edinen Milli Görüş hareketi için kendi içlerinden çıkan yenilikçilerin demokrasiye ve batıya karşı ılımlı görüşleri şaşırtıcı olmuştur. 14 Ağustos 2001’de kurulan AK Parti batıya karşı ılımlı bu görüşünü kabul ettirmek için gerek yurt içi gerek yurt dışında önemli çalışmalar yapmıştır. AK Parti, içeride başlayan bu değişim ve gelişmeler sebebi ile ABD ve AB gibi küresel güçlerden destek için yurt dışında yoğun çalışmalar yapmıştır. (Uzgel, 2009: 66). Erdoğan’ın göreve gelmesi ile iki dönemden söz edilebilir. İlk dönem 2002-2007 arasında kendini kabul ettirme dönemi ve 2007-2009 değişime geçiş dönemidir (Sönmezoğlu, 2019). Kendini dış siyasete kabul ettirme ve batılı güçlerin desteğini almak istediği bu 2002-2007 yıllarında Erdoğan partinin genel başkanı olarak batı ile ilişkilerini geliştirmek için başta ABD olmak üzere birçok devlete ziyaretlerde bulunmuştur (Sönmezoğlu, 2019).

Bu sebeple bu dönem için Erdoğan’ın kurucu başkanlığını yaptığı AK Parti için ‘uluslararası meşruiyet’ ve ‘uluslararası ilişkilerde kabul görme’ dönemi diyebiliriz. AB üyeliği gibi hedefler Türkiye siyasetine Erdoğan ile beraber bu dönemde girmiştir. Dış siyasette AB gibi hedeflere ulaşabilmek için iç siyasette asker, yargı ve sermaye sahipleri ile ılımlı politikalar yürütülmesi gerektiği bu dönemde belirlenmiştir. Bu sebeple Erdoğan, bazı siyasetçiler, bürokratlar ve gazeteciler ile toplantılar düzenleyerek, dönemin Türkiye Sanayiciler ve İş adamları Derneği (TÜSİAD) Yüksek İstişare Konseyi Başkanı Bülent Eczacıbaşı’nın evinde partisinin hedeflerinden bahsederek bu hedeflere ulaşmada ortak hareket etmenin önemini anlatmıştır. Erdoğan bu dönemde iç siyasette “Askerle, yargıyla ve sermaye ile barışmak zorundayız” ifadesini kullanarak iç politikadaki birliğin dış politikadaki hedefler açısından önemli olduğunu ifade etmiştir. Erbakan ile bu konularda görüş ayrılığı içinde olduğunu ve iç siyasete ikna çalışmaları yaparken çizgisinin daha çok Turgut Özal gibi olacağını ifade etmiştir (Çakır ve Çalmuk, 2001).

14 Ağustos 2001 yılında Fazilet Partisi ve Anavatan Partisi eski milletvekilleri ile beraber kurulan AK Parti’nin genel başkanlığını Recep Tayyip Erdoğan yapmıştır. Kısa bir süre içerisinde bütün Türkiye genelinde teşkilatını kuran AK Parti, girmiş olduğu ilk genel seçimlerde %34 oy alarak birinci parti olmuştur. Böyle yüksek oy alarak başarılı olmasının sebebi ise 1990 senesinden sonra sağ partilerinin vatandaş için yeterli itibar görmemesi ve alternatif bir sağ parti aramaları olmuştur (Bölükbaşı, 2012).

Takvimler 2002 senesini gösterirken AK Parti iktidar olmuş ve Recep Tayyip Erdoğan kendisini iç ve dış politikada birçok sorunun ortasında bulmuştur. 2001 yılının 11 Eylül’ünde meydana gelen ikiz kuleler saldırısı sebebi ile ABD, Irak ve Afganistan’a müdahalede etmek istemiştir. Irak’a yapacağı askeri operasyon kapsamında Türkiye kara sınırını kullanmak isteyen ABD’nin 1 Mart tarihinde oylanan isteği TBMM’nin onayını alamamıştır. Erdoğan’ın liderlik koltuğuna oturması ile beraber olaylara ABD ile Türkiye arasında yaşanan Çuval krizi, iki ülkenin arasını daha da açmıştır. Ayrıca Kuzey Irak’ta çoğunlukta bulunan Kürt grupları ile ABD’nin kurmuş olduğu ilişkiler müttefiki olarak Türkiye’nin endişesine yol açmıştır. ABD’nin Afganistan ve Irak’a karşı yapmış olduğu askeri operasyonlar sebebi ile coğrafyada ciddi karışıklıklar yaşanmış ve Türkiye komşu ülkelerde yaşanan bu olumsuzluklardan etkilenmiştir. Bu gelişmeler sebebi ile Erdoğan, AB ile ilişkilerini başka bir boyutuna taşımak için üst düzey girişimlerde bulunmuştur (Aydın, 2010).

Türkiye’nin bölgeyle alakalı düşüncelerine uluslararası kamuoyunda destek bulamamasına Arap Bahar’ında yaşanan ters dalga sebep olmuştur. Türkiye’nin karşılık bulamadığı bu durumu Erdoğan’ın dış politika Başdanışmanı İbrahim Kalın ‘değerli yalnızlık’ şeklinde tavsif etmiştir. YPG/PYD ve DEAŞ gibi terör tehditleri ülkenin dış tehdidi, yasadışı FETÖ terör örgütünün devleti ele geçirmek istemesi ise Türkiye’nin iç tehdidi olmuştur. Ulusal sınırlar içinde PKK terör faaliyetleriyle karşı karşıya kalan Ankara, tarihi ve coğrafi derinlik, medeniyet gibi dış politikanın önünü açan söylemleri gölgede bırakmıştır. Türkiye’nin dış politikası, Kasım 2015’te Rus uçağının düşmesinden sonra Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu’nun ifade ettiği gibi, ‘aralıksız krizler sarmalı’ içinde kalmıştır. YPG/PYD meselesi ve DEAŞ’la mücadele yöntemleri hususunda ABD’yle farklı tartışmaları olan Türkiye, bir Rus uçağının düşmesinin ardından Moskova’yla gerilimi sürdürmek zorunda kalmıştır (Yurteri, 2019).

Çok boyutlu bir dış politikanın ‘değerli yalnızlığını’ daha da ağırlaştıran Türkiye’nin karşı karşıya kaldığı krizlerdir. Yaşanan bu durum, dış politikada Osmanlı mirası, medeniyet, coğrafi ve tarihi derinlik söylemlerinden ziyade, güvenlik ve güce dayalı yeni bir siyasi söylemi hâkim kılmıştır. Fakat bu değişiklik, normatif değerlerin dış politikadan soyutlandığı ya da dış politikaya proaktif bir yaklaşımın atıldığı anlamına gelmiyor. Keyman, normatif değerlerin, dinamizmini koruyan güvenlik

odaklı yeni bir dış politika anlayışına entegrasyonu, ‘proaktif ahlaki realizm’ biçiminde nitelendirmiştir (Keyman, 2017).

Erdoğan’ın ilk kez bu dönemde cumhurbaşkanı seçilmesi, Erdoğan’a anayasal yetkilerini tam anlamıyla kullanması amacıyla sağlam bir temel sağladı. Erdoğan’ın seçildiği 2014 cumhurbaşkanlığı seçiminde uygulanan bu değişiklik, Erdoğan’ı dış politika sürecinin merkezine yerleştirdi (Balcı, 2017: 369).

Dönemin AK Parti Genel Başkanı ve Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan Suriye’de meydana gelen olayların başında Suriye yönetiminin lideri Beşar Esad’ın iktidarını meşru bir çerçevede görürken uluslararası ilişkilerde verdiği sözü tutmamasını eleştirmiş ve çözümden henüz uzak olmadıklarını ve geri adım atması gerektiği yönünde söylemlerde bulunmuştur. Ancak Suriye yönetimini, Suriye halkına yönelik saldırıları sonucu meydana gelen toplu ölümlerin ardından konuşmalarında ‘Esad yönetimi’ gibi ifadelerle Suriye’de bir meşruiyet sorunu olduğunu vurgulayan ve eleştirel ifadeler kullanan Erdoğan, Suriye halkını ve Suriye yönetimini ayırarak kendilerini Suriye halkının yanında yer aldığını ve bu noktada Suriye halkına her türlü destek olacaklarını söylemektedir. Suriye’deki iç çatışmanın sorumlusunu Beşar Esad olarak görmüştür ve Suriye’de halka yapılan zulümler sebebi ile Esad’ı Suriye tarihinin unutmayacağını dile getirmiştir. Türkiye’nin Suriye’de yaşanan iç savaşta füze saldırılarından ve terör gruplarından kaçarak Türkiye’ye sığınması sonrasında AK Parti hükümetinin sığınan Suriyeli halka kucak açarak sosyal ve ekonomik destek sağlamıştır. Ayrıca Suriye halkının silahlı gruplarından olan ÖSO’ya verdiği destek konusunda her daim Esad yönetiminin karşısında bir konum almıştır (Devran ve Özcan, 2016).

b. Ahmet Davutoğlu'nun Türk Dış Politikasına Etkisi

AK Parti Hükümetinin Ahmet Davutoğlu dönemine kadar dış politika noktasında planlı bir dış politika planı yapmadığını söyleyen Aydın (2010), Davutoğlu’nun dışişleri bakanlığına gelmesi ile beraber dış politika noktasında planlı bir dış politika yaptığını ve 2007 yılından sonra bu yapılan planları hayata geçirmek için adımlar atılmaya başlandığını söylemiştir.

Türkiye siyasetinde Profesör Doktor Şükrü Sina Gürel’den sonra uluslararası ilişkilerde uzman olarak ikinci dışişleri bakanı olan Profesör Doktor Ahmet Davutoğlu, dış ilişkiler noktasında yoğun çalışmalar yapmıştır. Davutoğlu’nun 1990 yıllarından

2000’li yıllara kadar ele aldığı eserlerde daha çok teorik söylemler mevcutken bunların uygulanabilirlik noktasında olmadığını görmüş ve siyasete atıldığı yıllarda meydana getirdiği eserler daha çok uygulanabilir realist teoriler üzerine yazılmıştır (Tuğtan, 2016).

Ahmet Davutoğlu, Türkiye’nin uluslararası ilişkilerinde izlediği politikaları ‘geleneksel Türk dış politikası’ şeklinde ifade edilmesini kabul etmemiştir. Davutoğlu’na göre ideoloji, tarih, kültür, coğrafya ve geçmişte yaşanan savaşlar, Türkiye’nin uluslararası ilişkilerde böyle bir politika izlemesinin temel dinamikleri olmuştur. Türkiye’de özellikle 1990 yılında iç siyasette meydana gelen siyasi kavgaların da öneminin büyük olduğunu eklemiş ve bu dönemleri Türkiye siyaseti adına eksik planlamanın ve strateji eksikliğinin meydana getirdiğini ifade etmektedir. Bunu ifade ederken Türkiye’nin iç siyasetinde meydana gelen bu sıkıntıların sebeplerini tespit edememesi ve gücünün farkında olmaması olarak açıklamaktadır (Davutoğlu, 2010).

Ahmet Davutoğlu, dış politikada izlenilmesi gereken yol için uygulanması gereken stratejik analizin “mantıki, zamanın ve mekanın şartlarına uygun, anlamlı ve konjonktürel açıdan geçerli” olması gerektiğini söylemiştir. Tabii ki burada atlamamız gereken nokta analizi yapan kişidir. Bir düşünür, bilim adamı veya analist de içinde bulunduğu ve bağ kurduğu zamandan, mekandan, tarihten ve coğrafyadan etkilenir ve analizini yaparken kurmuş olduğu bu bağlardan kopamaz. Davutoğlu’na göre analizi yapan kişinin yaşamış olduğu uygarlık ve kültürü ile benliği arasında güçlü bağlar vardır (Davutoğlu, 2010).

Davutoğlu’nun dış politikada görüşü, Türkiye’nin bölgesel ve küresel çapta gerek ekonomik gerek kültürel ve gerekse siyasi mecralarda yeni ilişkiler kurup yeni politikalar izlenmesini amaçlamıştır. Davutoğlu; Orta Doğu, Afrika ve Avrasya gibi Türkiye’nin tarihinde kültürel ve siyasi bağları bulunan bu coğrafyalarla yeniden ilişkiler geliştirilmesi ve bu bölgelerle siyasi ve ekonomik anlamlarda iş birliğini hedefleri arasına almıştır. Bu hedefler doğrultusunda, birçok ülke ile vizelerin kaldırılmış olup yine pek çok ülke ile yeni ticaret anlaşmaları yapıp mevcut ticari anlaşmaların da geliştirilmesi için çaba sarf etmiştir. Latin Afrika’dan Amerika’ya uzanan geniş bir coğrafyada yeni diplomatik temsilcilikler açılması, Davutoğlu’nun dış politika vizyonunda gerçekleştirmiş olduğu dış politika hedefleri olarak sayılabilmektedir. Walker’a (2011) göre Neo-Osmanlıcılık politikası izleyen AK Parti özellikle tarihi bağları bulunan Orta Doğu ile ekonomik, sosyal ve siyasal anlamda tekrar bölge ile bağ kurmaya çalışmaktadır.

Davutoğlu ‘yeni’ olarak adlandırılan dış politika hedeflerinde altı temel konu belirlemiştir. Davutoğlu’nun dış politika vizyonunda belirlemiş olduğu altı temel konu ise ‘komşularla sıfır sorun’, ‘güvenlik özgürlük dengesi’, ‘çok boyutlu dış politika’, ‘proaktif bölgesel dış politika’, ‘ritmik diplomasi’ ve ‘yeni diplomatik tarz’ şeklindedir. Bütün bunlarla beraber Davutoğlu, ‘yeni dış politika’, ‘merkez ülke’, ‘akıl ülke’, ‘ekonomi merkezli dış politika’, ‘çok yönlü diplomasi’, ‘düzen kurucu aktör’, ‘kamu diplomasisi’, ‘insani diplomasi’, ‘ben idraki’, ‘arabulucu’, ‘medeniyetler ittifakı’ gibi kavramları devletin siyasetine katarak uluslararası ilişkilerde Türkiye’nin yumuşak gücünü ön plana çıkartarak Türkiye’ye yeni bir misyon kazandırmak istemiştir. Türkiye’yi ‘merkez ülke’ yapma amacıyla güdülen bu ‘yeni’ dış politika, yukarıda da belirtilen kavramlar çerçevesinde yürütülmeye çalışılmıştır. Cumhuriyet dönemi dış politikanın İslami coğrafyaya olan ilgisizliğini eleştiren Davutoğlu, yeni bir politika vizyonu ortaya koymanın kaçınılmaz olduğunu ileri sürerek, bu yeni dış politikanın gerçekleştirilmesi için de Türkiye’nin kendi psikolojisini, siyasi kültürünü ve kimliğini yeniden inşa etmesi gerektiğini ifade etmiştir (Davutoğlu, 2010).

Davutoğlu, Soğuk Savaş’tan sonra ciddi bir değişim geçirmeyen küresel düzlemin, İkinci Dünya Savaşı’yla oluşturulan ‘Birleşmiş Milletler Sistemi’nin aynı kaldığını ve bu bağlamda uluslararası sistemin tekrardan tasarlanmayı beklediğini dile getirmiştir. Türkiye’nin bu yeniden düzenlenecek sistemde ise ‘merkez’ hatta ‘küresel aktör’ olabilmesi için stratejik derinliğe ihtiyaç duyulmakta ve bu aşamada kimlik önemli bir görev üstlenmektedir. Yeni dış politikanın mimarı olarak adlandırılan Davutoğlu, ortaya koyduğu birçok iddiası sebebiyle gündeme oturmuş ve eleştirilerin de odak noktası olmuştur. Davutoğlu’nun eleştirildiği konular öncelikle ‘Yeni Osmanlıcılık’ yaptığı gerekçesiyle ‘hayalcilik’, ‘Türkiye’nin eksenini değiştirmeye çalışmak’ istediği içinse batı karşıtlığıdır. Türkiye’nin izlediği politikalar sebebiyle bazı dönemlerde ‘İran yanlısı’ bazı dönemlerde ise ‘Sünni merkezli’ olarak nitelendirilmiştir (Davutoğlu, 2013).

Davutoğlu, politikalarına uygun olarak yalnızca komşularıyla değil, uluslararası kuruluşlarla da ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. Bu kapsamda ilişkilerin geliştirilmesine önem verilen ilk uluslararası kuruluş AB’dir. AK Parti yönetiminde Türkiye’nin üyelik müzakerelerinin başlaması için bir adım atıldı ve Türkiye üyelik yolunda önemli ilerlemeler kaydetti. Bu ilerlemelere göre, Aralık 2004 zirvesinde AB, Türkiye’nin siyasi kriterlere bir bütün olarak uyduğuna inanması halinde katılım müzakerelerinin başlayacağını belirtti. Hükümet, bu tarihten önce 2001 ve 2004 yıllarında

getirilen uyum paketleri ve anayasa değişiklikleriyle gerçekleşecek olan zirvede üyelik sürecinin başlatılacağına inanmaktaydı (Balci, 2015: 270).

Yapılan müzakerelerde Türkiye'den Kopenhag kriterlerine tam olarak uyulması istendi ve Türkiye'ye insan haklarının koruyacak bir ortam oluşturma sorumluluğu verildi. Bu kriterleri karşılamak için Türkiye bazı anayasa değişiklikleri yapmış ve hem müzakereler öncesi hem de sonrasında kanun paketlerini uyumlu hale getirmek için adımlar atmıştır (Köse, 2010: 54). Bu çerçevede 2001 senesinde AB'ye tam üyelik ve uyum süreci çerçevesinde siyasi ve ekonomik kriterlere uygun, demokratik standartlar ve evrensel normlar doğrultusunda, insan haklarını ve hukukun üstünlüğünü Türkiye'ye getirmeye çalışan bazı anayasa değişiklikleri yapılmıştır (TBMM Tutanak, 2001).

AB, Brüksel'de, 17 Aralık 2004'te yapılan zirvede Türkiye'yle müzakerelere 3 Ekim 2005'te başlama kararı almıştır. Müzakerelerin 2005 yılında başlamasına rağmen, o zamandan beri aktif üyelik politikalarının yerini durgun politikalar almıştır. Bunun temel nedeni AK Parti hükümetinin artık AB'ye eskisi kadar ihtiyacının kalmamasıdır (Balci, 2015: 271-272).

AB'den sonraki bir diğer önemli uluslararası kuruluş da BM'dir. Bu bağlamda Türkiye, uluslararası güvenlik ve barış konularında en yüksek ve etkili organ kabul edilen Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne (BMGK) 2009-2010 yıllarına geçici üyelik için bölgesel düzeyde birçok ülke ve uluslararası kuruluşla diyalog ve lobi yürütmüştür. Türkiye, geçici üyelikle, uluslararası diplomasiinin gücünün merkezinde yer alabilmiş ve dünya siyaseti doğrultusunda görüş bildirme hakkına sahip olmuştur (Akgün, 2009: 29).

Ermenistan, bu süreçte ilişkileri düzenlemeye çalıştıkları bir diğer ülke oldu. Türkiye'nin Ermenistan'la ilgili en önemli sorunu, Osmanlı İmparatorluğu tarafından 1915'te gerçekleştirilen zorunlu göçün 'sözde soykırım' olarak kabul edilme isteğidir. Davutoğlu'nun 'komşularla sıfır sorun' politikasına uygun olarak Ermenistan'la olan bazı kötü ilişkilerin düzeltilmesine karar verilmiş ve Ermenistan'la olan problemler giderilmeye çalışılmıştır (Tarcan vd., 2018).

Ermenistan ile yakınlaşmaya başlayan Türkiye bu yakınlaşmanın sonucunda da maddi kayıplara uğramıştır. Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, "Türkiye'nin Azerbaycan'dan aldığı doğal gazın fiyatının piyasaya ve sözleşmeye göre revize edilmesi gerektiğini" söyledi. Bakanlık görüşmelerinde Türkiye'nin bin metreküp doğalgaz başına 300 dolar vermesi kararlaştırıldı. Türkiye; bu müzakerelerden önce, aldığı her 1000

metreküp doğalgaz için 120 dolar veriyordu. Türkiye'nin Azerbaycan'dan satın aldığı doğalgaz fiyatlarındaki artış da Türkiye-Ermenistan yakınlaşmasının olumsuz neticelerinden biri oldu (Asker, 2010: 3).

Türkiye'nin geçmişten süregelen komşu ülke Yunanistan ile en büyük problemi Ege Denizi sorunudur. Bu vesileyle Ahmet Davutoğlu şu ifadeleri söylemiştir: “Komşumuz Yunanistan ile diyalog süreci, iki ülke arasındaki tüm sorunların çözülmesine yardımcı olacak şekilde tasarlanmıştır. Bu bağlamda hükümetimiz Ege Denizi'nin Türkiye ile Yunanistan arasında bir dostluk ve iş birliği denizi olmasını istemekte ve uluslararası hukuka uygun olarak ulusal çıkarlarımıza zarar vermeden Ege Denizi'ndeki sorunlara kalıcı ve adil çözümler üretmeyi taahhüt etmektedir” (Davutoğlu, 2012: 48).

Bu dönemde Türk hükümeti, garantörü olduğu Kıbrıs Türk tarafının mevcut sorunlarını çözmeye hazır olduğunu göstermiştir. Türkiye, çıkmazın nedeninin iki taraf arasındaki güvensizlik olduğuna inanarak, bunu çözmek için önlem alınması gerektiği ifade etmiştir. Bu yaklaşım taraflar ve BM tarafından benimsenmiştir. Ege sorunu ve Yunanistan ile Kıbrıs sorunu çözülemezse de her iki ülke de bu dönemde ilişkilerini geliştirmeye özen gösterdi. Davutoğlu, Yunanistan'a geçmişte olduğundan daha farklı yaklaştı ve Yunanistan'ı AB üyelik sürecinde kazanılacak bir ülke görerek daha ciddiye aldı (Özoğuzlu, 2009: 47).

Türkiye 2009-2013 yılları arası dönemde demokrasiyi ve insan haklarını ön plana çıkaran davranışlarda bulundu. Davutoğlu; “Türkiye'nin sadece Batı ile Doğu arasında bir köprü olmadığını, her alanda politikalar geliştiren ve uygulayan bir ülke olduğunu” ifade etti. Yine bu dönemde Mavi Marmara krizi sonucu ortaya çıkan İsrail sorunu ve Türkiye'nin arabuluculuk yaptığı İran, Gürcistan sorunu Türkiye dış politikasını önemli ölçüde genişletti (Erdağ, 2013: 177).

Türkiye'nin problemlerinin süregeldiği ve iki ülke arasında sıkıntıların yaşandığı Davutoğlu döneminde, planlananın aksine İsrail ile iyi ilişkiler kurulamadı. Bu sıkıntılar; ‘One Minute’, ‘Alçak Koltuk Krizi’, ‘Mavi Marmara Krizi’ idi (Gürpınar, 2017: 244). İsrail ile ilişkiler, 2009'da Erdoğan'ın Davos'ta İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres'e, namı diğer ‘One Minute’ ile sert çıkışması ile gergin bir döneme girdi. 2010 yılında yaşanan ‘Mavi Marmara Krizi’ de iki ülke arasındaki ilişkilerin bozulmasına neden oldu. İki ülke için anlaşmazlıklar olabileceğini ve durumun normale döneceğini söyleyen İsrail

büyükelçisinin olumlu sözlerine karşılık iki ülkenin ilişkileri iyi bir izlenim bırakmadı (Tarcan vd., 2018).

‘Mavi Marmara Kriz’inden bir sene sonra ‘Alçak Koltuk Krizi’ ortaya çıktı. Türk dizileri ‘Kurtlar Vadisi’ ve ‘Ayrılık’ta ‘çocuk katili’ olarak yer aldığını iddia eden İsrail, dizilerin verdiği rahatsızlık nedeniyle ilişkiyi çıkmaza soktu (Bakır, 2010: 1). İsrail Büyükelçisi Oğuz Çelikkol’la görüşen İsrail Dışişleri Bakanı, Çelikkol’u kendisinden daha aşağı bir koltuğa oturtarak alçak koltuk krizine neden oldu. Bu olaya olan güveni kaybetmek yerine esas olay Gazze’deki olay oldu (Akgün, 2014: 4-5).

Gazze’ye gitmek üzere kurulan filoda 750 aktivist yer alırken, Mısır, Güney Kıbrıs, Almanya, Fas, Yunanistan, İrlanda, Kuveyt, İsveç ve Yemen gibi 37 farklı ülkeden katılım olmuştur (İHH, 2022). İsrail’in Gazze’ye uyguladığı kısıtlama neticesinde bölgedeki insanların bazı temel gereksinimlere ihtiyacı oldu ve pek çok devlet onları bölgeye ulaştırmak için yardım topladı. ‘İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı’ ve beş farklı uluslararası sivil toplum kuruluşu vasıtası ile yardımlar Mayıs 2010’da Mavi Marmara gemisi ile yola çıktı. 31 Mayıs 2010’da İsrail askerleri uluslararası sularda Türkiye’den gönüllüleri taşıyan ‘Mavi Marmara’ adlı gemiyi kuşatmış ve dokuz Türk’ün ölmesine sebep olmuştur. Türkiye’nin bu olay karşısında ilk tepkisi, Temmuz 2010’da hemen hemen 2 ay sonra, Türk hava sahasına İsrail askeri uçaklarının girmesinin yasaklanması oldu. İsrail büyükelçisi, bir yıl sonra sınır dışı edildi, iki ülke arasındaki ilişkiler ‘büyükelçilik’ seviyesinden ikinci ‘katiplik’ seviyesine indirildi ve İsrail’le yapılan bütün askeri anlaşmalar askıya alındı. Böylece iki ülkenin ilişkileri tamamıyla gerildi ve Türkiye bu durumun iyileşmesini üç şarta bağladı: İsrail’in Gazze ambargosunu kaldırılması, öldürülen Türklerin ailelerine tazminat ödenmesi ve İsrail’in Türkiye’den özür dilemesi (Balcı, 2017: 299-300).

Gergin duruma karşın Türkiye iyi niyetini gösterdi ve 3 Aralık 2010’da İsrail’in kendi kendine söndürmeye zorlandığı yangına itfaiye uçaklarını gönderdi (SDE:2022). Mart 2013’te İsrail Başbakanı Benjamin Netanyahu, özür dilemek amacıyla Erdoğan’ı aradı ve ilişkilerde bir yumuşama aşaması başladı. Tazminat ödemesine gelince, tazminat ödemesi kabul edildi fakat Türkiye’nin hazırladığı tazminat anlaşmanın son hali Netanyahu’ya sunulmasından ancak altı buçuk yıl sonra ödenmiştir. Gazze ambargosunun kaldırılması şartı Türk hükümeti tarafından defalarca dile getirilmesine rağmen kaldırılmadı (Hasanov, 2014: 2).

Türkiye ile İran arasındaki en önemli mesele, ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesiydi. İran cumhurbaşkanı yardımcısı 2015 yılına kadar ticaretin 30 milyar dolara ulaşacağını söylerken, Erdoğan bunun İran ve Türkiye'yi farklı bir konuma getireceğini söyledi (Yetim ve Kalaycı, 2011: 92). 2010 yılında nükleer alanda Türkiye'nin arabuluculuğunda Brezilya'nın katılımı ile bir zirve düzenlendi. Anlaşma onaylanmak üzereyken katılan Viyana Grubu, 10 Haziran 2010 tarihinde anlaşmayı reddetmiştir. İran ile 'Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı P5+1' arasındaki gerginlikten kaynaklanan anlaşma, İran için en önemli bir diplomatik anlaşma oldu. Bu anlaşma 'uranyum değişim' anlaşmasıdır. Ahmet Davutoğlu, İran için İran ve Türkiye arasındaki diyalogun dinler arası konulardaki en iyi diyalog olduğunu vurguladı ve 5+1 Grubu'nun İran'ın nükleer çalışmalarına ilişkin çalışmalarından duyduğu memnuniyeti dile getirdi. Davutoğlu, nükleer alandaki problemlerin çözümüne destek vermeye çalıştığını söyledi. Davutoğlu, birlik olma zamanının geldiğini, siyasi ve ekonomik alanda buna ihtiyaç olduğunu ifade etti. İki köklü devletin bölgesel istikrarın bel kemiği olacağını söyledi (Tarcan vd., 2018).

Davutoğlu döneminde Rusya ile ilişkilere bakacak olursak, 1990'lı yıllardan itibaren Rusya ile ilişkiler değişti. Cumhurbaşkanı Medvedev'in ziyaretiyle üst düzey bir iş birliği konseyi oluşturuldu ve bunun sonucunda yeni bir dönem başladı. 2012'de Suriye krizinin alevlenmesi, bir Rus uçağının Ankara'ya inmek zorunda kalmasıyla uçaktaki eşyalara el konulmasına sebep oldu. Sorun ilişkileri çok fazla kızdırmasa da 2014 Ukrayna krizi, Türkiye'nin tepkisine yol açtı. Bu kriz AB, ABD, Ukrayna ve Rusya arasında bir güç mücadelesine dönüşmüştür. Rusya'nın, bir güç merkezi haline gelmesiyle Kırım'ın bağımsızlığı önem kazanmıştır. Türkiye bu konuda mesafelidir ve Davutoğlu'na göre Kırım'daki referandum kabul edilemez. Davutoğlu bu problemin barışçıl yollarla çözülmesini istiyordu (Semerci, 2014).

Ahmet Davutoğlu'nun dönemindeki en önemli dış politika konularından biri olan olay 'Arap Bahar'ıdır. Türkiye'nin Orta Doğu'ya yönelik dış politikası ve komşularıyla sorun olmaması kabul edilse de 'Arap Baharı' büyük yankı uyandırdı. 2011 yılında Tunus gençliği, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'yı etkisi altına alan Arap Bahar'ının fitilini ateşlemiş ve devletleri bu süreçte aktif rol almaya zorlamıştır (Zeren, Yılmaz, Akbulut, 2017:1880).

Türkiye; Tunus, Libya ve Mısır'da seçimlerle iktidara gelmek isteyen hareketleri destekledi. Davutoğlu, kendi aralarındaki anlaşmazlıkları çözmek yerine 'sıfır sorun politikası' terimini terk ederek revize edilmiş bir politika izledi (Zeren, Yılmaz, Akbulut,

2017: 1885). Bu değişim, Orta Doğu'daki belirsizlik karşısında proaktif davranılması gerektiği anlayışına sahip olmayı gerekli kıldı ve yurtdışında etkinliğini artırdı (Oğuzlu, 2011: 15).

Türkiye, Müslüman ağırlıklı bir ülke olduğu için İslam ülkelerinden gerekli reformları yapmalarını istedi. Bu bölgelerde istikrarın sadece barışıl bir ortamda, barış ve güvenlik koşullarında sağlanabileceğinin, orantısız g kullanımıının czm olmayacağının, dini inançlar ve mezhepler açısından bölgede hoşgörü olması gerektiğinin altını çizdi. Ahmet Davutoğlu; Arap Bahar'ının ilk günlerinden bu yana Türkiye'nin pozisyonunu hiç değiştirmede. Bölge halkının yönetimde şeffaflık, demokrasi ve hukukun üstünlüğü ile ilgili talep ve isteklerini desteklediğini de ifade ederek, Türkiye'nin yaşananlara karşı tavrını net bir şekilde dile getirdi (Duran ve zdemir, 2012:188).

Suriye'de 15 Mart'ta büyük cplı protestoların yaşanması nedeniyle o gün 'fke Günü' ilan edildi. 18 Mart Suriye'de ayaklanmanın başlangıcı kabul edildi ve şehrin bazı yerleşkelerinde, cuma günü namazdan sonra iktidara karşı eylemler düzenlendi. İç savaş şiddetlenirken Davutoğlu, bunun bir geçiş hükümetinin kurulmasına yol açabileceğini söyledi. Öte yandan SO bu durumu sıcak karşıladı. (Tarcan vd., 2018).

Türkiye, olası bir Suriye krizi durumunda kendisini korumak için uluslararası müdahaleye ihtiyaç olduğunu ilan etti. Bu krizle birlikte mülteci sorunu alevlendi ve gn artmasıyla birlikte güvenliğin ve ekonomik kontrolün sağlanması zorlaştı. Türkiye için esas olan bu bölge arasında bir tampon bölge oluşturmak ve aktif bir oyun kurucu olmaktı. Davutoğlu'na göre bu, 'merkez ülke' konumunda olmaktır (Ulu, 2014; s. 70). Suriye krizi, mültecilerle beraber Esad'ın PKK terör örgütüne verdiği destek ve Türkiye ile Suriye arasındaki ticari anlaşmaların feshedilmesi, Türkiye'yi etkileyen faktörler haline geldi (Sandıklı vd., 2013: 3).

Beşar Esad'a verilen tepki sonucunda Türkiye harekete geçti. 26 Ocak 2012'de Davutoğlu Esad'ı arayarak Suriye'deki olayların sona ermesi gerektiğini ve sonunun Kaddafi'ninkiyle aynı olacağını söyledi (Zeren vd., 2017: 1885). 2012'de Kilis'te Suriye sınırının bulunduğu bölgede, muhaliflerin Türkiye'ye kaçışı üzerine catışma cıktı ve aynı sene 'Hula'da katliam' yaşandı. Ayrıca bölgede düşen Türk F-4 jeti yeni tartışmalara yol açtı ve 2012'nin sonunda Türkiye, Patriot füzeleri konuşlandırmak için NATO'ya başvurdu ve kabul edildi. Eylül 2013'te sınır ihlali sonucu bir Suriye helikopteri düşürüldü. Bir sene sonra tekrardan ihlal yapan bir Suriye askeri uçağı Türkiye tarafından

düşürüldü. Şah Fırat Operasyonu 2015 yılında gerçekleşti. Davutoğlu'na göre Süleyman Şah'ın mezarı vatanından ayrılamaz bir toprak parçasıdır. Milliyetçi duygular, sosyal medya araçlarının kullanımıyla öne çıkarılmaya çalışıldı ve devletin başarısı ön plana çıkarılmaya çalışıldı. TSK'nın kontrollü şekilde türbeye müdahalesi ve sonrasında Halep'te Türk bayrağının halk tarafından binalara asıldığı fotoğraflarla gözler önüne serildi (Zeren vd., 2017: 1886).

2. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve Dış Politika

Uzun yıllardır iktidarda olmadığı düşünüldüğünde, CHP yaklaşımını incelemek için resmi parti kaynaklarına, parti üyelerinin konuyla ilgili araştırmalarına ve CHP karar vericilerinin söylemlerine başvurmak gerekmektedir. Bu kapsamda CHP'nin 2002 sonrası dış politikaya bakışını ortaya koymakta yarar vardır. 2002 CHP Seçim Bildirgesi'nde öne çıkan dış politika açıklamaları şu şekildedir (51-55); “Yurtta sulh, cihanda sulh anlayışı kapsamında barışçıl bir dış politikanın sürdürülmesi, 11 Eylül saldırılarının ardından NATO'ya katılan Türkiye'nin demokratik ve laik yönetimi ile İslam ülkeleri için model ülke olarak sunulması, yakın coğrafyamız ile ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesi, Orta Doğu'daki ihtilafların barış temelli yollarla çözülmesi, Kuzey Kıbrıs Türk halkının kazanılmış haklarını ve Orta Asya'daki Türk devletleri ile yakın ilişkileri korumaktır”. Fakat asıl odak noktası AB üyeliği idi ve AB hedefi, Atatürk'ün modern devletler düzeyine ulaşmasının şu anki eşdeğeri olarak görülüyordu. Fakat, CHP'ye göre Türkiye'nin müzakere yöntemlerine, onuruna ve gururuna uygun bir müzakere sürecine ihtiyaç vardı (Bölükbaşı, 2021).

2007 CHP Genel Seçim Bildirgesi'nde (14-17), dış politika sloganı olan ‘Yurtta sulh, cihanda sulh’ ana vizyon olduğunda, AK Parti eleştirisi ön plana çıkıyor. 1 Mart 2003 tarihli Muhtıradan, Türkiye'nin savaşa girmesine izin verilmemesi, AK Parti'nin Irak Türkmenlerini yalnız bıraktığı, özellikle çuval olayı, Kıbrıs sorununun çözümünde izlenen politikanın kabul edilmesinin olduğu belirtilmektedir. Burada Türkiye'nin bunu yapmaması, Hamas ve lideriyle görüşmesi gibi kırmızı çizgilerinin kesişmesi eleştirilmiştir. AB'ye tam üyelik hedefinin korunmasına rağmen, bu sürecin ‘ulus devlet, üniter devlet ve laiklik’ ilkelerine bağlı olarak yürütülmesi gereği vurgulandı. Dolayısıyla bu bildiride milliyetçi-Kemalist vurgulara dikkat çekilmiştir (Bölükbaşı, 2021).

2011 CHP Genel Seçim Bildirgesi (121-125) huzur, barış ve refahı esas alan yurttaş merkezli bir dış politika izleneceğini belirtmektedir. Bu bağlamda, sosyal demokrasiyi ve cumhuriyetin dış politikasını temel alan, eşitlikçi, barışçıl, uluslararası hukuk çerçevesinde hareket eden, dayanışmacı, AB'ye tam üyelik hedefiyle bir entegrasyon stratejisine vurgu yapılmaktadır (Bölükbaşı, 2021).

1 Kasım 2015 tarihli 'CHP Genel Seçim Bildirgesi'nin' (194-217) AK Parti ile ilgili olarak 'ne yurttta ne dünyada barış' sözüyle başladığı gözlemlenmektedir. Öte yandan CHP, barışçıl bir dış politika temelinde, uluslararası hukuka saygı, dayanışma, eşitlikçilik, tüm dinlere, mezheplere ve etnik gruplara yaklaşım temelinde Türkiye'nin çok kültürlü yapısından, laikliğinden, sosyal demokrasisinden ve eşit derecede etkilendiğini vurgulamaktadır. Aynı zamanda gelecekte Suriye'de kalıcı barışın sağlanması, mültecilere geçici sığınma sağlanması ve ülkelerine geri dönüş için uluslararası kuruluşlarla birlikte çalışacaklarını belirtmiştir (Bölükbaşı, 2021).

Senser Ayata'nın CHP: Söylem, siyaset, ideolojinin dış politika bölümleri, 2015 CHP Genel Seçim Bildirgesi'nde ana hatlarıyla verilenlere benzerdir. Resmi ideolojinin dış politika mottosundan yola çıkarak, özellikle AK Parti hükümetine yönelik 'ne yurttta ne dünyada barış' eleştirisi; otoriter ve maceracı bir anlayışla Orta Doğu'ya tam anlamıyla entegre olmuş neo-Osmanlı, açgözlü ve mezhepçi olduğu çeşitli iddialarla dile getirmektedir. Öte yandan CHP'nin demokrasi, laiklik ve modernleşmeyi ilke edinen barış, istikrar ve kalkınmaya dayalı bir dış politika stratejisi izleyeceği, Türkiye'yi Avrupa yoluna döndüreceği ve arabuluculuk rolünü yeniden tesis edeceği ileri sürülmektedir. Uluslararası çatışmalar açısından CHP'nin DEAŞ başta olmak üzere sınırlardaki terör örgütlerine karşı uluslararası iş birliği ile mücadele edeceği belirtilse de (Ayata, 2016: 378) PKK-YPG/PYD isimlerinin geçmemesi üzerinde durulması gereken bir sorundur (Bölükbaşı, 2021).

Ancak CHP '2018 Genel Seçim Bildirgesi'nde' (27-29) AK Parti hükümetine yönelik eleştiri dozu giderek artmış ve üslubunun keskinleştiği görülmüştür. Metinde 'tek adam diplomasisi', 'saray rejimi', Türkiye'nin dış politikasının tutarsız ve istikrarsız hale gelmesi, Türkiye'nin uluslararası arenada tecrit edilmiş olması, Suriye krizine karşı yanlış tutumu nedeniyle mülteci sorununun ortaya çıkması, Arap Bahar'ına yönelik genişlemeci ve fırsatçı politikalar izlenmesi, Türkiye'nin komşularıyla ekonomik ilişkilerinin zayıflaması sebep olduğu söylenmiştir. Türkiye'nin güvenilirliğini yitirdiği, AB hedefinden saptığı, Orta Doğu'daki çok

boyutlu ve taraflı diplomasisinin yerine Katar ile dostluğun aldığı ve hükümetin Orta Doğu konusunda çok ileri gittiği yönünde eleştiriler de bulunmaktadır. Son on beş yılda bütün bunlara rağmen CHP, insan hakları çerçevesinde ‘Yurtta sulh, cihanda sulh’ ilkesi ile Türkiye’nin ekonomik ayrıcalıklarına saygı çerçevesinde barışçıl bir dış politika geliştirmeyi önermektedir. Bu nedenle mevcut metinde olduğu gibi ‘Hamasi, kavgacı, dogmatik, şahsileşmiş ve maceracı’ dış politika anlayışından, yani AK Parti’nin eleştirileriyle şekillenen dış politika anlayışından vazgeçilmesi gerektiği söylenmiştir (Bölükbaşı, 2021).

Bu söylemler seçim beyannameleri ile birlikte değerlendirildiğinde CHP’nin dış politika anlayışının laik kimlik vizyonunun ayrılmaz bir parçası olduğunu anlamak kolaydır. Her şeyden önce, CHP’nin ‘Yurtta sulh, cihanda sulh’ anlayışına olan yakın bağlılığı nedeniyle statüko ve AB hedefini sürekli tekrarlama konusunda Batılı bir anlayışa sahip olduğunu belirtmek gerekir. Böylece resmi dış politika çizgisini korumaktadır. Bu söylemler değerlendirilirken öncelikle kimliğin içkin yönlerini açıklanması, bunların CHP’nin temel ilkeleri kapsamında yorumlanması ve ardından eleştirel yönlerinin incelenmesi gereklidir (Bölükbaşı, 2021).

CHP, önceden de aktarıldığı gibi, resmi ideolojinin taşıyıcısıdır ve dolayısıyla resmi ideolojinin dış politika vizyonunun savunucusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat bu söylemlerde resmi dış politikanın aksine Batıcılık kavramı seküler içerik ile doldurulmaktadır. Söylemlere bakıldığında Kılıçdaroğlu’nun kendi kimliğini inşa eden, karşı tarafı marjinalleştiren, metaforik ifadeler ve tarihsel analogilere başvurduğu bir retorik geliştirdiği ortaya çıkıyor. Burada çoğunlukla kullandığı kelime ‘bataklık’. Ayrıca Libya’dan bahsederken ‘Fizan çölleri’ veya ‘Libya çölleri’ diyor, yani ‘çöl’ kelimesini ön plana çıkarıyor. Bataklıklar ve çöller, insan yaşamına uygun olmayan ve kaçınılması gereken coğrafi oluşumlardır. Bu metaforik ifadeler aslında coğrafyayı yani Orta Doğu’yu bir başkası olarak inşa etmeyi mümkün kılmaktadır. Bu durumda da kendi konumunu ikili karşıtlıklar üzerinden inşa ediyor: ‘Onlar kötü, biz iyiyiz’. Bataklık veya çöl olarak nitelendirilen Orta Doğu’da İsrail dışındaki tüm devletlerin halkları ağırlıklı olarak Müslüman’dır ve Osmanlı İmparatorluğu’nun hüküm sürdüğü coğrafya burasıdır. Dolaylı olarak marjinalleştirilmiş coğrafyanın yapısı, içindeki ötekinin kimliğini de gösterir. Erken cumhuriyet döneminde farklı konumlandırılan İslam-Osmanlı geçmişi, artık dış politikadaki söylemler üzerinden hayata geçirilmekte ve AK Parti’ye yönelik ‘Osmanlıcılık’ suçlamalarında kimlik

eleştirisine maruz kaldığı görülmektedir. Burada ister askeri operasyonlar ister devletlerle iş birliği olsun AK Parti'nin bölgede inşa ettiği her politika, bir kimlik sorunudur, çünkü Orta Doğu coğrafyasında, yani öteki olarak konumlanan bir coğrafyada yer almaktadır. Bölge, bataklık veya çöl olarak tanımlanır ve doğru yer olarak görülmez. Öte yandan barışçıl bir dış politika ve statükonun çözüm olarak söylemlerin de sunulduğu görülmektedir. Irak, Suriye ve İran ile Orta Doğu Barış ve İş birliği Teşkilatı'nın kurulması, Mısır ve İsrail'in gözlemci üye olması tavsiye edilmiştir. Bu tavsiye, Mustafa Kemal Atatürk'e atıfta bulunularak meşrulaştırılır ve Kılıçdaroğlu, Atatürk'ün komşularla barışın dış politika için bir ön koşul olduğu söylemini kullanır. Atatürk'ü CHP'nin başkanı olarak adlandırması elbette doğaldır, çünkü Kemalizm partinin ideolojik temellerinden biridir ve Atatürk de partinin ilk lideridir. Aslında Libya'nın bir Osmanlı toprağı olması nedeniyle Atatürk'ün Trablusgarp savaşı sırasında Libya'ya gittiğini açıklayan Kılıçdaroğlu, Osmanlı döneminde sürgün yeri olarak bilinen bölgeye atıfta bulunmak için yine tarihi 'Fizan Çölleri' benzetmesini kullanmıştır (Bölükbaşı, 2021).

Bu söylemlerin içeriğinin tamamını AK Parti'ye yönelik çeşitli eleştirilerin oluşturduğu kimlik inşacı söylemler dışında, ana muhalefet partisinin lideri olması da anlaşılabilir bir durumdur. Türkiye'nin Suriye'de ÖSO için bir araç olarak kullanıldığını ve ÖSO'nun Milli Kuvvetler ile mukayesesi karşısında, "Atatürk Kuvayı Milliye'ye para mı ödüyor?" diye soran Kılıçdaroğlu, eski Libya lideri Muammer Kaddafi'ye hükümetin vefasız davrandığını ve 'Kıbrıs Barış Harekâtı' sırasında Kaddafi'nin Türkiye destek verdiğini unuttuğunu hatırlatmıştır. Ayrıca daha önce de belirtildiği gibi Türkiye'nin başta komşularıyla olmak üzere her alanda dış politikada barışçıl bir anlayışa dönmesini ve Orta Doğu'da arabuluculuk rolünü üstlenmesini isteyen Kılıçdaroğlu, Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin yalnız bırakıldığını vurgulamıştır. Sonuç olarak Kılıçdaroğlu, hükümeti sürekli uyardıklarını, AK Parti'nin bu konularda kendilerini dinlemediğini ve birçok devletle ilişkilerin anlamsız bir şekilde bozulduğunu düşünmektedir (Bölükbaşı, 2021).

Genel olarak CHP'nin Orta Doğu konusunda görüşleri bu şekildedir. Ancak CHP, Türkiye'nin Suriye'deki terör gruplarına yapacağı operasyonların TBMM'de oylanmış tezkerelerinde 'Evet' oyu kullanmış lakin çeşitli söylemlerde de bulunmuştur. Bunlardan bahsedecek olursak CHP Genel Başkanı Kılıçdaroğlu, Suriye'deki olayları ve iç savaşı bir iktidar-halk mücadelesinden ziyade kardeş kavgası ve mezhep

çatışması olarak tanımlamıştır. Kılıçdaroğlu, Suriye’deki iç savaşta Müslümanların birbirini AK Parti’nin verdiği silah lojistiği ile öldürdüğünü ve tarafların arasındaki çatışmanın arttığını savunmaktadır. Kılıçdaroğlu Suriye konusunda AK Parti’nin Batılı egemen güçlerin Orta Doğu’daki çıkarlarına göre hareket ettiğini savunan Kılıçdaroğlu, Erdoğan’ı Suriye’de akan kana göz yummakla ve akan kanın sebebi olmakla suçlamaktadır (Devran ve Özcan, 2016).

AK Parti hükümetinin Suriye’deki iç karışıklığı arttırdığını iddia eden CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu’na göre Suriye iç savaşındaki birtakım silahlı kişilerin bizzat AK Parti tarafından Suriye’ye gönderildiğini savunmuştur. Bu insanların ellerine silahın AK Parti tarafından verildiğini ve “Git orada kardeşini öldür” dediği iddiasını ortaya atan Kılıçdaroğlu, Suriye’deki tüm iç savaştan ve ölümlerden Erdoğan’ı ve dolayısıyla AK Parti’yi sorumlu tutmaktadır. Türkiye’nin iç huzursuzluğunun AK Parti’nin izlemiş olduğu mevcut Suriye politikasından kaynaklandığını ve Türkiye’nin tekrar huzura kavuşmasının AK Parti’nin bu politikasından vazgeçmesine bağlı olduğunu ifade eden Kılıçdaroğlu, Türkiye’nin Suriye konusunda ayrılıkçı politika yerine barışçıl ve özgürlükçü bir politika izlemesi gerektiğini savunmaktadır (Devran ve Özcan, 2016).

CHP grup konuşmalarında, Suriye’de meydana gelen olaylar konusunda Suriye yönetimi yerine AK Parti hükümetinin Suriye konusunda izlediği yol ve politikaları konu edinmiştir. AK Parti’nin kullanmış olduğu ‘Suriye rejimi, Esad rejimi’ gibi ayrılıkçı ifadeler yerine Suriye yönetiminin meşruluğunu kabul eden bir ifade ile Suriye veya Suriye yönetimi demeyi tercih eden Kemal Kılıçdaroğlu, Suriye’de meydana gelen olaylar ve iç çatışmaya karşı tarafsız pencerede olduklarını, Türkiye’nin de bu şekilde olaylara bakması gerektiğini ve Suriye konusunda buna göre bir politika izlemesi gerektiğini savunmuştur. CHP olarak Suriye’de meydana gelen iç çatışmalar konusundaki politikalarının ‘egemenliği, bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü korunmuş bir Suriye’ olduğunu savunmuş ve bunu sağlamak için BMGK daimi üyeleri, Arap Birliği, AB, İran ve Suriye’nin Arap komşularıyla Türkiye’nin katılacağı bir uluslararası konferans ile beraber yapılacak müzakereleri, Suriye’de meydana gelen olaylar ve yaşanan soruna çözüm olarak öne sürmüştür. Bu müzakerelerde Suriye hükümeti ve muhaliflerini Suriye’deki iç çatışmanın tarafları olarak gören CHP’nin, hangi tarafı haklı gördüğü konusunda fikir yürütmek zor olmaktadır. Zira Cenevre görüşmelerinde Suriye muhalefetine yasal temsilcisi olarak kabul edilen

Suriye Muhalif ve Devrimci Güçler Ulusal Koalisyonunun (SMDK) bileşenlerinden birisi olan ÖSO'yu terörist olarak tanımlamıştır. AK Parti'yi Suriye'de terörist olarak gördüğü bu gruplara yardım etmekle suçlamıştır. CHP'nin aslında bu söylemi Suriye yönetiminin meşru bir yönetim olarak gördüklerini göstermektedir. Bu ifadelerle birlikte aslında CHP, Suriye yönetimine üstü kapalı bir şekilde destek verdiklerini göstermektedir. Suriye yönetimini meşru görerek üstü kapalı destek vermelerini, CHP'nin devletçi siyaset anlayışının bir sonucu olarak görmek mümkündür (Devran ve Özcan, 2016).

3. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve Dış Politika

MHP, milliyetçi bir siyasi parti olması sebebi ile Suriye'de hem Esad yönetimine hem de AK Parti'nin silah desteğini alan ÖSO gibi gruplara karşı Suriye Türkmenlerini yerleştirmektedir. Devlet Bahçeli'ye göre Suriye'de meydana gelen iç savaşta Türkiye'nin destek vermesi gereken grup olarak Suriye'de bulunan Suriye Türkmenleridir. Suriye'de bulunan Türkmenlere lojistik sağlanmaması halinde Suriye'de bulunan YPG/PYD çizgisi, Suriye'nin kuzeyine kayacak ve bu durum Türkiye'nin Suriye sınırında büyük sorunlara yol açacaktır. MHP, CHP'den farklı olarak Esad yönetiminin meşruiyetini sorgularken ve Suriye yönetimi hakkında AK Parti ile görüş birliği içerisindeyken Suriye'de destek verilmesi gereken gruplar konusunda ise görüş ayrılığı içerisinde. Suriye'de iç savaşı bitirecek olanın yine Suriye yönetimi olduğunu ifade eden Bahçeli tarafların karşılıklı oturarak birbirlerine tavizler vererek anlaşılması gerektiğini savunmuştur (Devran ve Özcan, 2016).

MHP grup konuşmalarında AK Parti'nin Suriye'de izlemiş olduğu politikanın Suriye'nin kuzeyinde bulunan Kürt varlığının lehine olduğunu dile getirmektedir. MHP burada bulunan Kürt varlığının Türkiye sınırları için bir tehdit olarak görmektedir. AK Parti'yi de Suriye'de bulunan grupları ayrıştırıcı politikası sebebi ile Suriye'yi istikrarsızlaştırarak Türkiye için sınırlarda tehditlerin doğmasına sebebiyet vermekle suçlamaktadır. Genelde Arap Baharı çerçevesinde Orta Doğu'da meydana gelen olayları örnek alarak özelde ise Suriye'de yaşanan iç savaşın Türkiye'deki bölücü çevrelere ve terör örgütlerine örnek olabileceği konusunda uyarı yapılmıştır. MHP'nin genel başkanı Devlet Bahçeli 'siyasi bölücü' olarak gördükleri HDP'nin Suriye'de yaşanan olayları örnek alarak Türkiye içerisinde ayaklanma çağrısı yaptığını ifade etmiş ve AK Parti'nin Suriye'de iç savaşta taraflı davranmasını eleştirerek

odaklanması gereken konunun Türkiye sınırında meydana gelebilecek tehditler ve Türkiye içerisinde oluşabilecek iç çatışmalar olması gerektiğini vurgulamıştır. MHP, Suriye konusundaki bu tarafsız yaklaşımı Türkiye'nin de içinde bulunduğu benzer etnik sorunlarına dayandırmaktadır. Suriye'de meydana gelen iç savaşın sorumlusu olarak Küresel Batılı güçleri işaret eden Bahçeli, Suriye'de meydana gelen iç savaşın yakın zamanda Türkiye'de meydana gelebileceğini ifade etmektedir. Bu sebeple Türkiye'nin Suriye politikası noktasında Misak-ı Milli sınırlarını korumaya yönelik bir politika izlemesinin daha sağlıklı olacağını ifade etmiştir. MHP'nin Suriye'de yaşanan iç savaşa sebep olarak 'Batılı güçleri' görmesi noktasında CHP ile sorunun kaynağı açısından görüş birliğinde olduklarını göstermektedir. Muhalefet partileri olarak CHP ve MHP iç savaşın kaynağı olarak 'Batılı güçlerin' karşısında konum almasını isteyerek Türkiye'nin Suriye yönetiminin yanında bir politika izlenmesini önermektedir (Devran ve Özcan, 2016).

4. Halkların Demokratik Partisi (HDP) ve Dış Politika

Suriye'de yaşanan olayların ve iç savaşın sebeplerinden birisi olarak AK Parti'yi gören HDP ise Suriye'nin kuzeyini Kürdistan olarak tanımlayarak Suriye konusunda buna göre politikalar izlemiştir. AK Parti'nin Suriye'deki iç savaşın tarafları arasında yer almasını eleştiren HDP, AK Parti'nin bu şekilde bir politika izlemesini Suriye'deki savaşı Türkiye'ye taşıyacağı söyleminde bulunmuştur. AK Parti'yi Suriye'deki ayrılıkçı grupların işbirlikçisi ve destekçisi olmakla suçlayan HDP, Suriye'deki iç savaşta çözümün ancak Rojava'da kurulan Kürt yönetiminin örnek alınarak çözüme ulaşabileceğini düşünmektedir. AK Parti'nin Suriye politikasının temelini Alevi karşıtlığı üzerinden ele aldığını söylemiş ve ayrıca Suriye Kürdistanı, emperyalizme teslim olmayacaktır gibi söylemleri dile getirerek aslında Suriye'deki olaylara bölgesel olarak ele aldıklarını göstermişlerdir (Devran ve Özcan, 2016).

HDP, Suriye'deki yönetimi 'Esad Diktatörlüğü' olarak tanımlarken, Suriye'deki muhalifleri ise selefi çeteler olarak tanımlamaktadır. Bunların yanında Kuzey Suriye'de çoğunluk olarak bulunan Kürtleri ise bu iç savaşın meşru ve haklı tarafı olarak tanımlamıştır. HDP, 'Rojava Devrimi'ni egemen batılı devletlerin bölge inşasına karşı büyük bir devrim ve başkaldırı olarak görürken, AK Parti'yi ise egemen batılı devletlerin bölgesel inşasında yakın karakol destekçisi olarak görmektedir. HDP, Suriye'de yaşanan iç savaşı ve olayları ancak Rojava Kürdistanı gibi demokratik bir

şekilde sona ereceğini savunmaktadır. HDP'nin Suriye Yönetimi'ne karşı savaşan grupları cihatçı çeteler olarak görmesi ve tanımlaması, bu grupları meşru olarak görmediklerini ve YPG/PYD'yi yaşanan iç savaşta yönetimin meşru muhatabı olarak gördüklerinin işaretidir. DEAŞ örgütüne karşı mücadele ve direniş sergilediği ileri sürülen YPG ile beraber savaşan grupları, Suriye halkının meşru temsilcisi olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca HDP tüm küresel ve bölgesel güçleri ve grupları Kürt halkının kendi geleceğini kendi belirleme hakkını tanımaya çağırmıştır. Bu çağırının tanınmaması halinde ise 'Suriye'de yaşanan iç savaşların ve olayların Türkiye'ye ve Kürdistan'ın tüm parçalarına sıçrayacağı' uyarısı yapılmıştır (HDP MYK, 2014). HDP, Suriye iç savaşında bütüncül yaklaşım yerine daha özel olarak ayrılıkçı Kürt milliyetçiliği temelinde bir söylem geliştirmiştir. Suriye'deki iç savaşın taraflarından olan ayrılıkçı Kürt gruplar ile Türkiye'de yaşanan Kürt sorunu aynı çerçeveye alınmış ve Suriye'deki Kürt gruplarının iç savaşta talep ettikleri adımların atılmaması halinde Suriye'deki şiddetin ve iç savaşın Türkiye'ye de sıçrayacağı ima edilmiştir. HDP'nin Suriye sorununa çözüm olarak sundukları önerilerinden Türkiye'ye yönelik ayrılıkçı politikaları ortaya çıkmaktadır. Böylelikle Suriye'nin kuzeyinde kurulmasını istedikleri bağımsız Kürdistan planlarının bir uzantısını da Türkiye'de istediklerini ve ima ettikleri düşünüldüğünde Türkiye'nin YPG/PYD'ye karşı atmış olduğu adımlar ve izlemiş olduğu politikaların arka planı da anlaşılabilir (Devran ve Özcan, 2016).

HDP, Suriye'de iç savaşa çözüm olarak sundukları laik, demokratik çözüm önerisinin ancak Rojava Özerk Bölgesi modelinde olacağını savunmaktadır. Mevcut görünümde Suriye yönetimi, ÖSO, Radikal İslamcı Gruplar olarak adlandırdığı DEAŞ ve YPG'nin tarafı olduğu çatışmalarda HDP, Suriye'de YPG hariç bütün silahlı grupları bölgeden temizlenmesi gerektiğini ifade ederek bu grupların varlığının meşru olmadığını ifade etmişlerdir. HDP'nin Suriye konusunda izlemiş oldukları politikadan anlaşılan, HDP'nin Suriye iç savaşında Suriye'nin kuzeyinde bulunan Kürtlerin çıkarları haricinde bölgeyle ilgilenmedikleridir. AK Parti'yi Suriye'deki iç savaşta cihatçı çetelere silah ve lojistik destekle suçlayan HDP, Türkiye'deki Kürtler ile Suriye'nin kuzeyinde bulunan Kürtler arasında bağ olduğunu söylemektedir. Türkiye'nin Suriye'deki Kürtlerin meşruluğunu tanıması gerektiğini söyleyen HDP, bu söylemi aynı zamanda üstü kapalı bir şekilde Türkiye'deki Kürtler için söylemektedir. HDP, Kürtlerin özgür bir iradelerinin olduğunu vurgulayan

söylemlerinde Suriye’de yaşanan iç savaşın Türkiye’de de bir benzerinin olabileceğini söylemiştir (Kobanê Kriz Koordinasyonu, 2014). Suriye’de Alevilere, Şiilere, Araplara ve Kürtlere büyük haksızlık yapıldığını ifade eden HDP, bu haksızlığın ve dökülen kanların failini gizleyerek Suriye yönetiminin yaşanan iç çatışmadaki rolünü görmezden gelmektedir (Altınışik, 2014). Suriye yönetiminin Kuzey Suriye’deki Kürt grupları ile doğrudan savaştan kaçtıkları ve Suriye yönetimi ile YPG/PYD arasında üstü kapalı bir çatışmasızlık anlaşması olduğu bilinmektedir (Devran ve Özcan, 2016).

5. Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) ve Dış Politika

TSK’nın dış politikaya yaklaşımına bakıldığında, TSK’nın uluslararası ilişkileri ve dış politikayı savunma, strateji ve güvenlik açısından değerlendirdiği ve dış politikayı tarihsel olarak bir iktidar mücadelesi biçiminde gördüğü ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan Horde, Türkiye’nin sürekli tehdit altında olduğunu düşünmektedir. TSK, Türkiye’nin gelişimini ve güç kazanmasını istemeyen çevrelerin tehditleri sebebiyle dış politikayı da en yetkin alanlarından biri şeklinde görmektedir. Bu düşünce tarzı ‘güvenlik devleti’ anlayışına yol açar ve dış politikayı salt güvenlik anlayışına bağlı kalmaya zorlar. Ayrıca siviller dış politikaya genel olarak ekonomik, psikolojik ve siyasi açıdan ve diplomasi açısından yaklaşmaktadır. Ordunun eğitiminin ve işlevinin gereği olarak asker zihniyeti, dünyayı güvenlik açısından algılayan yaklaşımı sebebiyle dış politikada güvenlik odaklıdır. Bu yaklaşım, genel anlamda dost ve düşman ayırımına dayanmaktadır ve flu tonlar nadirdir. Bir asker için hasım bir ‘düşman’dır. Askeri düşünce; masum eleştiri ve yargıları bile ciddi bir tehdit biçiminde algılayabilir (Uzgel, 1997:23).

Cumhuriyet sonrası ordunun genel seyri incelendiğinde, ordunun Türk siyasi hayatı ve dış politikasındaki yerini belirlemedeki etkisinin ve ağırlığının yanı sıra karar alma süreçlerinde etkin bir oyuncu olarak yer aldığı ortaya çıkmaktadır.

a. 1923-1950 arası dönem

Erken cumhuriyet döneminde ordu yalnızca teknik konular ile dış politika oluşumuna katkısı sağlamaktaydı. Bu dönemin ilk yarısına kadar Atatürk orduyu siyasi arenadan uzak tutmaya çalıştı. Dolayısıyla ordu da dış politika alanından dışlandı. Bunun sebeplerinden biri de Atatürk’ün askerleri iç ve dış politikadan korumak istemesidir. Bu tutumu İnönü’de devam ettirdi. Ordunun siyasî hayattan dışlanmış ve

siyasî iktidarın gölgesinde kalmış olması, ülke yönetiminin hâlihazırda CHP veya asker kökenli İnönü'nün elinde olduğu şeklinde yorumlanmaktadır (Uzgel, 2001: 76). Sonunda, tek parti döneminde hükümet ordu üzerinde karşı konulmaz bir kontrol kurmayı başarmıştır (Şen, 1996: 23).

Öte taraftan Atatürk ve İnönü 1944'e kadar Genelkurmay Başkanı olan Fevzi Çakmak'ın yardımıyla orduyu kontrol altında tuttular (Uzgel, 2001: 76). 1944 senesinde 4580 sayılı Kanun'un kabulüyle özerkliğine son verilerek Genelkurmay Başkanı Başbakan'a bağlı hale getirilmiştir. Genelkurmay Başkanlığı'nın sivil otoriteye tabi kılınma eğilimi, 1949'da çıkarılan '5398 sayılı Kanun' ile daha da kısıtlanmış ve 1960'a değin 'Milli Savunma Bakanlığı'na (MSB)' bağlı olarak kalmıştır (Arslan, 2008: 36).

b. 1950- 1960 arası dönem

1950'lere kadar siyasi iktidar ve ordu arasındaki ilişkide herhangi bir sorun yaşanmadı. Menderes döneminde TSK'nın dış politikadaki rolü kendi alanında olduğu kadar iç politikada da arka planda kalmıştır. Bu dönemde Türkiye'nin NATO üyeliği ve Bağdat Paketi, ordudaki karar alma sürecine teknik olarak katkıda bulunsada dış politika kararlarındaki ağırlığını söylemek mümkün değil. Menderes'in "orduyu gerekirse yedek subaylarla idare ederim" açıklaması ve Kore'ye gönderilecek askeri birliğin kapasitesi ve büyüklüğü belirlenir iken Genelkurmay Başkanlığı'nın görüşünün dikkate alınmaması bunun delillerindendi (Uzgel, 2001: 77).

Ancak Milli Birlik Komitesi (MBK) yönetimi, 1960 yılında iktidara geldiğinde ordunun siyasi sistemdeki konumunu güçlendirmekle kalmamış, aynı zamanda askerlerin siyasi sistemi şekillendirmesine olanak sağlayacak dengeleme mekanizmalarının oluşmasına da katkı sağlamıştır. Bu dönemde askerler iç politikaya müdahale ederken aynı zamanda da dış politika gibi ulusal güvenliği ilgilendiren konularda hareket alanına sahip olmuşlardır (Uzgel, 1998: 314). Bu da dolayısıyla sivil idarenin dış politika kararlarının şekillenmesinde TSK'nın gölgesinde kalacağını göstermiştir.

c. 1960-1980 arası dönem

27 Mayıs 1960'ta başlayan süreç, dış politikanın şekillenmesinde bir dönüm noktasıdır. Darbe sırasında hükümeti devralan MBK, dış politikanın kontrolünü de elinde tutmuştur. Aynı zamanda bu dönemde Dışişleri Bakanlığı'na profesyonel bir

bürokratin (Selim Sarper) seçilmesi, bakanlığın dış politika koordinatlarını oluşturan bir kurum değil, teknik konularda yardımcı olacak bir kurum şeklinde görüldüğünün bir göstergesi olmaktadır (Uzgel, 2001: 78). Belirli bir süreden sonra yönetimin sivilere geçeceği düşünülür ise bu seçimler aslında dış politikanın geleneksel çizgisinde devam etmesi gerektiği anlayışının ve Dışişleri Bakanlığı bürokrasisinin desteğinin bir sonucudur. Aslında yönetimin programında ‘Yurtta sulh, cihanda sulh’ ilkesi dışında hiçbir dış politika hedefi ve anlayışı yer almıyordu. Aynı zamanda o dönemdeki birçok iç sorun sebebiyle MBK yönetimi dış politikaya girme fırsatı bulamamıştı. Ancak darbeden sonra iki yıl boyunca dış politikada sadece ordu karar aldı (Aknur, 2010:130).

Yeni Anayasanın 70. maddesi MBK üyelerine doğal senatör olma hakkını tanıırken, 110. madde Genelkurmay Başkanlığı'nın yeni statüsünü belirlemektedir. 111. madde anayasayı geçmişe nazaran daha özerk hale getirmekte ve 70. madde Cemal Gürsel'in Cumhurbaşkanı seçilmesinin garantisi vermektedir (Yazıcı, 1997: 76) Bu kararlar, aslında ordunun sistemdeki yerini sağlamlaştırdığının ve dolayısı ile dış ve iç politikada karar alma sürecinde etkin bir yer alacağının göstergesiydi. 27 Mayıs'ta MBK dış politika ile çok ilgilenmese de Kemalist ideolojinin dış politika görüşlerine bağlı olan ve Batı ile ilişkilerini Kemalizm'in bir talebi olarak gören TSK, Avrupa'yla ilişkilerle de ilgilendi. 1960'larda Başkan Gürsel, yaptığı açıklamalarda Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) kesinlikle gireceğini belirtmişti. TSK'nın ana katkısı, 1971'de Ek Protokol'ün onaylanmasıydı. TBMM tarafından reddedileceğine inanılsa da 12 Mart'ta protokolün imzalanmasıyla bürokrasinin protokole açık muhalefeti sona erdi. Böylece 12 Mart Muhtırası sayesinde bir anlamda protokol onaylanmış oldu (Alış, 2001: 203-204). Burada görüldüğü gibi TSK, yasama organının dış politika davranışına dolaylı olarak müdahale etmektedir.

d. 1980-1983 arası dönem

1980'lerde 12 Eylül darbesinin ardından TSK, sivil siyasi iktidarın kontrolünü yeniden ele geçirdi. Askeri yönetimin dış politikaya yansımaları, ilk olarak 27 Mayısçılar gibi 12 Eylül darbesinin profesyonel bir diplomat olan İlter Türkmen'i dışişleri bakanı olarak atamalarıdır (Uzgel, 2001: 80). Aynı zamanda askeri yönetim, yeni Anayasa ile Milli Güvenlik Konseyi'nde (MGK) yeni düzenlemeler yaparak konumunu daha da güçlendirmiştir. Daha doğrusu, askeri yönetim yıllarında, siyasi hayatı ve dolayısıyla sonraki dönemlerde dış politikayı daha fazla etkileyen kurallar

kabul edildi. Böylece 12 Eylül müdahalesi, Türkiye'nin dış politikasının yanı sıra sosyal ve siyasi yaşamının da artık TSK'nın 'milli misyonunun özgün anlayışı tarafından belirleneceği anlamına gelmektedir (Aydın, 1998: 2).

Ayrıca askeri yönetimin başında bulunan Kenan Evren'in Cumhuriyet döneminden bu yana izlenen geleneksel dış politikanın ana çizgisinden sapmadığı, maceraperest yabancı politikacılardan da uzak durduğu ileri sürülmektedir. Ancak Batı Avrupa ile ilişkileri bozan 1980 darbesi, Evren'i başka alternatifler aramaya zorladı. Bu süreçte uluslararası yalnızlıktan kurtulmak için Orta Doğu ülkeleri, ABD ve İslam ülkeleri ile ilişkiler geliştirmeye çalıştılar. Nitekim Evren, Türkiye'nin ilk Cumhurbaşkanı olarak İslam Konferansı Teşkilatı'na katılmıştır (Aydın, 1998: 38–39). Ayrıca MGK Başkanı Evren, kişisel kararı ile Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına dönmesine izin verdi (Uzgel, 2001: 80). Özetle Evren, MGK'daki kararlarda etkin bir figür olmuştur.

e. 1983-1993 arası dönem (Özal dönemi)

1983 yılında siyasi kontrol sivil halka, daha doğrusu 'Ana Vatan Partisi (ANAP)'ne geçti. Ancak bu dönemde sivil-asker ilişkileri ve dış politika açısından karar alınırken geleneksel dış politika çizgisinden sapmalar gibi dış politika konuları tartışılmıştır. Özal döneminde, Genelkurmay Başkanı'nın atanmasına müdahale edilmesi, Genelkurmay'ın bakanlığa bağlanması gerektiği görüşünün öne çıkarılması gibi karar alma mekanizmasında askerlerin ağırlığının azaltılmasına yönelik girişimlerde bulunulmuştur (Uzgel, 2001: 83-84).

Aynı zamanda Özal'ın Kıbrıs ve Kürt sorunlarına farklı yaklaşımı, Birinci Körfez Savaşı'ndaki kriz sırasında Kürt sorununa çözümün yanı sıra bu bağlamda belirli ekonomik faydalar elde etmeye yönelik düşünce ve girişimleri bireysel olarak da dikkat çekmiştir. Bu dönemde dış politika, her zaman TSK'dan karşı direnişle karşılaşmıştır. Aslında Özal'ın bu girişimleri dönemin Genelkurmay Başkanı, Dışişleri Bakanı ve Savunma Bakanı'nın istifalarına neden olmuştur. Dış politikanın görece daha sivil bir nitelik kazandığı bu dönem de demokratik karar verme sürecinden daha da uzaklaşmış ve büyük bir 'tek el' ortaya çıkmıştır. Nitekim Körfez Krizi sırasında Özal'ın dış politikasına karşı ordunun direnişi, ordunun sonraki dönem için dış politikadaki meşruiyetini güçlendirdi (Uzgel, 1998:321- 326).

Öte yandan, 1990'ların sonlarına doğru etkili olacak değişime odaklanmak gerekiyor. 1980'li yıllardan itibaren Özal döneminde ivme kazanan neoliberal siyaset, 1990'lı yıllarda siyasal hayatı daha doğrudan etkilemeye başlamıştır. Türk burjuvazisinin uluslararası kapitalizme entegre olması, Anadolu sermayesinin uluslararası sermayeye katılmak istemesi, güçlü devlet geleneklerine sahip bir ülkede TSK'nın ayrı bir güç merkezi olması ve gündemi engelleyen pozisyonundan rahatsız olmamıştır. Özellikle Kürt ve Kıbrıs sorunları, Türk-Yunan ilişkileri ve insan haklarının korunması gibi alanlarda farklı siyasi seçeneklere yer verilmemiştir (Uzgel, 1998:321- 326).

Özal'ın tartışmalı iç ve dış politikayı silahsızlandırma çabaları aslında 24 Ocak kararlarıyla bağlantılıdır. 24 Ocak kararları sebebiyle isteksiz olsa da dış politikada güvenliğin önceliğinden ekonominin önceliğine geçmek zorunda kaldı. 1982 Anayasası'nın kabulü ile MGK'nın siyasi sistemdeki gücü artırılmış olsa da bu döneme büyük önem veren Özal, dış politika konusunda birçok kararı kendisi almış ve Dışişleri Bakanlığı'nın dış politika konularında karar vermesine izin vermemiştir (Aknur, 2010:130-131).

1990'lı yıllarda TSK'nın dış politikada karar alma etkinliği artık yadsınamaz bir biçimde ortadadır. Önceden belirtilen sebeplerle ve dönemin gerçekleri göz önüne alındığında, ordu artık dış politikada karar almada etkin ve bunu daha açık bir biçimde yapabilmektedir (Uzgel, 1998: 318). Özellikle üst düzey subaylar için Dışişleri Bakanlığı'nın sorumluluğunda olan dış politikayı değerlendirmek ve dış politika açıklamalarında doğrudan muhatap devlete yönelik açıklamalar yapmak norm haline geldi (Uzgel, 1997:25).

Küreselleşmenin yanlış anlaşılmasından kaynaklanan algılar, PKK ile yurtiçinde ve yurtdışında mücadelenin yoğunlaşması, siyasal İslam'ın yükselişi gibi olaylar, 1990'larda askerin siyasi sistemdeki konumunu güçlendiren olaylardı. 28 Şubat davasıyla birlikte askerlerin siyasi tasarımı ve hegemonik gücü siyasi yaşamın hemen her alanına yayılmış ve doruk noktasına ulaşmıştır (Uzgel, 2004: 25). 1990'lı yıllarda Türkiye'de 13 dışişleri bakanının değiştirildiği bir dönemde, siyasi gücün politika belirlemediği bir ortamda ve TSK'nın tarihi misyonu göz önüne alındığında, bu boşluğu ordunun doldurması normaldir. Aynı zamanda bu dönemde TSK, Dışişleri Bakanlığı'na bağlı dairelere benzeyen 'Kıbrıs Rum Dairesi' ve 'Avrupa Birliği Çalışma Grubu' gibi dış politika ile ilgili birimler kurmuştur. Bu dönemin en önemli

özelliği TSK'nın 1990'lı yıllar öncesinde tanımlanan dış politika çizgisinden sapmayı engelleyen bir özelliğe sahip iken, 1990'lı yıllardan sonra dış politikada biçimlendirici ve belirleyici bir işlev görmesidir (Uzgel, 2001:87).

Bu kapsamda 1980'li ve 1990'lı yıllarda Refah, ANAP ve Doğrüyol hükümetleri TSK'nın belirlediği dış politika çizgisini aşamamış ve Türkiye'nin güvenliği kapsamında geleneksel dış politikada herhangi bir değişim yapamamıştır. Örnek olarak; “Özal'ın askerlerin geri çekilmesi ve azaltılması gibi Kıbrıs konusunda istediğini yapamaması ve Çiller'in iktidara geldikten sonra Kıbrıs ve Kürt sorununa ilişkin çözüm ve önerilerinden geri adım atması iktidara değinilecek örneklerden bazılarıdır” (Uzgel, 1998:317-318).

Öte yandan, Refahyol'un politikaları hemen hemen tamamıyla TSK tarafından belirlendi. Özellikle İsrail ile ilişkiler bu dönemde zirve yapmıştır. Türkiye ile İsrail arasında 1996 yılından sonra güçlenen yakınlaşma Refahyol'un muhalefetine karşın devam etmiştir (Özkan 2000: 84; Özkan 2002: 53). Partisinin ideolojik yapısında anti-Siyonist söylemi bulunan Erbakan, İsrail'e F-4 uçağı ihalesi verilmesi, silah sistemleri ve tank modernizasyon projelerinin satın alınması, modernizasyon için gerekli bir kredi anlaşmasının onaylanması gibi konularda her türlü rolü üstleniyordu. Savaş uçakları ve İsrail ile ortak tatbikatların organizasyonuna ne kadar direnirse dirensin, bunları içeren anlaşmaları imzalamak zorundaydı. Bu anlaşmaların muhtevası ve mahiyeti TSK'nın inisiyatifinde belirlenmiş ve nihai kararlar her zaman Genelkurmay Başkanlığı'nın talebi doğrultusunda alınmıştır (Özcan, 2002: 550).

Ecevit döneminin sonunda ve AK Parti'nin ilk senelerinde patlak veren II. Körfez krizi sürecine TSK öncülük etti. 2003 Körfez Krizi sırasında Genelkurmay, Türkiye'nin kırmızı çizgilerini belirlemede hükümetten daha fazla etkiye sahipti. Ecevit döneminde; Ecevit'in sağlık sorunlarının, koalisyon hükümetinin uyumsuzluğunun, seçimlere yaklaşılmış olmasının ve savaş gibi bir olgunun TSK'yı etkilemesinin orduya damgasını vurduğu söylenebilir. Öte yandan, yeni bir hükümetin (AK Parti hükümeti) kurulması ile beraber, ulusal güvenliği büyük ölçüde ilgilendiren bir konuyu benimsemesi, AK Parti'nin ilk senelerinde TSK'nın etkinliğini sürdürmeye zorladı. Kısacası bu dönemdeki karar alma sürecinin hemen hemen tamamının TSK tarafından oluşturulduğu gözlemlenmektedir. Fakat Amerikan askerlerinin Türkiye'den Kuzey Irak'a geçişine izin veren bir yasa tasarısının Meclis'te reddedilmesi, TBMM'yi belki de hiç olmadığı kadar çok karar alma mekanizmasında

aktif rol oynamaya sevk etti. 1960'lı yıllarda başlayan Türk dış politikasının belirlenmesinde ve uygulanmasında TSK'nın önemi, 1980'li yıllarda ortaya çıkan ve 1990'lı yıllarda daha da belirginleşen yukarıdaki nedenlerle siyasi hayatın ve karar alma süreçlerinin daha militarist bir dönüşüme uğramasına yol açmıştır. Özellikle 1990'larda askerlerin dış politika kararlarının alınması sürecine demokratik ve aktif olmayan katılımının o dönemin siyasi hayatını, dış politikanın demokratikleşmesini ve rasyonel karar alma sürecini olumsuz etkilediği ifade edilebilir (Aksu, 2003).

f. 2003'ten günümüze

Tarihsel sürecin gösterdiği gibi, TSK'nın dış politika kararlarının alınması süreçlerindeki etkinliği, iç siyasi hayattaki etkinliği ile doğru orantılıdır. Bu bağlamda 2003 yılından sonra TSK'nın dış politikadaki etkinliğini iç politikadan bağımsız olarak analiz etmek mümkün olmamaktadır. Bu sebeple TSK'nın yeni dönemde dış politikadaki etkinliği, iç politikadaki önemi sorusuyla bağlantılı biçimde incelenecektir. II. Körfez Krizi sırasında TSK'nın ağırlığı öne çıkarken, 2000 yılından sonra dış politikada askerden arındırma sürecinin hızlanmasından biri de Türkiye'nin siyasi dinamiklerinin büyük ölçüde AB üyeliği etrafında biçimlenmesidir. AK Parti hükümeti reformlarla tam üyelik görüşmelerini hedeflemiştir ve 2005 yılında tam üyelik görüşmelerine başlanmıştır. Bu dönem doğal olarak temel hak ve özgürlüklerin genişletilmesi, insan haklarına saygı ve iç politikada azınlıkların korunması gibi reform programlarını da içeriyordu. Türkiye'de siyasi alanı ve siyasileri silahsızlanma yönünde etkilemiştir. Devlet yapısını askerden arındırma çabaları ve siyasi karar alma süreçlerinin askerden arındırılması için atılması gereken adımlar, TSK'yı reform sürecinin nesnesi ve öznesi haline getirmiştir. TSK bir değişim sürecinden geçse de artık değişmesi gereken bir aktör halini almıştır (Balancar ve Elmas, 2009: 184).

2002 yılında iktidara gelen AK Parti, meşruiyet zemininin güçlendirilmesi için AB sürecini hızlandırmaya odaklandı. Öte yandan AK Parti iktidarı döneminde elde edilen ekonomik çabalar ve başarılar AK Parti'ye yönelik şüpheleri bir nebze de olsa azalttı. Aynı zamanda sivil siyasi şahsiyetlerin sürekli sorgulandığı 1960'lı yıllardan itibaren süreç tersine dönmüştür ve artık ordu sorgulanmıştır. 2000'lerin ortalarından itibaren TSK'nın siyasi rolü ve sistemdeki ayrıcalık sahibi konumu irdelenmeye başlanmıştır. Bu sorgulama süreci, sivil yargı tarafından askeri darbeye teşebbüs etmekle suçlanan emekli kuvvet komutanları ve hareketin destekçileri olduğu iddia edilen diğer kişiler hakkında davaların başlaması ile eşi görülmemiş bir ivme kazandı.

Duruşma kapsamında, kuvvet komutanlığı yapan emekli ve faal generaller başta olmak üzere çok sayıda emekli ve faal subay tutuklandı. Yargılama sırasında ortaya çıkan ilişkiler ağı, TSK'nın toplumun büyük bir kesimi için laiklik ya da milli bütünlük gibi değerler adına siyasete karıştığı yönündeki iddiaların imajını ve inandırıcılığını sarstı (Demirel, 2010: 8- 9).

Bir kez daha AK Parti hükümetinin cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesindeki sessizliği ve 27 Nisan'da Genelkurmay Başkanlığı'nın internet sitesinde yayınlanan laiklik konulu basın açıklaması, Türk ordusu için bir prestij kaybı ve yenilgi olarak görüldü (Demirel, 2010: 17). Öte yandan 27 Nisan açıklaması, TSK'nın iç siyasette belirleyici olma arzusunu gösterir niteliktedir. 2000'li yıllardan sonra TSK'nın hem iç hem de dış politikadaki etkinliğinin azalmasındaki bir diğer faktör de Soğuk Savaş sonrası yeni dünya düzeninde ABD'nin oluşturmak istediği devlet yapısını TSK'nın anlayamamış olmasıdır. Ayrıca dünyada neoliberal politikaların oluşması ve bu politikayı sekteye uğratacak statüko yapılarının ortadan kaldırılması önemli etkenlerden biridir. Neoliberal anlayış siyasetten ticari alana pek çok değeri aktarırken, devletlerin dış politikadaki siyasi önceliği güvenlikten çok ticari bir bakış açısına doğru evrilmiştir (Eralp, 2002: 241-245).

Bu kapsamda ulusal cumhuriyetçi bir yönetim yapısına sahip devletlerin dünyadaki değişim ve dönüşüm süreçlerine ve küresel sermayenin istediği alanları kapatan veya engelleyen yapısal ve siyasi aktörlerin ortadan kaldırılması sürecine uyum sağlamaları gerektiği gerçeğidir. Bu gerçek Türkiye'yi de etkiledi. Bu evrimsel süreçte TSK'nın Türkiye siyasi hayatındaki aktif rolü de kesintiye uğramış ve TSK dış politika sürecinin dışına itilmeye başlanmıştır. Ayrıca, 1994 yılından bu yana tartışılan insan güvenliği yaklaşımı, güvenlik anlayışını tek boyutludan, çok boyutlu anlayışa kaydırmıştır. Sonuç olarak bu yaklaşım, dış politikanın yalnızca güvenlik olarak algılayan devletlerin dış politika algılarında bir değişiklik gerektirmiştir. Siyasi hayattaki istikrarsızlık ve diğer sebeplerin, Türkiye'deki koalisyon hükümetlerinin fazlalığı nedeniyle TSK'yı Türkiye siyasi hayatında aktif bir oyuncu olmaya zorlamaktadır. AK Parti hükümetinin 2002'den bu yana askerden arındırma yönündeki baskın hamleleri, TSK'nın bazı tepkilerini tecrit etmesine izin verdi. Bu durum dolaylı olarak dış politikayı da etkilemiştir (Aksu, 2003).

6. Türkiye Büyük Millet Meclisinde (TBMM) 2011-2018 Yılları Arası Partilerin Milletvekili Dağılımları

Egemenlik, kayıtsız şartsız milletindir ifadesi ile 23 Nisan 1920 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin anayasal devlet organı olarak kurulmuştur. Millete ait egemenlik yetkisini kuvvetler ayrılığı prensibi ile kullanır. TBMM genel seçimleri beş yılda bir, eşit, tek dereceli, genel oy esaslarına göre yapılır. Seçilen Milletvekilleri, anayasaya bağlılık yemini ederek görevlerine başlarlar.

a. 12 Haziran 2011 Türkiye Genel Seçimleri

2011 Haziran'da yapılan seçimlerde AK parti %49,83, CHP %25,98, MHP %13,01 ve Bağımsız adaylar %6,57 oy yüzdesi almışlardır ve bu oy yüzdelerinin karşılığı olarak AK Parti 327, CHP 135, MHP 53, Bağımsızlar 35 milletvekilleri ile TBMM'de yerini almışlardır. AK Parti tek başına CHP, MHP ve bağımsız adayların toplamından daha fazla sayıda TBMM'de sandalye sayısına sahiptir (Haberler, 2011).

b. 7 Haziran 2015 Türkiye Genel Seçimleri

2015 Haziran'ında yapılan Türkiye genel seçimlerinde 56.608.817 seçmen sandığa gitmiş ve AK Parti %40,87, CHP %24,95, MHP %16,29, HDP %13,12 oy yüzdeleri almıştır. Bu yüzdeler karşısında TBMM sandalye dağılımı ise AK Parti 258, CHP 132, MHP 80, HDP 80 milletvekili şeklinde olmuştur. AK Parti 2015 seçimiyle 2011 seçimlerinde TBMM'de el ettiği sandalye sayısındaki çoğunluğu kaybetmiştir (Haberler, 2015).

c. 1 Kasım 2015 Türkiye Genel Seçimleri

7 Haziran 2015'te yapılan genel seçimler sonrasında bir sonraki seçimler 2019 Haziran'ında yapılması gerekirken Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan erken seçim kararı almış ve 1 Kasım 2015'te Türkiye erken seçime gitmiştir. 56.949.009 seçmenin sandığa gittiği seçimde AK Parti %49,50, CHP %25,32, MHP %11,90, HDP %10,76 oy yüzdesi almıştır. TBMM'de dağılımda ise AK Parti 317, CHP 134, MHP 40, HDP 59 sandalye sayısına sahip olmuşlardır. Bu erken seçim sonucunda ise AK Parti hükümeti Haziran 2015 seçimlerinde kaybetmiş olduğu milletvekili sayısındaki çoğunluğu bu seçimde tekrardan kazanmıştır (Haberler, 2015).

d. 24 Haziran 2018 Türkiye Genel Seçimleri

2017 yılında yapılan Türkiye Anayasa değişikliği referandumu ile bazı değişikliklerin yürürlüğe girdiği seçimdir. TBMM’de milletvekili sayısı 600’e çıkarılmıştır. Ayrıca ilk defa Cumhurbaşkanlığı halk oyu ile seçildiği seçim olmuştur. Milletvekili seçim istatistiklerinde AK Parti %42,6, CHP %22,6, HDP %11,7, MHP%11,1, İYİP %10 oy oranları almıştır. Bu bağlamda AK Parti 290, CHP 146, HDP 68, MHP 49, İP 47 milletvekili ile TBMM temsil hakkı kazanmıştır. Mevcut milletvekilleri sayısına bakıldığında AK Parti bu seçimde TBMM’de çoğunluğu kaybetmiş olmasına rağmen MHP ile Cumhur İttifakı yaparak mecliste mevcut gücünü korumuştur (Haberler, 2018).

C. Bağımlı Değişken Olarak Suriye’nin Kuzeyine Gerçekleştirilen Sınır Ötesi Harekâtlar

Türkiye jeopolitik konumu gereği Asya kıtası ve Avrupa kıtası arasında bağlantı olmakla beraber dinsel, mezhepsel, ırksal ve dini olarak çok farklı unsurları içerisinde barındıran bölgede konumlanmaktadır. Bu unsurların karmaşıklığı ve fazla sayıda olması sebebi ile bölgede dönem dönem fakat sürekli olarak çatışmalar mevcut olmaktadır (Kaya, 2020).

Uluslararası ilişkilerin unsurları olan devletler vatandaşların can, mal ve namusunu korumak ve ayrıca devletin devamlılığını sağlamak amacıyla etrafından gelen saldırıları bertaraf etmek zorundadır. Devletler devamlılığını sağlamak, bölgesel veya küresel güç olmak için kendisine karşı sınır dışından yöneltilen saldırılara ve güvenlik tehditlerine karşı sınır ötesi operasyonlar düzenlerler (Çölükoğlu, 2019).

Irak ve Suriye’de başlayan iç karışıklıklar sebebi ile Türkiye’nin Ulusal güvenliğine yönelik ve her türlü terör tehdidine karşı sınır güvenliğini sağlamak amacıyla sınır ötesine askeri hareket yapılması ile ilgili tezkere TBMM’de ilk olarak 04.09.2012 tarihinde görüşülmüş ve TBMM’de yapılan oylamaya 449 milletvekili katılmış AK Parti ve MHP’nin ‘kabul’ verdiği CHP’nin ise ‘ret’ verdiği oylama 320 oyla onaylanmıştır. CHP, Türkiye’nin Suriye’de yaşanan iç savaşa müdahil olmamasını istemiştir. Ayrıca 2013, 2014 yıllarında yapılan tezkere oylamasında da CHP ‘ret’ oyu vermiştir. Ancak 2016 Ekim’inde sınır ötesi operasyonların

uzatılmasına ilişkin oylamada CHP ‘kabul’ oyu vermiş ve sınır ötesi operasyonlar 2017 tarihine kadar uzatılmıştır (Avim, 2016).

1. Fırat Kalkanı Harekâtı (24 Ağustos 2016- 29 Mart 2017)

Türkiye Fırat Nehri’nin batısını ‘kırmızı çizgi’ ilan etmiş ve Esad’a karşı muhalif gruplardan ÖSO’yla birlikte hareket ederek ve ‘hukuki koruma’ hakkını kullanarak 24 Ağustos 2016’da ‘Fırat Kalkanı Harekâtı’nı’ başlatmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti BM’ye üye olması sebebi ile BM Şartı’nın 51. Maddesini gerekçe göstererek yasal müdafaa hakkını kullanarak Fırat Kalkanı Harekâtını başlatmıştır. BM’nin 51. maddesi, BM üyelerinden birinin silahlı bir saldırının hedefi olması halinde, üye devletlerin BMGK kadar bireysel veya toplu meşru müdafaa haklarını kullanabileceklerini belirtmektedir. Türkiye, BMGK’nın DEAŞ’la mücadele kararları çerçevesinde Fırat Kalkanı Harekâtı’nı icra ettiğine dikkat çekmiştir.

Türkiye, Suriye’deki terör örgütlerinin Türkiye’ye yönelik tehditlerini ortadan kaldırmak istedi. DEAŞ başta olmak üzere, bu operasyonun temel amacı sınırı DEAŞ’tan temizlemek, sınır illerine yönelik saldırıları önlemek ve sınırın güvenliğini sağlamaktır. PKK’yla organik bağları olan YPG/PYD’yi batıya taşımak ve bölgede bağımsız bir Kürt koridoru oluşturma girişimlerini engellemek istedi. Türkiye Fırat Kalkanı harekâtıyla Suriye’nin kuzeyinde güvenli bölge oluşturmayı amaçlamıştır. Millî Güvenlik Kurulu (MGK) tarafından, harekâtının amacı sekiz maddelik bir basın açıklamasıyla kamuoyuna bildirilmiştir (Yeşiltaş vd., 2017, 22).

TSK ise bu hedeflerin yakalanması için harekât-taktik açıdan harekât planları hazırlamış; özellikle hava ve kara kuvvetlerinin koordinasyonu sağlamıştır. TSK adına operasyona katılan birlikler, ‘Kara Kuvvetleri Komutanlığı (KKK)’ birimleri ve ‘Özel Kuvvetler Komutanlığı’ tabur düzeyindeki birliklerden oluşmaktadır. ÖSO unsurları zaman zaman değişse de bunlar arasında ‘Ahrar El Şam, Ceyş El Tahrir, Sultan Murad’ın Tümeni, Nureddin El Zenki Hareketi, Mutasım Tugayı, Selahaddin Tugayı ve Hamza Tümeni’ yer aldı. Operasyona yaklaşık 4 bin TSK ve 7 bin ÖSO askeri doğrudan katıldı. Harekâtın komutanlığı özel kuvvetler komutanlığından bir tuğgenerale devredildi ve harekât bir bütün olarak tugay muharebe kuvvetleri düzeyinde düzenlendi. Başta ‘Özel Kuvvetler Komutanlığı’ olmak üzere TSK unsurları bu harekât sırasında olağanüstü mücadelelerle büyük mesafeler kat etti (Ağar, 2017).

Fırat Kalkanı Harekâtı dört aşamadan oluşuyordu: ‘Cerablus-Sajur aşaması’, ‘Çobanbey (Rai)-Dabik aşaması’, ‘Dabik el-Bab aşaması’ ve son olarak ‘El-Bab aşaması’. ‘Cerablus-Sajur Operasyonu’ aşaması 24-28 Ağustos 2016 tarihleri arasında gerçekleştirildi. Öncelikle DEAŞ’ın Cerablus bölgesindeki hedefleri obüs bataryaları ve savaş uçaklarıyla vuruldu. Filolar, M60 A3 tankları ve Fırtına’nın (T-155) obüsleriyle desteklenen ZMA-15 taktik tekerlekli araçlarla manevranın ilk gününde Cerablus ve çevre köyleri ele geçirdi. DEAŞ ise operasyonun ilk gününde fazla direnememiş ve El Bab’a doğru gerilemiştir. Güneye doğru hareket eden Türkiye, bu kez YPG/PYD hedeflerine doğru yöneldi. Türkiye, Suriyeli muhalif grupların yardımıyla bölgedeki kontrolünü sağlamlaştırdı ve Kuzey Suriye’den güneye doğru ilerlemesini sürdürdü. 28 Ağustos’ta ABD’nin Fırat Nehri’nin doğusundaki bir YPG/PYD saptırmasına garanti vermesinin ardından Münbiç’te, bir yerleşim bölgesinden 12 kilometre uzakta faaliyetlerini durdurdu. Bundan sonra operasyon batı yönünde devam etti ve yön değiştirerek Çobanbey (Rai) hedef oldu. Böylece beş gün içinde 400 kilometrekarelik bir alan DEAŞ ve YPG/PYD unsurlarından temizlendi ve DEAŞ unsurlarının Türkiye sınırından uzaklaştırılmasının yanında YPG/PYD teröristleri ciddi şekilde sindirildi. Fakat ABD’nin girişimleri sonucunda harekât güneye ilerleyemedi ve Münbiç hedefine ulaşamadı. Harekâtın ilk aşaması, düşmanı tanımak açısından Türkiye’nin işine yaradı. Teröristlerin savunma yeteneklerini öncelikle tanksavar füzeleri ve küçük birliklerin dinamik taktikleri üzerine inşa ettikleri gözlemlendi (Yeşiltaş vd., 2017: 25).

Operasyonun ikinci etabını oluşturan ‘Çobanbey (Rai) –Dabık’ etabı 3 Eylül- 16 Ekim 2016 tarihleri arasında gerçekleştirildi. Türk askerleri, ABD etkisi altında güneye Münbiç’e doğru ilerleyemeyince, 3 Eylül 2016’da Çobanbey şehri ve çevresine yeni bir saldırı başlattılar. Cerablus örneğinde olduğu gibi, ilk etapta DEAŞ’ın bölgedeki mevzileri topçu ve hava saldırılarına maruz kaldı ve bölge kontrol altına alındı. Daha sonra, iki filo ve Türk kontrolündeki ÖSO güçleri, ‘Çobanbey’ ve ‘Dabık’ bölgelerini DEAŞ unsurlarından temizlemek için sınırı geçti. DEAŞ, ezici güçler karşısında Vukuf ve çevre köyleri boşaltmak zorunda kaldı. Aynı zamanda bölgede çok sayıda el yapımı patlayıcı bulundu. El yapımı patlayıcıların imhası gerçekleştirilmiştir. Tüm bu sorunları çözmek ve Dabık’ı ele geçirmek için Çobanbey bölgesine ilave TSK ve ÖSO unsurları konuşlandırıldı ve DEAŞ unsurları bu hattan temizlendi. Dabık’ın alınmasıyla Cerablus, Çobanbey ve Mare hatları birleştirildi.

Türk kontrolündeki birlikler 1.300 kilometrekarelik bir alanı kontrol etmeye başladı (Polat, 2020).

Operasyonun üçüncü aşaması olan ‘Dabık-El Bab’ aşaması, 17 Ekim-20 Aralık 2016 tarihleri arasında gerçekleştirildi. Operasyon, Suriye yönetimi güçlerinin müdahalesi ve Mare bölgesine yapılan YPG/PYD saldırıları nedeniyle karmaşıklaştı. Dabık-Mare-Aktarin’in, DEAŞ’tan kurtarılmasının ardından Türk kontrolündeki güçler, El Bab’a yönelik bir saldırı için hazırlıklara başladı. Bu kapsamda YPG/PYD unsurlarının Mare bölgesinde ilerlemesini engellemek ve ortaya çıkan tehdidi ortadan kaldırmak için 20 Ekim 2016 tarihinde ‘Maarat-Umm-Hawsh’ bölgesinde YPG/PYD unsurlarına hava saldırısı düzenlendi. TSK ve ÖSO unsurları giderek saldırılarını yoğunlaştırdı ve birincil görevleri olan El Bab’a doğru ilerlemeye devam etti (Yeşiltaş vd., 2017:25).

Askeri harekâtın en son aşaması olan El Bab operasyonu 21 Aralık 2016 tarihi ile 30 Mart 2017 tarihleri arasında gerçekleşti. El Bab iki hafta süren bir operasyonun ardından 26 Şubat 2016 tarihinde TSK tarafından kontrol altına alınmıştır. El Bab kontrol altına alındıktan sonra 216 gün süren operasyon 29 Mart 2017 tarihinde bitmiştir. Askeri harekâtın sonucunda ÖSO, 600 silahlı askerini kaybetmiş, 67 Türk askeri ise şehit olmuştur. 3 binden fazla sayıda YPG ve DEAŞ unsuru bölgede operasyon kapsamında öldürülmüştür. Gerçekleştirilen bu askeri operasyon kapsamında Cerablus, Ar-Rai ve El Bab terör örgütü unsurlarından temizlenmiş, ayrıca bölgede hakimiyetini arttırmak isteyen YPG/PYD terör örgütü ise Suriye yönetiminin yapılan operasyonlar ile bölgeden çekilmiştir. Operasyon kapsamında TSK ve ÖSO, operasyon bölgesinin doğusunda Cerablus’u, batısında ise Ar-Rai’yi (Çobanbey) DEAŞ terör örgütü unsurlarından arındırmışlar ve bölgeyi kontrol altına almışlardır. Diğer taraftan Fırat Nehrinin doğusunda yer alan Münbiç’te YPG/PYD terör örgütü unsurlarından temizleme çabası ise bölgede bulunan terör örgütü unsurlarının ABD tarafından korunması ve destek verilmesi sebebi ile gerçekleştirilememiştir (Özalp, 2008).

Operasyon kapsamında Fırat’ın doğusundaki terör örgütü unsurlarının ABD’nin müdahalesiyle etkisiz hale getirilememesi üzerine ABD buradaki terör örgütü unsurlarının Türkiye’nin baskısı üzerine bölgeden geri çekileceği sözünü vermiş fakat yapılan operasyonlarda YPG/PYD’ye hava desteği sağlamıştır. Harekât sona ermiş fakat Fırat’ın doğusunda yer alan YPG/PYD bölgede varlığını sürdürmeye devam

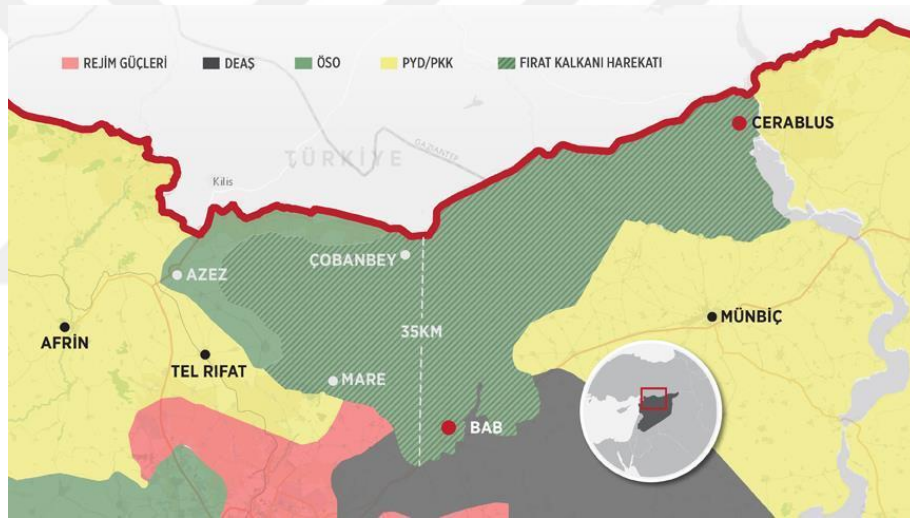
ettirmiş, ABD ise vermiş olduğu sözü tutmamıştır. TSK emir komutasındaki güçler, 29 Mart 2017 tarihinde biten operasyon kapsamında DEAŞ unsurlarını Türkiye sınırından yaklaşık olarak 40 km güneyine itmiş ve bu bölgede planlanan terör koridoru kapatılmış ve Türkiye daha önce ABD'den istediği tampon bölgeyi anlaşıma ile değil, askeri operasyonla elde etmiştir. 'Fırat Kalkanı Harekâtı' kapsamında gerçekleştirilen tampon bölge Suriye'nin kuzeyinde yaklaşık 90 kilometre uzunluğa ve 40 kilometre derinliğe sahiptir. Şekil 1'de görüldüğü gibi operasyon öncesi Azez ve El Bab DEAŞ terör örgütü unsurlarının elindeyken Cerablus ise YPG/PYD terör unsurları kontrolündeydi. Operasyon sonrasında ise Şekil 2'de görülen haritada Türkiye'nin sınırında bulunan Cerablus-Çobanbey-Azez şehirleri yatay bir eksenle terör örgütü unsurlarından temizlenerek Azez ile Cerablus arasındaki sınır bölgesinin güvenliği sağlanmıştır. Ayrıca Çobanbey'den El Bab'a doğru dik bir açıda 35 km'lik alanda terör örgütü unsurları temizlenmiştir. Ancak operasyonun kapsamında olan YPG/PYD unsurları ABD'nin vermiş olduğu destek sebebi ile Fırat Nehri'nin doğusundan temizlenememiş fakat operasyon kapsamında hedefler büyük çoğunlukla başarıya ulaşmıştır. Yine operasyon sonunda bölgede Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD)'nın insani yardımı kapsamında 40 yataklı hastane yapılmıştır. Ayrıca bölgedeki hal için günde 70 bin ekmek üreten fırın, bölgede bulunan yerleşim yerlerinin enerji üretimi için elektrik santrali ve bölgede eğitim gören öğrenciler için ise çok sayıda okul yapılmıştır. Bu hizmetler operasyonun yapıldığı 2 bin kilometrekarelik alanda gerçekleştirilmiştir (Polat, 2020).

Türkiye'nin Fırat Kalkanı Harekâtı'ndaki başarısı üzerine ABD, Türkiye'ye DEAŞ'ın yoğun olduğu Rakka'ya askeri harekât düzenlemeyi teklif etmiştir. ABD'nin Suriye'deki izlemiş olduğu politikadaki hedefi DEAŞ terör örgütü unsurundan temizlediği bölgelere müttefiki olarak gördüğü YPG/PYD unsurlarını yerleştirerek burada etkinliğini arttırmak istemiştir. Ancak Türkiye'nin ise YPG/PYD'yi PKK'nın Suriye'nin kuzeyindeki bir kolu olarak görmesi ve Terör örgütü listesine alması ABD'nin bölgedeki hedeflerini gölgelemiştir (Özçelik vd., 2017).

Şekil 1 Türkiye'nin Fırat Kalkanı Harekâtı Öncesi Bölge Haritası

Kaynak: “YPG: Mumbuç'ten çekildik”, Milliyet Resmi İnternet Sitesi, <https://www.milliyet.com.tr/dunya/ypg-menbicten-cekildik-2300974>, (Erişim Tarihi: 16.07.2022)

Şekil 2 Türkiye'nin Fırat Kalkanı Harekâtı Sonrası Bölge Haritası

Kaynak: “Fırat Kalkanı Harekâtı'nda dönüm noktası”, Dünya Bülteni Resmi İnternet Sitesi, <https://www.dunyabulteni.net/dis-politika/firat-kalkani-harekatinda-donum-noktasi-h394648.html>, (Erişim Tarihi:16.07.2022)

2. Zeytin Dalı Harekâtı (20 Ocak 2018- 24 Mart 2018)

2011 yılında Suriye'de başlayan iç savaş yedinci yılına girerken bölgede henüz istikrar sağlanamamış ve Türkiye sınır komşusu olarak bu iç savaştan en çok etkilenen ülke olmuştur. 2013 yılından bu yana Türkiye'nin Suriye sınırındaki terör tehditleri ve zaman zaman sınırın diğer tarafından ülkeye düşen roketler sebebi ile vatandaşlarının can ve mal güvenliğini sağlamak ve ulusal güvenliğini koruma sebebi ile Fırat Kalkanı Operasyonu ile El Bab ve Cerablus'u terör örgütü unsurlarından temizleyerek sınırın

diğer tarafında kendine bir tampon bölge oluşturmuştur. Fakat Suriye'den Türkiye karşı terör tehditleri devam etmiştir. Sınırın çeşitli bölgelerinden terör saldırıları devam ederken Türkiye terör tehditlerinin geldiği Afrin'i YPG/PYD unsurlarından temizlemek için yeni bir askeri operasyonun hazırlığını yapmıştır. Afrin'de bulunan YPG/PYD terör unsurları tarafından Türkiye hedef alınarak yapılan roketli saldırılar sonucunda Kilis ve Hatay illerinde bulunan sivil vatandaşlar hayatlarını kaybetmişlerdir. Suriye'de bulunan terör örgütü unsurları tarafından gelen 26 saldırının ve taciz ateşinin 15'i, YPG/PYD'nin kontrolünde bulunan Afrin'den gelmiştir. Afrin YPG/PYD için Akdeniz'e terör koridoru oluşturmada kritik bir şehir olarak görülmekteydi (Özçelik ve Acun, 2018).

Fırat Kalkanı Harekâtıyla birlikte operasyon bölgesini terör örgütünden arındıran Türkiye, Suriye sınırının diğer tarafından gelen saldırıları en azından operasyon bölgesinden gelen saldırıları ortadan kaldırmıştır. Sınırın uzun olması sebebi ile sadece Cerablus ve çevresinde yapılan bu temizlik Suriye'den gelen tehditler açısından küçük bir kısma karşılık gelmektedir. Suriye ile Türkiye sınırı boyunca terör örgütü unsurların varlığı büyük ölçüde devam etmektedir ve bu iç ve dış güvenliği etkilemeye devam etmektedir (Özçelik ve Acun, 2018).

Türkiye, Afrin'de faaliyet gösteren YPG/PYD terör unsurları tarafından 2012 senesinden bu yana gelen saldırıları önlemek amacıyla bölgede faaliyet gösteren diğer devletlerle ve ABD ile görüşmeler yapmış ancak bu görüşmeler sonuç vermemiştir. Bu sebeple Türkiye güvenliğini sağlamak amacıyla bölgedeki terör hedeflerine yönelik askeri operasyon kararı almıştır (Acet-İnce, 2020).

Ayrıca ABD'nin 'Suriye Sınır Güvenlik Gücü' adı altında YPG/PYD'nin ana gücünü oluşturduğu Suriye Demokratik Güçleri'nden 30 bin kişilik askeri yapı oluşturacağını ilan etmesi üzerine Türkiye'nin harekâtı gerçekleştirme kararlılığı daha da artmıştır (Köylü, 2018).

Türkiye'nin TBMM'de milli güvenliğine yönelik terör tehdidine ve her türlü tehdiye karşı uluslararası hukuka uygun bir biçimde tedbir almak ayrıca Irak ve Suriye'de bulunan terör örgütü hedeflerinden gelecek saldırıları bertaraf etmek ve sınır ötesi operasyonlar yapmak amacıyla 01.10.2016 tarihinden 30.10.2017 tarihine kadar uzatılan 1128 sayılı TBMM kararının süresi dolması üzerine bir 30.10.2017 tarihinden itibaren bir yıl daha uzatılmasına AK Parti, MHP VE CHP'nin 'kabul' oyları ile 1162

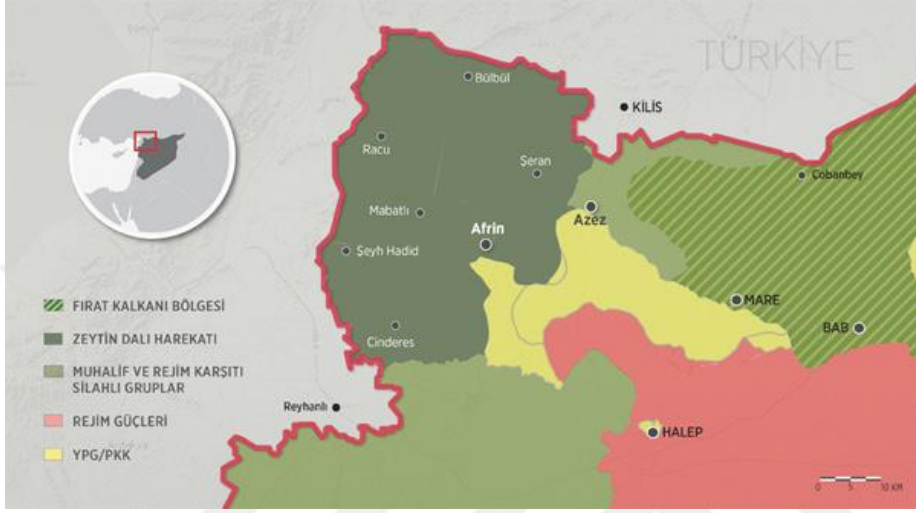
sayılı karar numarası ile karar verilmiştir. HDP ise ‘ret’ vererek bölgede yaşayan Kürt halkının güvenliğini öne sürerek operasyonların durdurulmasını söylemiştir.

Böylece 20 Ocak 2018’de ‘Zeytin Dalı Harekâtı’ başlatılmıştır. Suriye’nin İstanbul Başkonsolosluğu’na Dışişleri Bakanlığı tarafından harekât hakkında nota verildiği bildirilmiştir. TSK tarafından ÖSO ile birlikte gerçekleştirilen ‘Zeytin Dalı Harekâtı’ Afrin Harekâtı olarak da bilinmektedir. TSK tarafından yapılan açıklamada Zeytin Dalı Harekâtı adı verilen operasyonun amacı “Hudutlarımızda ve bölgede güvenlik ve istikrarı sağlamak, Suriye’nin kuzeybatısında Afrin bölgesinde, PKK/KCK, YPG/PYD ve DEAŞ’a mensup teröristleri etkisiz hale getirmek, dost ve kardeş bölge halkını bunların baskı ve zulmünden kurtarmak” olarak deklare edilmiştir. Şekil 3’te görüldüğü gibi Fırat Kalkanı Harekatı bölgesinin batısında kalan alanda yapılan operasyonlar neticesinde başta Afrin olmak üzere Seran, Bülbül, Racu, Mabatlı, Şeyh Hadid, Cinderes gibi önemli yerleşim yerleri terör örgütü unsurlarından arındırılmış ve Türkiye’nin operasyon bölgesinde tampon bölge oluşturma hedefi gerçekleştirilmiştir. Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü ‘Zeytin Dalı Harekâtının’ sebeplerini;

- ÖSO’nun etkisi altındaki 10 bin kilometrekarelik bölgenin transferini sağlamak,
- Doğu Akdeniz’e ulaşmaya çalışan PKK koridorunu tamamen kapatmak,
- Türkiye’nin Arap dünyasıyla coğrafi temaslarını kesintiye uğratılmasını ortadan kaldırmak,
- Suriye ile olan sınırımızın güvenliğini sağlamak,
- YPG/PYD-PKK’nın Amanos Dağları’ndan Türkiye’ye girmesine engel olmak,
- Bir terör örgütünün Akdeniz’e, oradan da dünyaya açılmasını engellemek,
- Fırat Kalkanı’nın güvenliğini ve devamlılığını sağlamak,
- Tel Rıfat bölgesinin kontrolünü elde tutmak ve sivilleri evlerine geri göndermek,
- ABD’nin terör örgütlerine olan desteğini engellemek şeklinde açıklamıştır.

Afrin’de takvimler 2018 yılının 18 Mart’ın gösterirken hareket, Türkiye tarafından bölgedeki YPG/PYD unsurlarından temizlenerek sonlandırılmıştır. YPG/PYD terör örgütüne karşı yapılan bu askeri operasyonlara Rusya destek verirken,

İran ve Fransa askeri operasyonun kabul edilemez olduğunu ve durdurulması gerektiğini söylemiştir. ABD ise daha politik bir yol izleyerek operasyon gücünün sivil halka zarar vermemesi için orantılılık ilkesi çerçevesinde yürütülmesi gerektiğini söylemiştir. NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg, Türkiye’ye yönelik bölgeden gelen saldırılara karşılık Türkiye’nin burada meşru müdafaa hakkına sahip olduğunu ve askeri operasyonu yapmakta haklılığına işaret etmiştir (Köylü, 2018).

Şekil 3 Zeytindalı Harekatı Sonrası Bölge Haritası

Kaynak: “Afrin zaferi sonrası Suriye haritası nasıl değişti?”, Gazete Ege Resmi Haber Sitesi, <https://gazetege.com.tr/afrin-zaferi-sonrasi-suriye-haritasi-nasil-degisti/>, (Erişim Tarihi: 16.07.2022)

3. Barış Pınarı Harekâtı (9 Ekim 2019- 25 Kasım 2019)

Türkiye yapmış olduğu iki askeri hareket sonrasında bölgeden hala tehdit almaya devam etmekteydi ve burada istediği güvenli bölgeyi inşa edebilmek için yeni bir askeri operasyona ihtiyacı vardı. Ekim 2019 yılında Türkiye’nin güvenliğine yönelik her türlü terör tehdidine karşı ve sınır ötesinden gelen terör tehditlerine karşı gerçekleştirilen operasyonların bir yıllık süresinin dolması sebebi ile TBMM’de operasyonların süresinin uzatılması için toplanılmış ve AK Parti, MHP ve CHP’nin oyları ile 2019 Ekim ayında sınır ötesi operasyonlar bir sene daha uzatılmıştır. HDP ise ‘ret’ oyu vermiştir. CHP başkanı Kılıçdaroğlu ise içimiz yana yana ‘Evet’ oyu verdik ifadelerini kullanmış ve biz askerimizi düşünüyoruz demiştir (Yenisafak, 2019). Takvimler 2019 senesinin 9 Ekim’ini gösterirken Başkan Erdoğan yeni operasyonun adını ve hangi hedeflere yönelik gerçekleştireceğini ilan ederek operasyonu başlatmıştır. Yeni operasyon bölgedeki YPG/PYD ve DEAŞ terör gruplarına karşı Barış Pınarı ismi ile düzenlenmiştir (Acet-İnce, 2020).

Erdoğan: “Amacımız güney sınırımızda oluşturulmaya çalışılan terör koridorunu yok etmek, bölgeye barış ve huzuru getirmektir” diyerek Suriye’de yeni bir operasyon başlatıldığını ifade etti. Aynı biçimde Milli Savunma Bakanlığı’nın resmi internet sitesinde de ‘Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı Harekâtlarında’ olduğu gibi, bir harekâtın planlanması ve yürütülmesinde yalnızca teröristler, bunların saklanma yerleri ve mevzileri, silahları, araç ve teçhizatları hedeftir. Siviller ve masum insanlar ile bölgedeki tarihi, kültürel, dini yapılara, altyapı tesislerine ve olası dost ve müttefik unsurlara zarar vermeden yürütülecek olan ‘Barış Pınarı’ harekâtı başlamıştır (MSB, 2019) duyurusu ile başladığı açıklanan operasyon, 25 Kasım 2019 tarihinde bitmiştir (Cnnturk, 2019).

Diğerlerinde olduğu gibi Barış Pınar’ında da hedef ve amaçlar açıkça formüle edilmiştir. Buna göre sınırların güvenliğinin sağlanması, terör koridorunun önlenmesi ve güney sınırında terör devleti oluşturulmaması, başta DEAŞ ve YPG/PYD, PKK olmak üzere ulusal güvenliğe tehdit oluşturan terör örgütlerinin etkisiz hale getirilmesi ve Türkiye’deki Suriyelilerin geri dönüşlerine imkân sağlanması operasyonun ana hedefleridir (Hürriyet, 2019). Operasyon kapsamında, Fırat Nehri’nin doğusunda ve Deyr ez-Zor’un kuzeyinde ‘Ayn el-Arab, Tel Abyad ve Rasulayn’ bölgelerine yaklaşık 30 km uzaklıktaki bir alanda terörist unsurlara ateş açılarak terör hedefleri imha edilmiştir (erusam.erciyes, 2019). Barış Pınarı Harekâtı’yla alakalı gelişmeler başta BM ve NATO olmak üzere uluslararası kamuoyu ile paylaşılarak gerekli bilgilendirme yapılmıştır. Kısa zaman sonra pek çok devlet hareketle alakalı fikirlerini beyan etmiştir. Bu duruma göre, aralarında İngiltere, Fransa, Almanya ve İran’ın da bulunduğu birçok ülke operasyonu kınayarak bir an önce hareketin durdurulması gerektiğini söylerken, Katar, Azerbaycan ve Pakistan gibi ülkeler operasyonu desteklediklerini söylemişlerdir (Acet-İnce, 2020).

Öte yandan operasyona en çok tepki veren ülke ABD olmuş ve başladıktan kısa bir süre sonra Temsilciler Meclisi’nde Türkiye’ye karşı sert yaptırımlar içeren bir yasa tasarısı kabul edilmiştir. Türkiye harekâta hızlı bir şekilde devam ederken (operasyonun başlamasından 100 saat gibi kısa bir süre içerisinde 109 kilometrekarelik terör bölgesi temizlendi, toplam 525 terörist etkisiz hale getirildi) uluslararası kamuoyunda Türkiye aleyhine, sivillerin zarar gördüğü gibi gerçeği yansıtmayan görüntüler dünyaya servis edildi. Buna rağmen çok sistemli ve hızlı hareket eden TSK, sivil halka zarar vermeden bu bölgeleri büyük ölçüde terörist unsurlardan temizlemeyi

başardı. Şekil 4'te görüldüğü üzere Türkiye sınırının güneyinde bulunan bölgeden 32 km içeriye doğru yapmış olduğu operasyon kapsamında diğer gerçekleştirdiği iki operasyonun tamamlayıcısı olarak kendisine güvenli bir tampon bölge oluşturmuştur. Türkiye'nin hareketleri karada başarılı olmaya devam ederken, diplomatik alanda da önemli gelişmeler kaydedildi. Türkiye, Suriye sorununu çözmek için ABD ve Rusya ile bir dizi görüşme ve anlaşma yaptı. Bu kapsamda 17 Ekim'de ABD ile Türkiye arasında Suriye'nin kuzeydoğusunda güvenli bölge oluşturulmasına yönelik 13 maddelik bir anlaşma imzalandı (Acet-İnce, 2020).

Buna göre anlaşmanın 11. maddesinde “Türk tarafı Barış Pınarı Harekatı'na, güvenli bölgeden YPG/PYD'nin 120 saat içinde geri çekilmelerini teminen ara verecektir. Barış Pınarı Harekatı, bu geri çekilmenin tamamlanmasına müteakip durdurulacaktır” ifadesine yer verilmiştir. Aynı anlaşmanın 12. maddesi “Barış Pınarı Harekatı askıya alındığında, ABD, 14 Ekim'de uygulanan yaptırımlara ek yaptırımlar eklemekten ve Kongre ile uygun araştırma ve istişarelerde bulunarak Suriye'de barış ve güvenliği sağlamaya çalışacaktır” ifadesi geçmektedir. İki ülkenin mutabakatı ile 120 saat sonra geri çekilme gerçekleşirse operasyon durdurulacak ve ABD tarafından uygulamada olan ve olacak bütün yaptırımlar sonlandırılacaktı. Fakat aradan 120 saat geçmesine rağmen bölgede geri çekilme gerçekleşmezken Türk askerlerinin bölgede şehit edildiğine dair haberler gelmeye devam etmiştir (Acet-İnce, 2020).

Türkiye'nin Suriye krizinin çözümüne yönelik diplomatik çabaları ABD ile sınırlı kalmadı. Rusya'yla da bir anlaşma imzalandı. Erdoğan ve Putin'in ‘Soçi Zirvesi’ sonrası imzaladığı anlaşmaya göre “Tel-Abyad ve Resul-Ayn'ı içinde bulunduğu 32 kilometrelik bölgede ‘Barış Pınarı Harekatı’ devam edecek ve mevcut statüko korunacaktır” kararı alındı. Ayrıca bu bölgelerde ortak Türk-Rus devriyesi tamamlanmış ve terör unsurlarına karşı tedbirler tartışılmıştır. İki ülke, Suriye'de kalıcı siyasi bir çözümü de görüştü ve bir anayasa taslağı hazırlamak için birlikte çalışacaklarını söyledi. Ancak yetkililer, ABD ve Rusya'yla yapılan anlaşmanın şartlarının tam olarak uygulanamadığını söyledi (Köker, 2019).

Türkiye, Barış Pınarı Harekatı ile başarılı operasyonlarına bir yenisini daha ekledi. Kısa sürede Fırat'ın doğusu olarak tanımlanan bölgelerdeki terör unsurları büyük ölçüde temizlendi ve orada terör devleti oluşturma projesi başarısız oldu. Bu harekâtın bir diğer önemi de Türkiye'nin hem muharebe sahasında hem de diplomatik alanda gösterdiği başarıdır. Bu, Barış Pınarı Harekatı'nın başlamasından bir hafta

sonra ABD ve Rusya'yla bir anlaşmanın imzalanmasıyla kanıtlandı. Türkiye, Suriye sorununu çözmek için diplomasi konusunda hiç ihmalkâr davranmamıştır (Acet-İnce, 2020).

Şekil 4 Barış Pınarı Harekatı Sonrası Bölge Haritası

Kaynak: “ABD ve Rusya anlaşmaları sonrası Suriye haritası yeniden şekillendi”, Yeniakit Resmi İnternet Sitesi, <https://www.yeniakit.com.tr/haber/abd-ve-rusya-anlasmalari-sonrasi-suriye-haritasi-yeniden-sekillendi-946470.html>, (Erişim Tarihi: 16.07.2022)

IV. SONUÇ

Neoklasik realist güvenlik perspektifinden Türkiye'nin 2011-2020 yılları arasındaki Suriye politikasının incelendiği bu çalışmada üç aşamalı bir inşaa yapılarak Türkiye'nin dış politika davranışları açıklanmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda ilk aşamada neoklasik realizmin ortaya çıkışı, hangi araştırma soruları ile ilgilendiği ve bu programın Türk dış politikasına uygunluğu tartışılmıştır. İkinci aşamada 2011-2020 yılları arasında Türk dış politikasının neoklasik realizm bağlamında analizi yapılmış, Türkiye'nin bağımlı, bağımsız ve ara değişkenler bağlamında dış politika stratejileri ele alınmıştır. Bunun yanı sıra Cumhurbaşkanı, Başbakan, Dışişleri Bakanı, TSK ve muhalefet partilerinin liderleri gibi siyasi aktör ve kurumların konu ile ilgili bakış açıları ve politikaların belirlenmesindeki etkileri kapsamlı şekilde değerlendirilmiştir. Türk dış politikası neoklasik realist nosyonlarla ele alınarak dış politika davranış kalıplarının nasıl oluştuğuna dair sorulara cevap aranmıştır. Son olarak da Suriye'de yaşanan iç savaşın Türkiye'nin güvenliğine etkileri, Türkiye'nin Suriye iç savaşına dair dış politikasının realist çerçeveden analizi ve Suriye'nin kuzeyinde yapılan hareketlerin analiz edildiği üçüncü aşama kurgulanmıştır. Analizin üç aşamalı yapılmasının nedeni, dış politika davranışının ortaya çıkışının ayrıntılı olarak gösterilmesi açısından yararlı bir yöntem olarak görülmesidir.

Çalışmanın kuramsal temelini neoklasik realizmin oluşturması da yönetime dair gerekli araç ve argümanları içermesi sebebiyle tercih edilmiştir. Neorealizmin Soğuk Savaş'tan sonraki dönemde eleştirilmeye ve sorgulanmaya başlaması ile realist yazarlar arasında bir arayış başlamıştır. Neorealizmin uluslararası sistemin yapısının açıklanmasına ilişkin çerçeve sunması ve devletlerin dış politika analizlerini ihmal etmesi büyük aksaklık olarak görülmüş ve bu aksaklığın giderilmesi için yapılan çalışmalarda realist paradigma dışına çıkmadan yeni bir kuramsal yaklaşım geliştirebilmek için neoklasik realizm formüle edilmiştir. Gideon Rose tarafından adı verilen neoklasik realizm, devletlerin dış politika davranışlarının açıklanması için bir yöntem geliştirmiştir. Bu yönetime göre uluslararası sistemin etkilerine öncelik tanınmak şartıyla devletlerin yerel dinamikleri de dış politika yapım sürecine dahil

edilmiştir. Devletin yerel dinamiklerine konjonktürel yaklaşımlar ve sistemik gelişmeler dış politika sinyalleri olarak ulaşmaktadır. Bu sinyallere yönelik belirlenecek dış politika ise ilgili dinamikleri algı süzgeçlerine göre değerlendirilerek oluşturulmaktadır.

Suriye iç savaşı sırasında Türk dış politikasının analiz edildiği örnek olay incelemesine ayrılan bölümde neoklasik realist dış politika analizi kullanılan araçlar üzerinden inceleme gerçekleştirilmiştir. Suriye iç savaşı öncesinde Türkiye, sistemik değişimler karşısında egemen güç ABD ile çatışmadan kendi bölgesel konumunu güçlendirebilmek için İran ve Suriye gibi ülkeler ile ekonomi temelinde iş birliği geliştirmiş, Suriye ile serbest ticaret anlaşması, karşılıklı vizelerin kaldırılması gibi önemli adımlar atmıştır. 2010 yılında tüm Arap dünyasına etki etmeyi başaran Arap Baharı adı verilen hareket Suriye’de de 2011 yılında başlamış, göstericiler Devlet Başkanı Beşar Esad’ın istifasını istemiştir. Zaman içinde bu gösteriler etki alanını genişleterek büyük bir ayaklanmaya yol açmış, devlet başkanını destekleyenler ile muhalif gruplar arasında çatışmalar yaşanmaya başlamış ve bu çatışmalar kısa sürede bir iç savaşa dönmüştür. Suriye’de başlayan iç savaş esnasında Türkiye önceki kazanımlarını korumak ve inisiyatiflerini kaybetmemek için Suriye’deki yönetim ile devamlı diyalog halinde bulunmuş ve halkın beklentilerine ilişkin olası bir geçiş sürecine kılavuzluk yapma politikası üstlenmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan ve dönemin başbakanı Davutoğlu’nun Suriye Başkanı Esad’la yüz yüze ve diplomasi kanalları ile devamlı irtibatla olması ve dış müdahale seçeneklerinin reddedilmesi Türkiye’nin sıkça başvurduğu araçlar olmuştur. Suriye’deki olayların niteliğinin değişmesiyle ve Esad yönetiminin Türkiye’nin beklentilerini yanıtlamaması sonucunda Türkiye, Suriye politikasında değişikliğe gitmiştir. 2011 yılı sonlarına doğru Suriye yönetiminin değişmesi gerekliliğini vurgulayarak yeni stratejisini belirlemiştir. Ayrıca bu konuda söz sahibi ülke olabilmek için tüm gelişmelere doğrudan dahil olmuş, Suriye’deki muhaliflerin örgütlenmesine yardım etmek ve uluslararası toplumun baskı kurmasını sağlamak içinde ciddi adımlar atmıştır. Suriye sorununa dış politika mesaisinin büyük bir bölümünü ayıran Türkiye, her türlü dış politika aracını da bu konuya yöneltmiştir. Buna rağmen Suriye’de yaşanan olaylara doğrudan müdahale etme seçeneğine başvurmamış, bunun yerine liderliğini kendisinin yapacağı ve diğer ülkelerin de katılım sağlayacağı bir kampanya ile Suriye yönetiminin değişmesi için uğraş vermiştir. Türkiye, Suriye’de menfaatlerinin

sağlanması için uygun bir ortam bulamamış, çözüm sürecinin sonlanması gibi iç kaynaklı sebeplerle tehdit algısının değişmesi ile bu kez Suriye'nin kuzeyindeki YPG/PYD ve DEAŞ gibi terör yapılanmalarını kırabilmek için politika yürütmeye başlamıştır. Bu aşamada ise müttefik ABD'nin YPG/PYD'ye desteği ve Rusya ile ilişkilerin bozulması, Türkiye'nin iki büyük güçle uyumlu bir dış politika yürütmesini engellemiştir. ABD'nin YPG/PYD'ye destek vermesini engelleyemeyen Türkiye, sınır güvenliğini Rusya ile kurulacak iyi ilişkilerle sağlayabileceği düşüncesiyle bu ülke ile olan krizi aşabilmek için adımlar atmıştır. Ayrıca Irak ve Suriye'de bulunan terör hedeflerine karşı yapılacak sınır ötesi operasyon tartışmalarında ise AK Parti hükümeti izlemek istediği politikada kısmen yalnız kalmıştır. MHP, YPG/PYD ve DEAŞ terör örgütü unsurları konusunda AK Parti hükümeti ile görüş birliği içinde olduklarını söylemiş ve tezkerelerde 'evet' oyu kullanmış ancak Suriye'de desteklenmesi gereken grubun ÖSO yerine Türkmen gruplar olması gerektiğini söyleyerek eleştirilerde bulunmuştur. CHP ise Türkiye'nin Suriye'de yaşanan olayların başından bu zamana kadar müdahil olmasını istememiş ve 2012 yılında oylanan ilk tezkereden 2015 yılına kadar yapılan tezkerelerde 'ret' oyu vermiştir. 2016 yılında ise 'evet' oyu vermiş ancak AK Parti hükümetinin sınır ötesi operasyonlarını eleştirmeye devam etmiştir. HDP ise burada Türkiye'nin terör örgütü unsuru olarak gördüğü YPG/PYD'yi terör örgütü olarak görmediklerini ifade etmiş ve TBMM'de sınır ötesi operasyonlara karşı yapılan tezkerelere 2012 yılından bugüne kadar 'ret' oyu vererek burada sivil vatandaşların öldürüldüğünü ve bölgede yaşayan Kürtlerin varlığının resmi olarak tanınması gerektiğini savunmuştur. Ayrıca 12 Haziran 2011 yılında yapılan genel seçimlerde AK Parti'nin TBMM'de sahip olduğu milletvekili çoğunluğu Suriye'ye karşı sınır ötesi operasyon için gereken TBMM kararı için güçlü bir koz niteliğindedir. TBMM'de her yıl oylanan sınır ötesi operasyon tezkereleri 24 Haziran 2018 seçimlerine kadar tek başına uzatacak milletvekili çoğunluğuna sahip olan AK Parti, 24 Haziran 2018 seçimlerinde bu çoğunluğu kaybetmesine rağmen TBMM'den sınır ötesi operasyonun uzatılmasına 'Evet' oyu çıkmıştır. 24 Haziran 2018 seçimleri sonrası mecliste AK Parti karşısında diğer partilerin olası bir 'ret' oyu çıkması durumunda hiç şüphesiz 9 Ekim 2019 tarihli Barış Pınarı Harekatından söz etmek mümkün olmayacaktı. Ayrıca iç siyasette 15 Temmuz'da FETÖ darbe girişiminin meydana gelmesi ile Türkiye, Rusya ve İran ile beraber hareket ederek Suriye stratejisini değiştirmiştir. Bu strateji değişikliğinin anlamı Esad'ı kabullenmek değil, Suriye'deki önceliğini YPG/PYD

yapılanmasını engellemeye çalışmaktır. Bu kapsamda bir taraftan Astana süreci ile Suriye'nin geleceğine ilişkin görüşmelerin tarafı olurken diğer taraftan da Fırat Kalkanı harekatiyle DEAŞ kontrolü altındaki bölge hedef alınsa dahi YPG/PYD'nin oluşturabileceği terör koridoru engellenmeye çalışılmıştır. Bunun yanı sıra Rusya ile anlaşmaya varılarak İdlib'de güvenliğin sağlanması için TSK'nın gerçekleştirmiş olduğu operasyon da bu politikanın başka bir uygulaması olmuştur. 2017 sonlarına doğru ise Suriye'de söz sahibi ülkelerden biri haline gelmiş ve özellikle Afrin'de YPG/PYD'ye doğrudan müdahalenin tartışıldığı dönem başlamıştır.

Bu çalışmayla devletlerin dış politikalarını belirleyen etken olarak geleneksel realist okuma sonucunda sadece uluslararası sistemin doğası sayılan anarşik düzen değil, yerel etkenlerin de belirleyici olduğu kanıtlanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, neoklasik realizm disiplinde araştırmalara kuramsal çerçeve olarak kullanılan yaklaşım olması ve asıl araştırma sorusunun devletin münferit dış politikalarını açıklama olarak belirlemesi ile bir dış politika analiz yöntemi ortaya koymuştur. Bu yöntem, çalışmada Suriye iç savaşı sırasındaki Türkiye dış politikası olayında ele alındığı gibi yerel dinamiklerin nerde, nasıl ve ne ölçüde dış politikada belirleyici olduklarını göstermek amacıyla kullanılmıştır. Bu yaklaşımı itibarıyla neoklasik realizmin dış politika analizinde kullanılması, dış politika davranışlarının açıklanmasında kapsayıcı bir altyapı sağlamaktadır.

V. KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- ACUN, C. & KESKİN, B. (2017). **The PKK's branch in Northern Syria: PYD-YPG**. İstanbul: SETA.
- AĞAR, A. (2017). **Özgür Şehit**, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- AİSSA, H. (2012). **The arab spring: causes, consequences, and implications**. U.S. Army War College.
- AKDOĞAN, Y. (2004). **AK Parti ve muhafazakâr demokrasi**. İstanbul: Alfa, 2004.
- AKNUR, M. (2010). **TSK'nın dış politika üzerindeki etkisi**. Der: Cüneyt Yenigün ve Ertan Efegil, Türkiye'nin değişen dış politikası. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 1. Basım, s. 127-149.
- AKSOY, M. (2013). **Uluslararası politika ve egemenlik**. Editör Murat Çemrek, Uluslararası politika-2, Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını NO:2963.
- AKSU, F. (2010). **Kuvvet kullanma tehditine dayalı dış politika krizlerinde güvenlik kavramı. Türkiye'de ordu, devlet ve güvenlik siyaseti**. Ed. Evren Balta Paker, İsmet Akça. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 475-502.
- ALTUNIŞIK, M. (2016). **The inflexibility of Turkey's policy in Syria**. IEMed Mediterranean Yearbook.
- BALANCAR, F. & ELMAS, E. (2009). **Askerin siyasete müdahaleleri ve ordu içi siyasallaşma**. Ed. Ali Bayramoğlu ve Ahmet İnsel. Almanak 2006-2008 güvenlik sektörü ve demokratik gözetim. İstanbul: TESEV Yayınları, s. 185-199.
- BALCI, A. (2015). **Türkiye dış politikası-ilkeler, aktörler, uygulamalar**. İstanbul: Etkileşim Yayınları.

- BALCI, A. (2017). **Türkiye dış politikası: İlkeler, aktörler ve uygulamalar.** İstanbul: Alfa.
- BESLİ, H. & ÖZBAY, Ö. (2014). **Bir liderin doğuşu Recep Tayyip Erdoğan.** İstanbul: Yeni Türkiye Yayınları
- BOZDAĞLIOĞLU, Y. (2007). **Realizm.** Ed. Haydar Çakmak, Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavram ve Teoriler, Ankara: Platin Yayınları, 1. Baskı.
- BRZEZİNSKI, Z. (2008). **İkinci Şans.** (çev.: Yelda Türedi). İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- CARR, E. H. (1946). **The twenty years' of crisis 1919-1939: an introduction to the study of international relations.** Londra: Macmillan.
- ÇAKIR, R. & ÇALMUK, F. (2001). **Recep Tayyip Erdoğan Bir Dönüşüm Öyküsü.** İstanbul: Metis Kitap.
- ÇALIŞ, Ş. H. (2001). **Türkiye-Avrupa birliği ilişkileri kimlik arayışı, politik aktörler ve değişimi.** Ankara: Nobel Yayınları. 1. Basım.
- DAVUTOĞLU, A. (2010) **Stratejik derinlik: Türkiye'nin uluslararası konumu.** İstanbul: Küre Yayınları.
- EDWARDS, C. (2007). **Death in ancient Rome.** Yale University Press.
- ERSOY, E. (2014). **Realizm.** Der: Ramazan Gözen, Uluslararası İlişkiler Teorileri. İstanbul: İletişim Yayınları.
- ERŞEN, E. (2016). **Rusya'nın Suriye politikası: fırsatlar, riskler ve tehditler.** Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejileri içinde, ed. H. B. Yalçın ve B. Duran (İstanbul: SETA, 2016), 155.
- ESENYEL, Ö. (2013). **Stratejinin öncüleri.** İstanbul: Okyanus Yayınevi.
- ESMER, A. Ş. & SANDER, O. (1996). **İkinci dünya savaşı'nda türk dış politikası.** M. Gönübol (Ed.) Olaylarla Türk dış politikası (1919-1995). 9. Baskı. (ss. 137-190). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- EVANS, P., JACOBSON, H. & PUTNAM, R. (Eds.) (1993). **Double-Edged diplomacy: International bargaining and domestic politics.** Berkeley: University of California Press.

- HASANOV, E., (Kasım 2014). **Mavi marmara sonrası Türkiye-İsrail ilişkileri.** Sakarya: Ormer Perspektif Serileri, No:6.
- HOBSON, J. M. (2000). **The state and international relations.** Cambridge University Press.
- İLHAN U. (2009). **AKP: Neoliberal Dönüşümün Yeni Aktörü.** (Ed.) İlhan Uzel, Bülent Duru, AKP kitabı: Bir dönüşümün öyküsü. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- KELKİTLİ, F. A. (2016). **Soğuk Savaş’tan günümüze Rusya’nın Suriye politikası: Ortadoğu kapısını açık tutma gayretleri. Uluslararası Politikada Suriye Krizi** içinde, ed. H. Çomak, C. Sancaktar ve Z. Yıldırım (İstanbul: Beta, 2016), 359.
- KILIÇ, S. (2012). **Hitler’in gizli dosyalarında Türkiye.** İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayınevi.
- KINACIOĞLU, M. (2017). **Turkish perceptions of turkey–us relations during obama’s presidency: dialectics of expectations/partnership and disappointments/estrangement.** The World Views of the Obama Era içinde, ed. M. Maass (New York: Palgrave Macmillan, 2017), 158-159.
- KİLO, M. (2011). “Syria ... the road to where?”. **Contemporary Arab Affairirs**, 4(4): 43-444.
- KNUTSEN, L. T. (2015). **Uluslararası ilişkiler teorisi tarihi** (çeviri: Mehmet Özyay). İstanbul: Açılım Kitap Yayınları (2. Baskı).
- LİM, T. (2014). **International Political Economy: An introduction to approaches, regimes and issues.** Washington: Saylor Foundation.
- LOBELL, S. E. (2009). **The Assesment, the state, and foreign policy: a neoclassical realist model.** S. E. Lobell, N. M. Ripsman, J. W. Taliaferro (eds.) Neoclassical realism, the state, and foreign policy. (pp. 42-74). Cambridge: Cambridge University Press
- MACHİAVELLİ, N. (1999). **Savaş sanatı** (Della’arte Della Guerta, Çev.: A.Berna Hasan), İstanbul: Özne Yayınları

- MACHİAVELLİ, N. (2002). **Askerlik sanatı** (çev. Nazım Güvenç). İstanbul:Anahtar Kitapları Yayınevi.
- MACHİAVELLİ, N. (2010). **Prens** (Çev.:Mahir Aydın), Ankara: Nilüfer Yayıncılık.
- OĞUZLU, T. (2011). **Arap Baharı ve Yansımaları, Ortadoğu Analiz** Cilt 3, Sayı 36, 8-16.
- ORAN, B. (Ed.). (2006). **Türk dış politikası: kurtuluş savaşından bugüne olgular, belgeler ve yorumlar** cilt I: 1919-1980. İstanbul: İletişim Yayınları (12. Baskı).
- RİPSMAN, N. M. (2009). **Neoclassical realism and domestic interest groups**. S. E. Lobell, N. M. Ripsman, J. W. Taliaferro (eds.) Neoclassical realism, the state, and foreign policy. (pp. 170-193). Cambridge: Cambridge University Press.
- SÖNMEZOĞLU, F. (2019). **Dış politika analizinde iç-dış faktör önceliği tartışması**. İstanbul: Der Yayınları.
- SUN T., (2015). **Savaş Sanatı**, (çev. Sibel Özbudun, Zeynep Ataman), Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- ŞEN, S. (1996). **Cumhuriyet kültürünün oluşum sürecinde bir ideolojik aygıt olarak silahlı kuvvetler ve modernizm**. İstanbul: Sarmal Yayınevi,
- TEKELİ, İ. & İLKİN, S. (2013). **Dış siyaseti ve askerî stratejileriyle İkinci Dünya Savaşı Türkiye'si** birinci cilt. İstanbul: İletişim Yayınları.
- TSYGANKOV, A. P. (Ed.) (2018), **Routledge Handbook of Russian Foreign Policy**, New York: Routledge.
- TUNCER, H. (2012). **İsmet İnönü'nün dış politikası (1938-1950) İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye**. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- TÜRKÖNE, M. (2013). **Siyaset**. İstanbul: Etkileşim Yayınları.
- TÜZÜN, S. (2006). **İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığı dönemi Türk dış politikası**. S. İnan & E. Haytoğlu (Editörler). Yakın dönem Türk politik tarihi. Ankara: Ana Yayınları
- VİOTTİ, P., and KAUPPI, M. (1987). **International relations theory**. New York.

WALKER, J. W. (2011) **Turkey's global strategy: introduction: the sources of Turkish grand strategy - 'strategic depth' and 'zero-problems' in context. IDEAS reports - special reports**, Kitchen, Nicholas (ed.) (SR007). LSE IDEAS, London School of Economics and Political Science, London, UK.

WALT, S. M. (1987). **The origins of alliances**, Londra: Cornell University Press.

WALTZ, K. N. (1979), **Theory of international politics**, Reading, MA: Addison-Wesley.

WALTZ, K. N. (2008). **Realism and international politics**. Routledge

YAZICI, S. (1997). **Türkiye’de askeri müdahalelerin anayasal etkileri**. Ankara: Yetkin Yayınları,

ZAKARIA, F. (1998). **From wealth to power: the unusual origins of Americas world role**. Princeton: Princeton University Press.

ANSİKLOPEDİLER

KORAB-KARPOWICZ, W. J. (2018). “Political Realism in International Relations”. The Stanford Encyclopedia of Philosophy. Edward N. Zalta (Ed.).

AYDIN, M. (2010). **Türkiye farklı alternatifleri birarada yaşatma zorunda, Mülakatlarla Türk Dış Politikası**, Cilt 3, ed. Habibe Özdal, Osman Bahadır Dinçer, Mehmet Yegin. Ankara: USAK Yayınları.

SOYSAL, İ. (1989). **Tarihçeleri ve açıklamaları ile birlikte Türkiye’nin siyasal andlaşmaları** I. cilt (1920-1945). 2. Baskı. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları XVI. Dizi – Sa. 38.

UZGEL, İ. (2001). **TDP’nin Oluşturulması, Edt: Baskın Oran, Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar** (1919-1980), Cilt I, İstanbul: İletişim Yayınları, , 73-93.

MAKALELER

ACET İNCE, G. S. (2020). “Uluslararası hukuk bağlamında fırat kalkanı, zeytin dalı ve barış pınarı harekâtları”, **Malatya Turgut Özal Üniversitesi İşletme ve Yönetim Bilimleri Dergisi**, 1(1), 65-92.

- AĞIR, O. & TATLI, M. (2020). “Bir hibrit savaş yöntemi olarak terör ve Suriye iç savaşı”. **Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AKSOS)**,8, 35-56.
- AKGÜN, B. (2009). “Türk dış politikası ve uluslararası örgütler”. **Akademik Orta Doğu**, 3(2), 1-39.
- AKSU, M. (2012). “Türk dış politikası karar alma mekanizmasında Türk Silahlı Kuvvetlerinin etkinliği ve 2003 sonrası değişim”. **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 17(3), 441-465.
- ARSLAN, R. (2008). “Laik Türkiye Cumhuriyeti, Ordu ve Burjuva Sınıfı”. **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 103, s. 33-44.
- ASHWORTH, L. M. (2002). “Did the Realist-Idealist Debate Really Happen? A Revisionist History of International Relations,” **International Relations**, 16(1): 33–51.
- ASKER, A. (Mart 2010). “Ermeni açılımı sonrası Türkiye-Azerbaycan ilişkileri”, **21.Yüzyıl Dergisi**, 15, 45-55.
- ATEŞ, D. (2011). “Uluslararası ilişkiler disiplininin oluşumu: İdealizm/realizm tartışması ve disiplinin özerkliği”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, 10(1), 11-25.
- AYDIN, M. (2004). “Uluslararası ilişkilerin ‘gerçekçi’ teorisi: kökeni, kapsamı, kritiği”. **Uluslararası İlişkiler**, 1(1), 33-60.
- BAYLIS, J. (2008). “Uluslararası ilişkilerde güvenlik kavramı”. **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, 5(18), 71-72.
- BELL, D. (2017). “Political realism and international relations”. **Philosophy Compass**, 12(2).
- BİRDİŞLİ, F. (2012). “Ulusal güvenlik kavramının tarihsel ve düşünsel temelleri”, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 31, 149-169.
- BÖLÜKBAŞI, M. (2012). “Milli Görüş’ten muhafazakâr demokrasiye: Türkiye’de 28 Şubat süreci sonrası islami elitlerin dönüşümü”. **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi** (1),166-187.

- BÖLÜKBAŞI, Y. Z. (2021). “Türk dış politikasında süreklilik ve değişim: Kemalizm ve Chp”, **Akademik Hassasiyetler**, 8(15), 83-110.
- BURCHILL, S., LINKLATER, A., DEVETAK, R., DONNELLY, J., PATERSON, M., REUS-SMİT, C. & TRUE, J. (Ed.) (2005). **Theories of International Relations**. Palgrave:New York.
- CELISO, A. N. (2019). “Superpower hybrid warfare in Syria”. **The Marine Corps Gazette**, 9 (2), 92-116.
- DEVİRAN, Y. & ÖZCAN, Ö. F. (2016). “Söylemlerin Dilinden Suriye Sorunu”, **Marmara İletişim Dergisi**, (25), 35-52.
- DURAN, H., & ÖZDEMİR, Ç., (2012). “Türk dış politikasına yansımalarıyla Arap Baharı”, **Akademik İncelemeler Dergisi**, 7(2), 188-189.
- DÜZGÜN, D. M. (2020). “Realizm teorisinin ortaya çıkışı ve gelişme evreleri”. **Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi**, 47, 256-276.
- ERDAĞ, R. (2014). “Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler, Uygulamalar”. **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, 10, 172-178.
- ERTOY, B. (2019). “Uluslararası ilişkilerde realist geleneğin dönüşümü ve neoklasik realizm”. **Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi**, 1(1), 1 – 26.
- FENG, L., & RUIZHUANG, Z. (2006). “The typologies of realism”. **The Chinese Journal of International Politics**, 1(1), 109-134
- GÖTZ, E. (2019). “Enemy at the gates: A neoclassical realist explanation of russia’s baltic policy”, **Foreign Policy Analysis**, 15(1), 99-117.
- HERMANN, M. G. & HAGAN, J. D. (2008). “International decision making: leadership matters”. **Foreign Policy**, (110), 124-137.
- KADIOĞLU, İ. A. (2020). “Suriye iç savaşı ve Türkiye: çatışma, güvenlik ve sığınma”. **OPUS**, 16(29), 2180-2213.
- KARABULUT, A. & DEĞER, F. (2015). “Uluslararası ilişkilerde güvenlik kavramı ve realist yaklaşım’a genel bakış”. **İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2 (2), 69-79.

- KAYA, R. (2020). “Harekâtlar Ekseninde Türkiye’nin Suriye’de Terörle Mücadelesi”. **Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 2(2), 143-165.
- KEYMAN, F. (2017). “A New Turkish Foreign Policy: Toward Proactive Moral Realism”, **Insight Turkey**, 19(1), 55-69.
- KHAN, H.U. & KHAN, W. (2017). “Syria: History, the civil war and peace prospects”. **Journal of Political Studies**, 24(2), 587-601
- KİRAZ, S. (2018). “Dış politika analizi modeli olarak neoklasik realizm: İkinci dünya savaşı sırasındaki Türk dış politikasının analizi”. **Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 20(2), 417-440.
- KORAB-KARPOWICZ, W. J. (2010). “How international relations theorists can benefit by reading thucydides”, **The Monist**, 89(2), 231–43.
- KÖYLÜ, M. (2018). “Suriye, PYD/YPG yapılanması ve Zeytin Dalı Harekâtı”. **ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi**, 11, 70-86.
- KÜÇÜKSOLAK, Ö. K. (2012). “Güvenlik kavramının realizm, neo-realizm ve Kopenhag okulu çerçevesinde tartışılması”. **Turan Stratejik Araştırmalar Dergisi**, 4(14), 202-208.
- LUKES, T. J. (2004). “Martialing Machiavelli: Reassessing the military reflections”, **Journal of Politics**, 66(4), s.1089-1108.
- MARTİN, N. (2018). “The AK Party and the Kurds since 2014: A discourse of terror”. **British Journal of Middle Eastern Studies**, 45(4), 543-558
- MEHMETÇİK, E. & DAL, E. (2020). “2000’li Yıllar Sonrası Türkiye’nin Yükselişini Yeni Klasik Gerçekçilik Çerçevesinde Anlamak”. **Türk Dış Politikasında Güncel Sorunlar Teorik Uygulamalar**, 27-45
- NATİL, İ. (2016). “Turkey’s foreign policy challenges in the Syrian crisis”. **Irish Studies in International Affairs** 27, 1, 77-78.
- NAYEF, R. F. (2007). **Symbiotic realism**. LIT Verlag Münster.

- ÖZALP, M. (2018). “Türkiye’nin Suriye’ye düzenlemiş olduğu Fırat Kalkanı Operasyonu”. **Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 9(18),169-186.
- ÖZOĞUZLU, T. (Eylül 2009). “Türk dış politikasında Davutoğlu dönemi”. **Ortadoğu Analiz**, 1, (9),43-50.
- ÖZTİĞ, L., İ. (2019). “Syria and Turkey border security priorities”. **Middle East Policy**, 26(1),117-126.
- PARLAR-DAL, E. (2016). “Impact of the transnationalization of the Syrian Civil War on Turkey: Conflict spillover cases of ISIS and PYD-YPG/PKK”. **Cambridge Review of International Affairs**, 29(4), 1396-1420.
- POLAT, D. Ş. (2020). “Türkiye’nin Suriye’nin kuzeyindeki askerî harekâtının amaçları ve sonuçları”. **Güv. Str. Derg.** 16(33): 53-96.
- ROSE, G. (1998). “Neoclassical realism and theories of foreign policy”. **World Politics**, 51(1), 144-172.
- SALEHYAN, I. (2007). “Transnational rebels: Neighbouring states as sanctuary for rebel groups”. **World Politics**, 59, 217–242.
- SALİH, K. E. O. (2011). “The roots and causes of the 2011 Arab uprisings”. **Pluto Journals**, 2(35): 184- 205.
- SCHWELLER, R. L. (2016). “The balance of power in world politics”. **In Oxford Research Encyclopedia of Politics**.
- SEMERÇİOĞLU, H. (2016). “Machiavelli’nin perspektifinden bugünün uluslararası ilişkileri”. **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 9(44), 496-502.
- SİNKAYA, B. (2016). “Nükleer Anlaşma Sonrası İran Siyasetinde Süreklilik ve Değişim”. **Orsam Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi** (45).
- ŞEN, Y. (2013). “Suriye’de Arap Baharı”. **Yasama Dergisi**, 23(1): 55-79
- TARCAN, B., AKGÜLLER, H, & IŞIK, K. (2018). “Ahmet Davutoğlu dönemi türk dış politikası”. **Econder Uluslararası Akademik Dergi**,2 (2), 250-271.
- TUĞTAN, M. A. (2016). “Kültürel değişkenlerin dış politikadaki yeri: İsmail Cem ve Ahmet Davutoğlu”, **Uluslararası İlişkiler**,13(49),3- 24.

- UZGEL, İ. (1997). “Ordu ve Dış Politika Kuşatılmışlıktan Kamplaşmaya Türk Dış Politikası”, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, XXI (204), 18-27.
- WALTZ, K. N. (1996), “International Politics is not Foreign Policy”, **Security Studies**, 6(1), 54-57.
- WEİ, M. (2019). “Turkish Foreign Policy Towards the Syrian Crisis: Dynamics of Transformation”. **Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies** 13(3), 471-472.
- WOHLFORTH, W. C. (2011), “Gilpian Realism and International Relations”, **International Relations**, 25(4), 499-511.
- YEŞİLTAS, M., SEREN, M., & ÖZÇELİK, N. (2017). **Fırat Kalkanı harekâtı, harekâtın icrası, istikrarın tesisi ve alınan dersler**. SETA Yayınları.
- YETİM, M., & KALAYCI, R., (2011). “Türkiye-İran ilişkileri sıfır sorun mu nükleer sorun mu” **Ortadoğu**, 5(2), 92-93.
- YURTERİ, H. (2019). “AK Parti Dönemi Türk Dış Politikasında Cumhurbaşkanlarının Rolü”. **Ortadoğu Etütleri**, 11(1), 170-201.
- ZEREN, H. E., YILMAZ E.A., & AKBULUT, A. (2017). “Dijital çağda Davutoğlu döneminden günümüze Türk dış politikasının sıfır sorun söylemi bağlamında analiz”. **Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi**, 22, 15 Özel Sayısı, 1879- 1891.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

- URL: “10 Soruda Zeytin Dalı Harekâtı”, Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü Resmî İnternet Sayfası, <https://kdk.gov.tr/haber/10-soruda-zeytin-dali-harekati-zeytin-dali-harekati-nedir/668>, (Erişim Tarihi: 17.11.2021)
- URL: “Barış Pınarı Harekatı Nedir?”, Hürriyet Haber Resmi İnternet Sayfası <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/baris-pinari-harekati-nedir-neden-baris-pinari-adiverildi-41348561>. (Erişim Tarihi: 17.11.2021)
- URL: “Barış Pınarı Harekatı Başladı” Erciyes Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi, <https://erusam.erciyes.edu.tr/sayfa/2218/baris-pinari-harekati-basladi.html>, (Erişim Tarihi: 17.11.2021)

- URL: “Barış Pınarı Harekatı Başladı”, Anadolu Ajansı Resmi İnternet Sitesi, <https://www.aa.com.tr/tr/baris-pinari-harekatı/baris-pinari-harekatı-basladi/1607139>, (Erişim Tarihi: 17.11.2021)
- URL: “Barış Pınarı Harekatı İle İlgili Basın Açıklaması”, Milli Savunma Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi, <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/9102019-02880>, (Erişim Tarihi: 17.11.2021)
- URL: “YPG: Mûmbiç’ten çekildik”, Milliyet Resmi İnternet Sitesi, <https://www.milliyet.com.tr/dunya/ypg-menbicten-cekildik-2300974>, (Erişim Tarihi: 16.07.2022)
- URL: “Fırat Kalkanı Harekatı’nda dönüm noktası”, Dünya Bülteni Resmi İnternet Sitesi, <https://www.dunyabulteni.net/dis-politika/firat-kalkani-harekatinda-donum-noktasi-h394648.html>, (Erişim Tarihi: 16.07.2022)
- URL: “Afrin zaferi sonrası Suriye haritası nasıl değişti?”, Gazete Ege Resmi Haber Sitesi, <https://gazetege.com.tr/afrin-zaferi-sonrasi-suriye-haritasi-nasil-degisti/>, (Erişim Tarihi: 16.07.2022)
- URL: “ABD ve Rusya anlaşmaları sonrası Suriye haritası yeniden şekillendi”, Yeniakit Resmi İnternet Sitesi, <https://www.yeniakit.com.tr/haber/abd-ve-rusya-anlasmalari-sonrasi-suriye-haritasi-yeniden-sekillendi-946470.html>, (Erişim Tarihi: 16.07.2022)
- URL: “İçi yana yan tezkereye onay veren CHP’den Barış Pınarı Yasağı: HDP’yi kızdırmayalım”, Yeni Şafak Resmi İnternet Sitesi, <https://www.yenisafak.com/dunya/ici-yana-yan-tezkereye-onay-veren-chpden-baris-pinari-yasagi-hdpyi-kizdirmayalim-3509674>, (Erişim Tarihi: 06.08.2022)
- URL: “IRAK VE SURİYE İÇİN TEZKERE TBMM’DE”, Avrasya İncelemeleri Merkezi, <https://avim.org.tr/tr/Bulten/IRAK-VE-SURIYE-ICIN-TEZKERE-TBMM-DE>, (Erişim Tarihi: 06.08.2022)
- URL: ÖZÇELİK, N., ACUN, C. (2018). “Terörle mücadelede yeni safha: zeytin dalı harekâtı”. SETA Rapor, SETA Yayınları, 2018, s. 12. <https://www.setav.org/rapor-terorle-mucadelede-yeni-safhazeytin-dali-harekatı/> (Erişim Tarihi: 17.11.2021)

- URL: ÖZÇELİK, N. ÖNCEL, R., ve DÜZ, S. (2017). “15 Temmuz’dan Sonra Türkiye’nin Terörle Mücadelesi”. SETA Analiz, https://setav.org/assets/uploads/2017/07/Analiz_209.pdf, (Erişim Tarihi: 17.11.2021)
- URL: KÖKER, İ. (2019). <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42323920>, (Erişim Tarihi: 17.11.2021)
- URL: GOLD, D., and MCGLINCHEY, S. (2017). “International relations theory”. E-International Relations, 1-7. <https://www.e-ir.info/pdf/67040>, (Erişim Tarihi:05.03.2022)
- URL: BUSH, G. W. (2001). “Address to a Joint Session of Congress and the American People”. United States Capitol, Washington, D.C., 09.09.2001, <http://georgewbushwhitehouse.archives.gov/news/releases/2001/09/20010920-8.html>, (Erişim Tarihi: 05.03.2022)
- URL: SEMERCİ, İ. E., (2014). “Ukrayna krizi 21. yüzyılda batı ile Rusya’nın güç mücadelesi”, (Erişim Tarihi:01.01.2022)
- URL: HABERLER.COM (2011) “2011 genel seçimleri”, <https://www.haberler.com/secim/2011/>, (Erişim Tarihi: 05.09.2022)
- URL: HABERLER.COM (2015) “1 Kasım 2015 Genel Seçimleri”, <https://www.haberler.com/secim/2015/>, (Erişim Tarihi: 05.09.2022)
- URL: HABERLER.COM (2015) “7 Haziran 2015 Genel Seçimleri”, <https://www.haberler.com/secim/7-haziran-2015-secimi/>, (Erişim Tarihi:05.09.2022)
- URL: HABERLER.COM (2018) “2018 Seçim sonuçları” <https://www.haberler.com/secim/2018/>, (Erişim Tarihi:05.09.2022)

TEZLER

- ÇEVİK, N. (2010). “Moral açıdan Machiavelli’nin siyaset felsefesi” (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) İzmir: Ege Üniversitesi.

- KÖSE, A. (2010). “Avrupa Birliği’nin Türkiye’deki azınlıklar konusuna yaklaşımının Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerine etkileri”. İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği Anabilim Dalı Avrupa Birliği Programı (Yüksek Lisans Tezi)
- ÖZÇELİK, N. (2017). “Insurgency Or Terrorism: Dilemmas From The Syrian Civil War 2011-2015” Atılım Üniversitesi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi).
- ÜÇBAŞ, Ü. (2020). “Neoklasik realizm ve Türkiye’de dış politikanın süreçsel analizi”. T.C. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Doktora Programı.

DiĞER KAYNAKLAR

- AYDIN, M. (1998). “2000’li yıllara doğru Türkiye’nin önde gelen sorunlarına yaklaşımlar: 33-Dış Politika”. İstanbul: Türkiye Genç İş adamları Derneği (TÜGİAD) Yayınları.
- DAVUTOĞLU, A. (2012). “2013 yılına girerken dış politikamız”. Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı.
- DEMİREL, T. (Şubat 2010). “2000’li yıllarda asker ve siyaset kontrollü değişim ile statüko arasında Türk ordusu”. SETA Analiz,18.
- DNI (2016). “ISIL finances: Future scenarios”. Washington, D.C.: Office of the Director of National Intelligence.
- İLGEN, F. (2019). “Realist bir bakış: Vestfalya barışı ve etkileri”. 3. Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Kongresi.
- NGAN, T. T. T. (2016). “Neo-realism and the Balance of Power in Southeast Asia”. Paper dipresentasikan untuk lokakarya The Central and East European International Studies Association–Internastional Studies Association (CEEISA-ISA).
- ÖZCAN, G. (2002). “Türk Dış Politikasında Oluşum Süreci ve Askeri Yapı”. Der: Barry Rubin ve Kemal Kirişçi, Günümüzde Türkiye’nin Dış Politikası. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 19-62.

SANDIKLI, A., ve SEMİN, A., (2012). “Bütün boyutlarıyla Suriye Krizi ve Türkiye”,
Bilgesam, Rapor no:52, s.195-196.

TBMM TUTANAK DERGİSİ, (2001, 24Eylöl). XXI. Dönem, 131. Birleşim, Cilt:70.

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyadı : Furkan YALÇIN

ÖĞRENİM DURUMU

Lisans : 2018, Bartın Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

Yüksek Lisans : 2022, İstanbul Aydın Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, Uluslararası İlişkiler ve Terörizm Araştırmaları Programı

MESLEKİ DENEYİM VE ÖDÜLLER

Meslek : Jandarma Genel Komutanlığı, Jandarma Astsubay